

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI**

**DÎVÂN SAHİBİ KADIN ŞAİRLERİN GAZELLERİNDEKİ
SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI**

**Hazırlayan
Gülçin SAHİLLİ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi. Bilal ELBİR**

MANİSA–2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 08.01.2019 tarih ve 1/Ek-11 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gülçin SAHİLLİ'nin "**Dîvân Sahibi Kadın Şairlerin Gazellerindeki Sevgilide Güzellik Unsurları**" konulu tezi incelenmiş ve aday 18.01.2019 tarihinde saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra **..9.0.** dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi
BİLAL ELBİR

BAŞKAN
Prof. Dr. Kenan ERDUĞAN

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi
AYDIN KIRMAN

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Dîvân Sahibi Kadın Şairlerin Gazellerindeki Sevgilide Güzellik Unsurları”adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak eserlerden yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../20..

Adı Soyadı

İmza

ÖZET

DÎVÂN SAHİBİ KADIN ŞAİRLERİN GAZELLERİNDEKİ SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

Bu çalışmada Türk Edebiyatı'nda, dîvân sahibi kadın şairlerin gazellerindeki sevgilide güzellik unsurları incelenecektir. Bu amaçla konuyla ilgili çeşitli kaynaklar irdelenecek ve gerekli araştırmalar yapılacaktır.

Güzellik unsurları sevgili objesi üstünden farklı nesnelere benzetilerek aktarıldığından bu nesnelere unsurlar arasındaki anlam bağları da göz önünde bulundurulacaktır.

Çalışmada birincil olarak dîvânı olan kadın şairlerin hayatlarıyla ilgili bilgi verilecektir. Böylece şairlerin Türk Edebiyatı'nda nasıl yol aldıklarıyla ilgili fikir edinilecektir. Bu bilgilendirme şairlerin doğum sırası öncelik alınarak yazılacaktır. Sonrasında fiziksel güzellik unsurları listelenecek ve bir sıra içinde teker teker verilecektir. Her bir güzellik unsurunun benzetildiği varlıklar açıklanacaktır. Unsurlar gazeller üzerinden dizelerle verilecek dizelerde belirtilecek ve dizelerin altlarına unsurların gazelle bağlantısı yorumlama olarak aktarılacaktır. Her bir unsurdan sonra sayısal şekiller hazırlanacaktır. Sonuç olarak ise unsurların kullanımı, kullanım sıklığı ve diğer şairlerin şiirleriyle ilgili bir sonuç yazısı yazılacaktır.

Anahtar Sözcükler

Dîvân şiiri, kadın şairler, güzellik unsurları, gazeller, şiirde sevgili.

ABSTRACT

THE DIVAN OWNER IS IN THE GAZELS OF WOMEN POETS BEAUTY ELEMENTS IN THE LOVER

In this study, women with beauty dîvân elements beloved of poets in the ghazal will be examined. Similar and different uses in the investigation while the frequency of use of male poets and poetry among the priorities will be done comparison. Various sources on the subject to be examined and it will be done the necessary research.

The elements of the beauty are expressed through the object of the beloved to the other objects, and the meaning connects these objects and the elements. As a result, this situation will be taken into consideration.

Information will be given about the lives of female poets who are primarily involved in the study. Thus, an idea will be given about how the poets traveled in Turkish Literature. This information will be written with priority given to the birth order of the poets. After that, the physical beauty elements will be listed and given one by one in a row. The assets that each beauty element likens will be explained. The elements will be indicated on the strings that will be given on the gas lines and will be conveyed to the bottom of the strings as commentary on the gas connections of the elements. Numerical charts will be prepared after each element. As a result, the use of the elements, the frequency of use and a poem about the poems of other poets will be written.

Keywords:

Divan poetry, women poets, beauty elements, ghazels, poetry, dear.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmasında dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde, sevgilinin fiziksel özellikleriyle ilgili güzellik unsurlarından önce, dîvânı olan kadın şairlerin hayatları incelenmiştir. Şairlerin hayatlarının incelenmesindeki amaç şairlerin gazellerini nasıl yazdıklarına dair ipuçlarına ulaşabilmektir. Şairlerin hayatlarıyla ilgili gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra şairlerin dîvânları incelenmiştir. Bu dîvânlarda gazelleri yazma biçimleri irdelenmiştir. Böylece dîvân edebiyatı kadın şairlerinin üslupları ortaya çıkarılmıştır. Dîvânlar bağlamında gazellerde yer alan fiziksel güzellik unsurlarına yer verilmektedir. Dîvânlar üzerinde tekil çalışmalar yapılmış ama tüm dîvânı olan kadın şairler güzellik unsurları ögesiyle incelenmemiştir. Güzellik unsurlarının her biri şairlerin dîvânlarında teker teker bulunmuştur. Bulunan fiziksel güzellik unsurları kendi içerisinde listelenmiştir. Çalışmada listelenen güzellik unsurları içerik ve anlam yönünden açıklanmaktadır.

Eserleri ve gazellerinde güzellik unsurları incelenen şairler işleniş sırasıyla;

Mihri Hâtûn
Sıdkî Emetûllah Hâtûn
Fıtnat Hanım
Leylâ Hanım
Şeref Hanım
Sırrî Râhile Hanım
Âdile Sultan
Ferîde Hanım
Ayşe İsmet Teymûrî
Tevhîde Hanım şeklindedir.

Eski Türk Edebiyatı'nda şairlerin yazdıkları tüm şiirleri toplayan kitaplara dîvân denmektedir. Şairler yazdıkları tüm şiirleri yayınlacakları zaman bunları dîvân adlı genel bir isimde toplamışlardır. Matbaa ve basım imkanları olmadığından şairlerin şiirleri geleneksel sıralamaya uygun birikime sahip olunca dîvân adı altında topluca ortaya konmaktadır. Erkek şairlerin kurduğu bu düzene o devirlerde kadın şairler de uymuştur. Kadın şairlerde dîvânlarını erkek şairler gibi biriktirerek dîvân adı altında okunmaya sunmuşlardır. Dîvânlarını bazen kendi isimleriyle bazen de mahlaslarıyla yazmışlardır. Dîvân yazımından dîvân tertibine gelindiğinde güçler dengesine göre uygun olarak şiirlerini sıraya dizmişlerdir. En başta Allah'a, sonra onun elçisi olan peygambere, ardından diğer din büyüklerine sonra padişaha ve devlet yönetimindekilere şiirlerini yazmışlardır. Bu sıralama hemen hemen her şairde benzer şekilde ilerlemiştir. Araya bazen mektuplar ve kırk hadis tercümeleleri, hasbihaller gibi farklı konularda girmiştir. Sonrasında ise şairler kendi şiirlerine yani gazellerine geçmiştir. Gazel olmadan bir dîvânın olması mümkün değildir. Gazellerin her dîvânda yer alması kesin bir kuraldır. Gazel işleniş tarzıyla da eski edebiyatı

geliştiren türdür. Dîvânları içerik olarak zengin kılan gazellerdir. Bu çalışmada da şairlerin hünerlerini sınırlı da olsa sergileyebildiği gazelleri ele alınmıştır.

Dîvân şiiri, üzerine herhangi bir ekleme yapmadan İran edebiyatının nazım şekillerini almıştır. Bu nedenle sayısı yirmiyle sınırlı nazım şekillerine bağlıdır. Dışına çıkılamayan, kendisine yenilik eklenemeyen, gelişmeyen nazım şekilleri ve edebiyat anlayışı şairleri yüz yıllar boyunca yaratıcı yazmak konusunda zorda bırakmıştır. Nazım şekillerinin içinde şairin hünerini gösterip, kendini diğer şairlerden biraz daha farklı gösterebileceği tek nazım şekli gazeldir. Bu içine sıkışık kurallar bütünü şairlerin yaratıcılıklarını çok kısıtlamaktadır. Gazelerde ise belli mazmunlar bulunmaktadır. Bu mazmunlar ad olarak değiştirilemez, sadece anlamsal farklılıklar yaratılabilmektedir.

Çalışmada yer alan dîvânı olan kadın şairler, erkek şairlerle aynı kurallar dizinini ve aynı mazmunları kullanmışlardır. Güzellik unsurlarının anlamlarında yaptıkları küçük değişikliklerle şiirlerine farklılık katmaya çalışmışlardır. Gazellerin anlamsal olarak lirik içeriği, bu nazım şeklini tüm dîvânlar için vazgeçilmez kılmıştır. Gazelin estetik öğeleri dîvân şiirini gösterendir. Bu sebeplerden olsa gerek, dîvân şiirinde en çok kullanılan nazım şekli gazel olmuştur. Şiir sayısı en fazla olan nazım şekli de gazeldir. Kadın şairler de erkek şairler gibi duygularını en rahat gazel ile ifade edebilme alanı bulmuşlardır. Usta şairler için iyi gazeller yazmak edebiyatta üstünlüğün simgesi olmuştur. O dönemlerde aşıkane duyguları şiirle aktarmanın en güzel yolu gazellerdir. Türk edebiyatına incelikli söyleyişi kazandıran nazım şekli gazeldir.

Dîvân edebiyatında diğer nazım şekillerinde olduğu gibi gazelerde de şairlerin kabul etmek zorunda olduğu durağan motifler ve imajlar döngüsü vardır. Kadın şairler şiirlerini yazarken bu sınırlar içinde kalmışlardır. Kadın şairlerin gazellerine yer alan güzellik unsurları, erkek şairlerin kalıplarıyla aynıdır. Bu da onların kadınca söyleyiş özgürlüğünü kısıtlamış, hatta yok saymıştır. Çalışmamızda incelenen gazelerde bulunan güzellik unsurları sabit anlamlar içermektedir.

Bu çalışma dîvânı olan on kadın şairin gazelleri üzerinedir. Şairlerin gazellerinde yer alan fiziksel güzellik unsurları anlamca incelenmiştir. Anlamlar için kabul görmüş kaynaklara, Osmanlıca sözlüklere, kadın şairler üzerine yapılan çalışmalara ve araştırma metinlerine bakılmıştır. Çalışmada boy, kaş, kirpik, saç, yüz, alın, boyun, gerdan, sine, koku, kulak, gamze, göz, yanak, ben, dudak, ağız ve diş güzellik unsurları dîvân estetiği içinde incelenmiştir. Çalışmada önce dîvânı olan kadın şairler ve hayatları ardından gazellerinde kullandıkları güzellik unsurları incelenmiştir. Çalışma, dîvânı olan kadın şairlerin gazellerindeki güzellik unsurlarının incelenmesi bakımından yapılmış ilk çalışmadır.

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Doktor Öğretim Üyesi Bilal Elbir'e, lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aşamalarında maddi ve manevi olarak her yönden yardımcı olan, desteğini hiç eksik etmeyen, hayatım boyunca beni sonsuz destekleyen ve hep yanımda olan eşim Celal Sahilli'ye ve oğlum Boran Sahilli'ye yürekten teşekkür ederim.

Gülçin SAHİLLİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
0.1. İncelenen Kaynaklar	2
0.2. Yer Aldığı Dönemler.....	3
0.3. İşleniş Sırası.....	4
0.4. Metin İnceleme Yöntemlerinin Klasik Edebiyatta Kullanımı	5

BİRİNCİ BÖLÜM

DİVÂNİ OLAN KADIN ŞAİRLERİN HAYATLARI

ÇALIŞMADA YER ALAN KADIN ŞAİRLER	9
1.1. MİHRÎ HÂTÛN	9
1.2. SIDKÎ EMETULLAH HÂTÛN.....	12
1.3. FITNAT HANIM	13
1.4. LEYLÂ HANIM	15
1.5. ŞEREF HANIM.....	17
1.6. SIRRÎ RÂHİLE HANIM.....	20
1.7. ÂDİLE SULTAN	21
1.8. FERÂDE HANIM.....	23
1.9. AYŞE İSMET TEYMÛRÎ	24
1.10. TEVHÎDE HANIM	25

İKİNCİ BÖLÜM

GAZELLERDE YER ALAN SEVGİLİYLE İLGİLİ GÜZELLİK UNSURLARI

2.1. DÎVÂNI OLAN KADIN ŞAİRLER VE GÜZELLİK UNSURLARI.....	27
2.2. DÎVÂNLARDA YER ALAN SEVGİLİYLE İLGİLİ GÜZELLİK UNSURLARI.....	28
2.2.1. Sevgilinin Alnı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	29
2.2.2. Sevgilinin Beli İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	31
2.2.3. Sevgilinin Beni İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	33
2.2.4. Sevgilinin Boyu İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	36
2.2.5. Sevgilinin Çenesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	46
2.2.6. Sevgilinin Dişi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	48
2.2.7. Sevgilinin Dudakları Ve Ağzı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	52
2.2.8. Sevgilinin Gamzesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	66
2.2.9. Sevgilinin Gerdanı Ve Sinesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	74
2.2.10. Sevgilinin Gözleri İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	82
2.2.11. Sevgilinin Kaşları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	95
2.2.12. Sevgilinin Kirpikleri İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	103
2.2.13. Sevgilinin Kokusu İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	108
2.2.14. Sevgilinin Kulağı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	113
2.2.15. Sevgilinin Saçları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	114
2.2.16. Sevgilinin Teni Ve Bedeni İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	136
2.2.17. Sevgilinin Yanakları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	139
2.2.18. Sevgilinin Yüzü İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	145
2.2.19. Sevgili İle İlgili Kullanılan Tüm Güzellik Unsurları.....	166
2.3. Dîvânı Olan Kadın Şairlerin Gazellerinde Kullandıkları Güzellik Unsurları..	168
SONUÇ.....	170
KAYNAKÇA.....	173

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Sevgilinin Alnı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	31
Tablo 2: Sevgilinin Beli İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	33
Tablo 3: Sevgilinin Beni İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	36
Tablo 4: Sevgilinin Boyu İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	45
Tablo 5: Sevgilinin Çenesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	48
Tablo 6: Sevgilinin Dişı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	51
Tablo 7: Sevgilinin Dudakları ve Ağzı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	65
Tablo 8: Sevgilinin Gamzesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	73
Tablo 9: Sevgilinin Gerdanı ve Sinesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	81
Tablo 10: Sevgilinin Gözleri İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	94
Tablo 11: Sevgilinin Kaşları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	102
Tablo 12: Sevgilinin Kirpikleri İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	108
Tablo 13: Sevgilinin Kokusu İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	112
Tablo 14: Sevgilinin Kulağı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	114
Tablo 15: Sevgilinin Saçları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	135
Tablo 16: Sevgilinin Teni Ve Bedeni İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	138
Tablo 17: Sevgilinin Yanakları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	144
Tablo 18: Sevgilinin Yüzü İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	165
Tablo 19: Sevgili İle İlgili Kullanılan Tüm Güzellik Unsurları.....	167
Tablo 20: Dîvânı Olan Kadın Şairlerin Gazellerinde Kullandıkları Güzellik Unsurları	169

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sevgilinin Alını İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	31
Şekil 2: Sevgilinin Beli İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	33
Şekil 3: Sevgilinin Beni İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	36
Şekil 4: Sevgilinin Boyu İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	46
Şekil 5: Sevgilinin Çenesi İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	48
Şekil 6: Sevgilinin Dişi İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	52
Şekil 7: Sevgilinin Dudakları ve Ağız İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	66
Şekil 8: Sevgilinin Gamzesi İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	74
Şekil 9: Sevgilinin Gerdanı ve Sinesi İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	81
Şekil 10: Sevgilinin Gözleri İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	94
Şekil 11: Sevgilinin Kaşları İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	103
Şekil 12: Sevgilinin Kirpikleri İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	108
Şekil 13: Sevgilinin Kokusu İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	112
Şekil 14: Sevgilinin Kulağı İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	114
Şekil 15: Sevgilinin Saçları İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	136
Şekil 16: Sevgilinin Teni Ve Bedeni İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	139
Şekil 17: Sevgilinin Yanakları İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları	145
Şekil 18: Sevgilinin Yüzü İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları.....	166
Şekil 19: Sevgili İlgili Kullanılan Tüm Güzellik Unsurları.....	168
Şekil 20: Dîvânı Olan Kadın Şairlerin Gazellerinde Kullandıkları Güzellik Unsurları	170

KISALTMALAR

As	Âdile Sultan Dîvânı
Ate	Ayşe İsmet Teymûrî Dîvânı
FE	Ferîde Hanım Dîvânı
Fz	Fıtnat Hanım Dîvânı
G	Gazel
Kdşvgu	Kadın Dîvân Şairleri ve Geleneğin Uzantısı
Ksmh	Kelimelerin Sultanı Mihrî Hâtûn
Lh	Leylâ Hanım Dîvânı
Mh	Mihrî Hâtûn Dîvânı
Odtkş	Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri
Oşt	Osmanlı Şiir Tarihi
Sıd	Sıdkî Emetûllah Hâtûn Dîvânı
Sr	Sırrî Râhile Hanım Dîvânı
Şh	Şeref Hanım Dîvânı
Th	Tevhîde Hanım Dîvânı
19. Yyte	19. YY Türk Edebiyatı

GİRİŞ

Bu çalışmanın yöntemi ve amacı dîvân edebiyatında, dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde sevgilinin fiziksel özellikleriyle ilgili güzellik unsurlarını irdelemektir. Dîvân edebiyatı, Türk Şiiri'nin en güzel yazma yollarının bilindiği fikir ve duygunun yeterince ve zamanında ifade edildiği bir edebiyat dönemidir (Yetiş, 2006: 12). Bu edebiyat döneminde sevgiliyle ilgili duygu ve düşüncelerin fazla verildiği tür gazel olmuştur. Dîvân edebiyatı döneminde erkek şairler kadar kadın şairlerde gazel yazma inceliğine sadık kalmış, özgürlük alanları yettiği ölçüde edebiyatın tüm kaynaklarını kullanarak gazellerini icra etmişlerdir. Sevgiliyle ilgili güzellik unsurları dîvân edebiyatında çoğunlukla gazellerde kullanılmıştır. Şairlerin gazele bu denli ehemmiyet göstermeleri, gazeli kıymetli bir sanat eseri olarak görmeleri, sanat ve kültür çevrelerinde gazel nazım biçimine yer edindirmiştir. Aynı erkek şairler gibi kadın dîvân şairleri de şiirlerinde gazele önem vermişlerdir. Sevgiliyle ilgili güzellik unsurlarını da yoğunlukla gazellerinde kullanmışlardır (Dilçin, 2011: 122). Kadın dîvân şairlerinin güzellik unsurlarını ne ölçüde kullandıkları ve ne derece eski edebiyata bağlı kaldıkları bu çalışma ile anlaşılacaktır.

Çalışmada yer alan şairlerden bazıları aruzu doğru kullanmış, nazireler yerine çoğunlukla kendi şiirlerini yazmışlardır. Aldıkları eğitime ve doğuştan gelen yeteneklerinin seviyesine göre kendi şiirlerine şekil vermişlerdir. Hatta aralarında şiirleri ile ses getirip, erkek şairlerin şiir gelişimine yaklaşanları bile olmuştur.

Güzellik unsurlarının farklı çağrışımlarla kullanılıp kullanılmadığı şairlerin yaratıcılığı bağlamında bizi bilgilendirecektir. Böylece dîvânı olan kadın şairlerin, erkek şairlerden farklı güzellik unsurları kullanıp kullanmadıkları ve aynı vurgularla mı yoksa farklı vurgularla mı mazmunlara yer verdikleri tespit edilebilecektir. Tespitler döneme ve kadın şairlere ışık tutacağı gibi bu yolda yapılacak farklı araştırmalara da zemin hazırlayacaktır.

0.1. İncelenen Kaynaklar

Kadın dîvân şairlerinin gazellerindeki güzellik unsurlarıyla ilgili çalışmada, dîvânı olan kadın şairlerin gazellerindeki fiziksel güzellik unsurlarını bulabilmek için pek çok kaynak incelenmiştir. Bu çalışmada, gazellerde yer alan sevgilinin güzellik unsurlarını ele alan kitaplar; Mehtap Erdoğan'ın Dîvân Şiirinde Sevgili adlı eseri, Müjgan Cunbur'un Osmanlı Türk Kadın Şairleri adlı eseri, Serhan Alkan İspirli'nin Kadın Dîvân Şairleri ve Geleneğin Uzantısı adlı eseridir. Çalışmada konuyla ilgili incelenen dîvânlar ise: Hikmet Özdemir'in Âdile Sultan Dîvânı; Abuzer Kalyon'un Ayşe İsmet Teymûrî Dîvânı; Bünyamin Çağlayan'ın Ferîde Hanım Dîvânı; Halil Çeçen'in Fıtnat Hanım Dîvânı; Gürol Pehlivan, Bülent Bayram, Mehmet Veysi Dörtbudak'ın birlikte hazırladıkları Tevhîde Hanım Dîvânı; Mehmet Arslan'ın Leylâ Hanım Dîvânı; Mehmet Arslan'ın Mihrî Hâtûn Dîvânı; Mehmet Arslan'ın Şeref Hanım Dîvânı; Murat Çolak'ın Sıdkî Emetûllah Hanım Dîvânı; Şefik Korkusuz'un Sırrî Hanım Dîvânı'dır. Dîvânlardaki gazeller incelenerek güzellik unsurları bulunmuş ve gruplara ayrılmıştır. Konuyla ilgili doktora ve yüksek lisans tezleri de incelenmiş kaynakçada listelenmiştir. Kadın şairlerin gazelleriyle ilgili makale ve inceleme yazıları da okunmuştur. Akademik çalışmalar ve makaleler, şiirlerle ilgili geniş bilgi, yorum ve farklı bakış açıları sağlamıştır.

Çalışmayla ilgili olarak Ahmet Talat Onay'ın Mazmunlar ve İzahı, Ömer Faruk Akün'ün Dîvân Edebiyatı, Ali Nazîmâ-Faik Reşat'ın Mükemmel Osmanlı Lûgatı; İskender Pala Divan Şiiri Sözlüğü, Cûdi Efendi'nin Lûgat-ı Cûdi; Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat adlı eserlerinden de faydalanılmıştır. Bu kaynaklar, gazellerdeki güzellik unsurlarını ve şairlerin şiir yorumlarını doğru adlandırmakta çalışmaya ışık tutmuşlardır.

Çalışmada ilk olarak o dönem kadınının kadın şairlerin toplum içerisindeki durumu da ele alınmıştır. Konuyla ilgili olarak, Adem Ceyhan'ın, Ahmed Muhtar Bey'in Şair Hanımlarımız İsimli Eseri üzerine yaptığı araştırma; Şükriye Akgül'ün, İslam Tarihçiliğinde Meşahirûn-Nisâ Geleneği ve Mehmet Zihni Efendi'nin Meşahirûn-Nisâ Adlı Eserinin İncelenmesi üzerine hazırladığı Yüksek Lisans Tezi; İsmail Avcı'nın Balıkesirli Mehmed Gazâlî'nin "Türk Kadın Şairleri" Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine adlı çalışması; Nazan, Bekiroğlu'nun Osmanlıda Kadın Şairler,

adlı yazısı; Serhan Alkan İspirli'nin, Osmanlı Kadınının Şiiri adlı çalışması; Mübeccel Kızıltan'ın, Dîvân Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler adlı yazısı; Yasemin Ertek Morkoç'un, Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bakış adlı çalışması incelenmiştir. Osmanlı'nın toplumsal yapısı içinde kadının hayatı, sosyal, siyasal, dinsel ve kültürel faktörlerin etkisi ile yüzyıllar boyunca pek az değişime uğramıştır. Kadınların çoğu o dönemlerde evde dahi eğitim görememişlerdir. Eğitim gören az sayıdaki kadından çok daha azı edebiyatla ilgilenebilmiştir. Dîvân edebiyatı yapısı gereği zor anlaşılır bir edebiyattır. Dîvân edebiyatında elli kadar kadın şair vardır. Kesin sayı olmaması dönemin konuyla ilgili kaynaklarının yeterli olmayışındadır. Söz konusu kaynakların büyük bir kısmı ise antoloji mahiyetinde veya isimler sözlüğü biçiminde hazırlanmıştır (Avcı, 2016: 32).

0.2. Yer Aldığı Dönemler

İkinci olarak Dîvân şairleri ve ilk ortaya çıkışları göz önünde bulundurulmuştur. Dîvân şiirinde kadın şairler ilk olarak 15. Yy'de görünür olmaya başlamıştır. Dîvânı olan kadın şairlerin en büyük ortak özellikleri yetiştikleri çevrede dönemin şartlarının çok üstünde eğitim almış olmalarıdır. Şairlerin hemen hepsi dönemlerinin hatırı sayılır ailelerinin kızlarıdır. Saraya yakın olan ailelerin kızları olan kadın dîvân şairleri sarayın sanat ve edebiyat imkanlarını şiirlerini geliştirmek amacıyla kullanmışlardır.

Osmanlı'da kadına yönelik kapsamlı bir eğitim olmayışı kadın şairlerin çok az sayıda kalmasının en büyük sebebidir. Bir diğer sebep ise o dönemde kadına bakış açısıdır. Kadın o dönemde ev içinde ve ailesine yönelik yetiştirilmiştir. Kadına yüklenen annelik ve eş olma kimlikleri dışında kadınlara farklı imkanlar verilmemiştir. Kadınlar ev içinde, gelenek ve göreneklerin ağır baskısıyla yetişmiştir. Dönemin kadın şairlerinin hemen hepsi dönemin kadınlarından farklı olarak ev içinde aldıkları eğitimle yaşamın, siyasetin ve sanatın farkına varmışlardır. Bu farkına varışlar, dîvân şiirinde kendilerine yer edinmelerini sağlamıştır. Kadın şairler yalnızca kendilerini değil yaşadıkları dönemin şiirini de etkilemişlerdir. Bu etkilemeler erkek şairler kadar üst düzeyde değildir. Şiirleri ve kullandıkları mazmunlar erkek şairlerin söyleyişlerinden öteye gidememiştir. Erkek

egemen şiirden çıkamadan kendi kapalı alanlarında şiirlerini yazmışlardır. Kadın şairler dönemlerinin dîvân şiirine yenilikler getirememiş, kadınca seslerini duyuramamışlardır. Erkek şairlerin şiir geleneğini devam ettirmeleri ise dönemin şartlarında çok fazla tepki alacakları kaygısıyla gerçekleşmiştir. Bu da şiirlerinin tek düze kalıp kuru olmasına ve sık sık tekrara düşmelerine neden olmuştur (Morkoç Ertek, 2011:223-235).

0.3. İşleniş Sırası

Çalışmada öncelikle dîvân edebiyatında yer alan, dîvânı olan kadın şairlerin yaşam öykülerinden bahsedilecektir. Dîvânı olan kadın şairlerin hayatlarına, kronolojik sıra öncelik alınarak yer verilecektir. Dîvânı olan kadın şairlerin doğum-ölüm, aile ve eğitim bilgileri verilerek ilerleyen bölümlerde güzellik unsurlarını açıklarken yaşamlarının sanatlarına ne kadar etkisi olduğu çıkarımı da yapılabilecektir. Aşağıda öncelikle şairler listesi verilecek ardından sırasıyla şairlerin hayatları hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Ardından ise sırasıyla fiziksel özelliklerle ilgili güzellik unsurları açıklanacaktır.

Güzellik unsurları açıklanırken öncesinde kadın şairlerden bahsedilecektir. Gazelerde işlenen aşık, sevgili ve rakip üçlemesidir. Gazelerdeki güzellik unsurları bu üçleme üzerinden incelenmiştir. Gazelerde sevgili, periler, sultanlar hatta ay ve güneş kadar güzeldir. Aşık ise onun güzelliğinin peşinde koşan dîvânedir. Bu ikileme bir de rakip eklenince dîvân şiirindeki mazmunlar sırasıyla dizilmektedirler. Dîvân edebiyatı geleneği içerisinde eser veren kadın şairlerimizin özelliklerinden biri de çevresinde gördüğü doğal unsurları şiirine malzeme yapmış olmalarıdır. Bu doğal unsurlar şairlerin fiziksel özellikleri üzerinden Kullanılan benzetmelerle çeşitlendirilmiştir. Dîvân şiirinde somut ve soyut özellikleriyle yer edinmiş olan bu unsurlar pek çok erkek dîvân şairinde de yer almış unsurlar arasındadır. Dîvân edebiyatının genelinde sıkça kullanılmış olan sevgiliye ait güzellik unsurları kadın şairlerin gazelerinde önceki söyleyişlerden farklılaşmamıştır.

Dîvânı olduğunu bildiğimiz ilk kadın şair Zeynep Hâtûn'dur. Kendisinin dîvânı günümüzde elde bulunmadığından çalışmada dîvânı olan ilk kadın şair olarak Mihrî Hâtûn ele alınacaktır. Mihrî Hâtûn'dan sonra dîvânı olan dokuz kadın

şair daha vardır. Bu şairler sırasıyla Sıdkî Emetûllah Hâtûn, Fıtnat Hanım, Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Sırrî Râhile Hanım, Âdile Sultan, Ferîde Hanım, Ayşe İsmet Teymûrî ve Tevhîde Hanım'dır. Hepsi de dönemin önemli ailelerinin mensubudurlar.

Toplumsal olarak yüksek olan konumları ve iyi eğitimleri şairliklerinde yol açıcı olmuştur. Şairlerin dönemlerine eldeki metinler doğrultusunda değinilmiştir (Kızıltan, 1994:104-16).

Çalışmanın devamında dönemin dîvân sahibi kadın şairlerinin gazellerinde yer alan sevgiliyle ilgili fiziksel güzellik unsurları aktarılacaktır. Kadın şairlerin gazellerinde sevgiliye dair fiziksel güzellik unsurları ağız, alın, beden, bel, boy, çene, diş, dudak, gamze, gerdan, göz, kaş, kirpik, koku, kulak, saç, sine, ten, yanak ve yüz unsurları üzerinden Kullanılan benzetmelerle açıklanacaktır.

Sevgilinin güzelliği soyut ve somut pek çok sözcükle nitelenmiştir. Güzellik unsurlarından yüz, şiirlerde fazlaca kullanılmışken, kokuyla ilgili güzellik unsurları çok daha sınırlı sayıda şiirde geçmiştir. Güzellik unsurları kadın şairler tarafından, erkek şairlerin şiirlerindeki gibi simgelenmiştir. Özgün ve kadınsı söyleyişler yok denecek kadar azdır. Bu nedenle kadın şairlerin şiirleri erkek şairlerin şiirlerinden farklılaşmamıştır. Kadın şairlerin şiirleri kadın değil de erkek yazmış anlamı ve yorumu vermektedirler. Özellikle sevgiliyle ilgili şiirlerde erkek şairleri daha çok örnek almışlardır. Bir kadının erkeğe duyduğu hislere şiirlerde yer verilmemiştir.

Dîvân edebiyatındaki kadın şairlerin yaşadığı bir diğer zorluk ise yazdıklarının toplanıp günümüze gelmesinde yaşanan aksaklıklardır. Pek çoğunun şiirlerinin tamamı elde değildir. Bu çalışmada ise konuyla ilgili elde olan çeşitli kaynaklar incelenmiş, dîvânı olan kadın şairlerin gazellerindeki güzellik unsurları sıralanmış ve yorumlanmıştır.

0.4. Metin İnceleme Yöntemlerinin Klasik Edebiyatta Kullanımı

Çalışmada kullanılan dîvân tahlillerine geçmeden önce tahlilin ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir. Edebiyatta tahlil sözcüğü matematik ve tıpta kullanıldığı kadar eskiye dayanmamaktadır. Edebiyatta tahlil daha soyut bir başlığın altında yer almaktadır. Batı edebiyatından dilimize geçen kaynakları anlaşılır kılmak için tahlil sözcüğüne ihtiyaç duyulmuştur. Tahlil, mana olarak

çözmek, çözüm sözcüklerine karşılık taşımaktadır. Edebiyatta da eski metinleri çözümleyip anlaşılır kılmak için kullanılmıştır. Tümün kendine bağlı etkenlerinin ayrıldığı analiz, tahlil için en uygun tanım olacaktır. Çalışmada kullanılan dîvân tahlilleri sayesinde, dîvân olan kadın şairlerin yazdıkları gazellerin sözcük zenginliğini, sözcük seçimlerinin nedenlerini ve bu sözcükleri genel dîvân kurallarına ne kadar bağlı kalarak yazdıkları çıkarılabilmektedir. Sözcükler dışında söz öbeklerinin şiirlerde kullanım sıklığı ve bu öbeklerin anlam ve kullanım farkları da tahliller sayesinde anlaşılacaktır. Şiirler, düş ve duygu ve düşünceler üzerinden şekillendiği için tahlillerde, bu üçlü dizge üzerinden şiirleri ayırıp anlaşılır kılmaktadır. Tahlillerde anlaşılır olmak önem teşkil etmektedir. Tahliller içeriği en açık halde vermelidir. Tahlillerin amacı, eserlerin muhteviyatının ayrıntılarıyla verilmesi, kullanıldığı sanatın öne çıkarılması ve sahip olduğu değerini ifşasıyla ilgilidir.

Yüksek öğrenimde tahlil adı altında yer alan ilk eser Ö. Ferit Kam'ın Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı'dır. Kam'a göre eser incelenmesi her yönden olmalıdır. Bir eserin hem üstünlükleri hem de eksiklikleri tahlillerde belirtilmelidir. Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı edebiyatımızda çığır açmıştır. Batıda kullanılan eser inceleme tekniklerinin ilk hali bu eserde bulunmaktadır. Çalışmada eserlerin hem olumlu hem de olumsuz yanlarından bahsedilerek bilgiler listelenmiştir. Çalışmaya göre eski eserleri inceleyebilmek için öncelikle anlamak gerekmektedir. Sadece o eseri değil o eserin yazıldığı dönemi, yazarın içinde bulunduğu koşullar ve yazarın üslubunu da iyi bilmek gerekmektedir. Bu genel akademik eserden sonra ise ilk tekil dîvân tahlilini Ali Nihat Tarlan yapmıştır. Tahlillere öncülük eden ilk eser ise Ali Nihat Tarlan'ın, Şeyhi Dîvânı Tedkiki'dir. Tarlan tahlilini üç ayrı bölüme ayırmıştır. Dini ve fikri kısım, hayat, kişi ve çevresi ve yazarın sanat cephesi olarak bölümlenmiştir. Ardından yazılan hemen tüm tahlillerde benzer bir yol izlemiştir. Ali Nihat Tarlan'ın öğrencileri Mehmet Çavuşoğlu Necati Bey Dîvânı Tahlili ile Harun Tolasa'nın Sehi, Latifi, Aşık Çelebi Tezkirelerinde Şair Tahlil ve Tenkid'i adlı çalışması, Ali Alparslan'ın Aşık Paşa'da Tasavvuf adlı çalışmaları, Ali Nihat Tarlan'ın açtığı yolda devam etmiştir. Mehmet Çavuşoğlu çalışmalarını hazırlarken şairin dünyaya bakışını öncelik almıştır. Dış dünyanın şairin şiirine etkisini önemsemiştir. Şairin hayatını uzun bir şekilde tahlilden önce vermiştir. Tahlilini dört unsur üzerinden seyir ettirmiştir. (Din, toplum, insan, doğa) Bölümlerde madde

başı adını verdikten sonra açıklamalarını yapmıştır. Harun Tolasa ise tahlil sözcüğü yerine dünya sözcüğünü kullanmıştır. (Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası) Tolasa tahlillerin dört bölümüne aynen uymuş ama sonuç bölümüne insanı koymuştur. Diğer tüm etkenleri ise insanın etrafında çerçevelemiştir. Divan'ın merkezi olarak insanı almıştır. Cemal Kurnaz'ın Hayali Bey Divan'ı tahlili ise iki kısımdır. Kurnaz'ın Tahlili'nin ilk kısmı olan unsurlar ondan önceki tahlillerden daha fazla ayrıntı içermektedir. İkinci kısım olan dizin de ise kültürel ve estetik önemi olan sözcükler birer birer belirtilmiştir. Nejat Sefercioğlu'nun Nev'î Divanı'nın Tahlili yine aynı şekilde düzenlenen tahlil çalışmalarındandır. Dört bölüme ayrılan tahlil düzenlemelerde birkaç ad farklılığı ile ayrılmıştır. (Aşık-seven gibi) Divanların tümü ele alınarak yapılan diğer tahlil çalışmaları ise Çoşkun Ağra, Ahi Divanı Üzerine Bir Yorum Yüksek Lisans Tezi; Kamil Akarsu Zaifi Divanı: Metin, Tahlil ve Sistemik İndeks, Doktora Tezi; Yasemin Öz Akbudak, Mesihi Divanının Tahlili, Doktora Tezi; Cemal Aksu, Lütfi Divanı'nın Tahlili, Doktora Tezi; Şahmeran Baltacıoğlu, Fatih (Avni) Divanı'nın Tahlili, Doktora Tezi; Hasan Çaldak, Vuslati Divanı'nın Tahlili, Yüksek Lisans Tezi; Bilal Elbir Kani Divanı Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans tezi adlı akademik çalışmaları da divan tahlil geleneğine uygun sürdürülmüşlerdir (Güleç, 2007: 5-17).

Kadın dîvân şairleriyle ilgili yapılan tahlillerde eserleri bölümlenme geleneğine uyarak devam etmişlerdir. Eserlerde öncelikle yazarın hayatı verilmiştir. Ayrıntılarıyla anlatılan yaşam öyküsü yaşadığı dönemi ve şartlarını anlamakta önemlidir. Ardından eser hakkında genel bilgiler verilmektedir. Çalışma şair hakkında görüşlerle devam etmektedir. Bu da şairin yazma şekli hakkında okuyucunun bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Ardından ise bölümlenmeler başlamaktadır. Dîvânlarda takip edilen genel sıra, tahlil bölümlenmelerinde önemsenmekte ve sıralanmaktadır. Tahliller, Dîvânların şiir sıralamasına uyarak ilk olarak din ve dinle ilgili terimleri açıklayarak başlarlar, ikinci sırada şairin döneminin yönetici şahsiyetlerini içeren şiirlerin açıklamaları gelmektedir. Üçüncü olarak Dîvânların gazeller ve şarkı bölümlerinde yer alan güzellik unsurları açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde eserde kullanılan doğaya dair unsurlar açıklanmaktadır. Bu bölümlendirmelerden sonra eserle ilgili çıkarımın yapıldığı sonuç bölümü gelmektedir. Tahlil çalışmaları bibliyografya bilgisi verilerek sonlandırılmaktadır.

Kadın dîvân şairlerinin eserleriyle ilgili yapılan tahlillerde aynı yol izlenmiştir. Nigâr Başol, Osmanlı Dönemi Kadın Dîvân Şairlerinden Mihri Hâtûn Dîvânı'nın Söz Varlığı Unsurları ve Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi adlı Yüksek Lisans Tezi'nde şairin hayatı, şiiri ve şiirinin söz varlığı verilmektedir. Gülşen F. Çulhaoğlu'nun Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası: Leyla Hanım adlı Doktora Tezi'nde Leyla Hanım şiire bakışı ve yazma tarzı incelenmiştir. Gülşen Kaya'nın Mihri Hatun Dîvânı'nın Tahlili adlı Yüksek Lisans Tezi'nde Mihri Hatun'un hayatı, yaşadığı dönem, Dîvân'ın şiir dizini ve açıklamaları ayrıntılı olarak verilmiştir. Berat. Açıl'ın Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı adlı Yüksek Lisans Tezi'nde şairin hayatı, eseri ve eseriyle ilgili tüm sıralamalar ayrıntılı bir şekilde çalışılmıştır. İmran Azaklı'nın Fitnat Hanım: Hayatı Sanatı Dîvânının Edisyon Kritiği adlı Yüksek Lisans Tezi'nde Fitnat Hanım'ın hayatına ve şiirine dair tüm ayrıntılar aktarılmıştır. Nilüfer Yılmaz'ın, Adile Sultan Dîvânı'nda Dini Tasavvufi Unsurlar adlı Yüksek Lisans Tezi'nde Adile Sultan'ın hayatı Dîvânı ve şiirindeki dini unsurlar ayrıntılı bir şekilde ve maddeler halinde yazılmıştır. Güner Yılmaz'ın Leylâ Hanım Dîvânı'nın Gramatikal İndeksi adlı Yüksek Lisans Tezi'nde hem şairin hayatı ve dîvânı hem de dîvânını grameri hakkında bilgi verilmiştir. Gülperi Turunçel'in Şeref Hanım'ın Dîvân Tahlili adlı Yüksek Lisans Tezi'nde Şeref Hanım'ın hayatı, şiire bakışı, dîvânının içeriği ve yorumlama üzerine çalışılmıştır. Alperay Yapıcı, Mihri Hatun Divanı'nın Gramer İncelemesi adlı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi'nde Divanı gramer olarak incelemiştir. Aynur Koçak'ın Adile Sultan Dîvânı, Yüksek Lisans Tezi'nde Dîvân maddeler halinde yazılarak açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİVÂNİ OLAN KADIN ŞAİRLERİN HAYATLARI

ÇALIŞMADA YER ALAN KADIN ŞAİRLER

- 1.1. Mihrî Hâtûn:?- 1506
- 1.2. Sidkî Emetullah Hâtûn:?-1703
- 1.3. Fıtnat Hanım:?-1780
- 1.4. Leylâ Hanım:?-1848
- 1.5. Şeref Hanım:1809- 1876
- 1.6. Sırrî Râhile Hanım:1814-1877
- 1.7. Âdile Sultan :1826-1889
- 1.8. Ferîde Hanım: 1837- 1903
- 1.9. Ayşe İsmet Teymûrî:1840-1902
- 1.10. Tevhîde Hanım:1847-1902

1.1. MİHRÎ HÂTÛN

Dîvânı elde bulunan ilk kadın şair Mihrî Hâtûn'dur. Mihrî Hâtûn Amasya kentinde doğmuştur. Şairin tam doğum yılı bilinmemektedir. Hayatını doğduğu şehirde geçirmiştir (Işık, 2004: 1269).

Dîvân edebiyatında adı bilinen ilk kadın şair olan Zeynep Hâtûn'un, Fatih Sultan Mehmet adına düzenlediği belirtilen dîvânı elde bulunmadığından, bu çalışmada Mihrî Hâtûn, dîvân edebiyatının ilk kadın şairi kabul edilmiştir.

Mihrî Hâtûn'un babası dönemin kadılarından. Kendisi de aynı kızı gibi şiir yazdığı için Belâyî mahlasını almıştır. Dedesi ise Halvetî şeyhlerinden İlyas'tır (Erünsal, 2005: 37).

Aşık Çelebi, şairin adının ve mahlasının Mihrî olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi adının Mihrîmah, mahlasının Mihrî olduğunu not düşmüştür. Son dönemde yapılan bazı çalışmalarda Fahrûnnîsa ve Mihrûnnîsa gibi tespitler olsa da bunlar herhangi bir kaynağa dayanmamaktadır (Cunbur, 2011: 20).

Şair Mihrî Hâtûn ilk olarak 2. Beyazıt döneminde, sonra Şehzade Ahmet'in Amasya Sancağındaki Valiliği esnasında saray muhitlerine dahil olmuş, şairlik yeteneği ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Şair nazireleri ile öne çıkmıştır. 2. Beyazıt 1481 senesinde padişah olup Amasya'dan ayrıldığında yerine oğlu Şehzade Ahmed vali olmuş ve o edebi muhit yeni valinin yani Şehzade Ahmed'in kişiliği ve eğlenceye düşkün hayat anlayışı dolayısıyla daha da genişlemiştir. Mihrî Hâtûn'da bu muhitteki yerini sağlamlaştırmıştır (Arslan, 2007:5).

Mihrî Hâtûn'un gençliğinde güzel, hoş muhabbet, iffetli ve iradesine hâkim biri olduğuna, ondan bahseden önemli eserlerde işaret olunmuştur. Yüz ve ahlak güzelliğini aynı ölçüde birleştiren Mihrî Hâtûn, hiç evlenmemiştir. Tezkireler, Mihrî Hâtûn'un güzel bir kadın olmasına; erkeklerle beraber şiir, sohbet ve eğlence meclislerinde bulunmasına; zamanındaki bazı şairlerle latifeye varan atışmalarına, karşılıklı şiir söylemelerine yer vermiştir (Arslan, 2007: 9).

Mihrî Hâtûn kolaymış gibi gözüken fakat benzerlerinin yazılması oldukça zor olan şiirleri vardır.

Mihrî Hâtûn, döneminin kadınlar üstündeki tüm zorlayıcı şartlarına rağmen iyi bir edebî eğitim almıştır. Bu durum şiirlerinin dizilişinden anlaşılmaktadır. Klasik dönem şairleri Mihrî Hâtûn'un şairlik yeteneğinden övgüyle bahsetmişlerdir. Zaman zaman manadan yana sıkıntıları olsa da şiirlerinin dili oturmuştur. Söz ustalığına çok önem vermemiştir. Dîvânında sanatlı söyleyişleri sınırlıdır (İspirli, 2007: 43).

Dönemin tezkirelerinde Mihrî Hâtûn'la alakalı olarak kayıt altında tutulan bilgilerin neredeyse tümü bu edebi çevrede onunla, diğer şairler ve kişiler arasında geçen olaylarla alakalıdır. Mihrî Hâtûn'un şiirlerinden kendini anlatma çabası da yansımıştır. Şiirde Necâtî'yi örnek alıp onun şiirlerine nazire yazan Mihrî Hâtûn bunları şaire de göndermiştir. Ancak Latîfî'nin naklettiğine göre Necâtî bundan pek memnun olmamış ve fikirlerini içeren bir kıt'a yazmıştır. Mihrî hem kültürel hem edebi hem de davranışsal anlamda döneminin çok üstünde bir şair olmuştur. Öyle ki yaşadığı dönemdeki şiirin duygularını anlatmaya yetmediğine inanmıştır (Sezer, 2005: 194).

Mihrî Hâtûn'un ölüm tarihi konusunda dönemle alakalı tezkirelerde bilgi bulunmamaktadır. Günümüzün araştırmalarında ölüm yılı 1506 gösterilmektedir. İn'âmat sayfalarına geçen bir kayıta kendisinin 1512 yılında 2. Beyazıt'a bir kaside

yolladığı belirtilmektedir. Bu kayda göre ölüm tarihinin 1506 yılından sonrası olduğu düşünülmektedir. Mihrî Hâtûn dedesinin tekkesindeki alana defnedilmiştir (Cunbur, 2011:21).

Mihrî Hâtûn sade bir dille yazdığı şiirlerinde daha çok duygularını ifade etmeye çalışmış, doğal ve içten bir üslûp kullanmıştır.

Mihrî Hâtûn Dîvân'ı, Mehmet Arslan tarafından yayınlanmıştır. 2007 yılında Amasya Valiliği tarafından basılan çalışmada Türkiye kütüphanelerindeki dört yazma nüsha esas alınmıştır.

Bunlar:

1.Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum, No: 414.

2.Ankara Milli Kütüphane, Yz. FB. No: 220.

3.Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü, No: 3974.

4.İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 1994/2, v. 87b, 163b.58

Eserde tenkitli dîvân metni yanında Mihrî Hâtûn'un yaşam öyküsü ve şiirleri incelenmiş, edebi duruşu üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır.

Adı geçen çalışmaya göre, Mihrî Hâtûn Dîvânı'nda;

17 kasîde

210 gazel

1 müstezâd

9 murabba

1 tahmîs

1 tercî'-i bent

2 mesnevî

7 müfret olmak üzere toplam 248 manzume bulunmaktadır (Arslan, 2018: 11).

Mihri Hatun'un gazellerindeki güzellik unsurları için; Mehmet Arslan, Mihri Hatun Dîvânı; Gülşen Kaya, Mihri Hatun Divanı'nın Tahlili Yüksek Lisans Tezi; Nigar Başol, Osmanlı Dönemi Kadın Dîvân Şairlerinden Mihri Hâtûn Dîvânı'nın Söz Varlığı Unsurları ve Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi; Alperay Yapıcı, Mihri Hatun Divanı'nın Gramer İncelemesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Gönül Ayan, Mihri Hatun Şiirleri; Müjgan Cunbur Osmanlı'da Türk Kadın Şairleri; İhsan Işık Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Mustafa Kuvancı Dünya ve Türk Edebiyatında Kadın Şairler; Sennur Sezer Türk

Safosu Mihri Hatun; Meryem Aybike Sinan'ın kelimelerin Sultanı Mihri Hatun ve Metin Hakverdioğlu'nun Mihri Hatun'u Anlamak, adlı eserleri incelenmiştir.

Mihri Hâtûn'un dîvânındaki 210 gazel incelenmiş ilgili gazellerde 168 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.2. SİDKÎ EMETULLAH HÂTÛN

Mihri Hâtûn'un ardından gelen dîvânı olan kadın şair, Sıdkî Emetullah Hanım'dır. Kaynaklarda 17. Asrın birinci yarısında yaşadığı yazmaktadır. Bazı kaynaklarda asıl adı "Ümmetullah ve Emetullah" olarak da belirtilmiştir.

Kaynaklara göre, Mecma'u'l-Ahyâr ve Genc-î Envâr adlı bir eseri ve Dîvân'ı vardır. Asıl adı Ümetullah olan şair, şiirde Sıdkî ismini mahlas olarak kullanmıştır. Sıdkî Emetullah Hâtûn'un kardeşi Faize de on yedinci asır şairlerinden sayılsa da ablası kadar tanınmamıştır.

Sıdkî Emetûllah Hâtûn'un şiirleri tasavvufidir. Alim, zeki ve edebiyata çok düşkün bir şairdir. Bayramiyye Tarikatı'na mensup olan Sıdkî Emetullah Hâtûn'un şiirlerinde, bağlı olduğu tarikatın etkisi görülmüştür. Özellikle gazel ve ilahi şeklinde eserler ortaya koymuştur. Bir Dîvân'ı ve ayrıca basılmamış tasavvuf ağırlıklı şiirleri vardır.

Sıdkî Emetullah'ın divanında klasik divan düzenine uyulmamıştır. Sıdkî Divanı mensur bir dibace ile başlatılmıştır. Gazeller rediflerinin harf düzenine göre sıralanmıştır. Gazellerden sonra ise terkib-i bent, nazımlar, kaside, rubailer ve yeniden kasideler sıralanmıştır (Çolak, 2010: 16).

Şairin yetmiş yaşını geçmiş iken vefat ettiği sanılmakta ve hayatının son yıllarında gözlerinin iyi görmediği, Râmiz'in'' Âdâbu'z- zurefâsı'nda belirtilmektedir. 1703 senesinde İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. Ünlü şeyh Emir Buhârî'nin kabri civarlarına defnedilmiştir (Cunbur, 2011: 45).

Sıdkî Emetullah Hâtûn, Murat Çolak'ın Emetullah Hanım Dîvânı adlı yüksek lisans çalışmasından incelenmiştir. Sıdkî Emetullah Hâtûn'un 261 gazelinde 25 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.3. FITNAT HANIM

Sıdkî Emetûllah Hâtûn'dan sonra gelen dîvânı olan kadın şair Fıtnat Hanım'dır. Asıl adı Zübeyde olarak bilinmektedir. Mihrî Hâtûn'dan sonra dîvân edebiyatının en büyük kadın şairi olarak görülmüştür.

Kendisinin yaşamı hakkında net bir bilgi yoktur. Kendisine dair bilinenler, baba tarafı ile kocasının kim olduğu ve ölüm tarihinden öteye gitmemiştir. Babası Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi, amcası Şeyhülislam İshak Efendi ve kardeşi Mehmed Şerif'tir. Üçü de dîvân sahibi şairlerdir (Şentürk-Kartal, 2016:314).

Babasının, dönemin edebî zevki yüksek paşalarından Ragıp Paşa'nın yakınında olması sebebiyle Fıtnat Hanım edebî anlamda yüksek bir çevrede yetişmiştir (Şentürk-Kartal, 2016:314). Şair, yüksek zümre edebiyatına dahil olan şairlerle bir arada bulunmuş ve sanatını geliştirmiştir. Eşi Rumeli Kazaskeri Derviş Mehmet Efendi'dir (Cunbur, 2011: 50-51).

Tanzimat Dönemi şairleri tarafından "Hanımefendi Hazretleri" ve "Şairler Kraliçesi" olarak anılmıştır. Hayatının birçok yönleri gibi doğum tarihi de tam belli olmadığından gerçek yaşı tespit edilemeyen Fıtnat Hanım 1780 yılında İstanbul'da ölmüştür. Kendisi pek çok değerli şair veren eğitilmiş bir ailede yetişmiştir. Döneminin ünlü hocalarından dersler almıştır (Işık, 2004: 767). Ev dışında eğitim almadan klasik edebiyat için gerekli bilgiyi çevresinden kazanmış ve sanat yeteneğini geliştirmiştir. Dönemin yazma şekilleri karşısındaki yeteneği şiirlerinde kendini göstermiştir. Kaside ve benzeri geniş çerçeveli manzumelerden çok, gazel, kıta, rubai gibi küçük hacimli şiirler yazmayı tercih etmiştir. Tarih düşürmede usta bir şairdir, ancak o asıl sanat değerini aşk ve hikmet vadisindeki şiirlerinde ortaya koymuştur (İspirli, 2007: 73).

Koca Ragıp Paşa ve Şair Hikmet'le edebî tartışmaları olmuştur. Dönemin Osmanlı padişahlarından 1. Mahmut için bir Bahâriye kaleme almıştır.

Şiirlerinde mâsivâyâ önem vermemek, yaşamdan ve bâhttan şikâyet ve elinde olanla yetinme felsefesi önemli yer tutmuştur.

Klasik edebiyatta gelmiş geçmiş kadın şairler içinde, nazım tekniğine en hâkim, ifadesi en pürüzsüz ve dili en kuvvetli olan şair olmuştur. Fıtnat Hanım çok şiir yazmayı değil öz şiir yazmayı benimsemiş şairlerdendir. Kendisinin şiirlerinin

toplandığı dîvânda 4 adet kaside bulunmaktadır. Dîvânı diğer kadın şairlerden hacimce küçüktür (Akgül, 2006: 145).

Şairin ilk döneminden sonra yazdıklarında bülbül, gül, şebboy, nergis, sümbül, ruh, hat etrafında toplanan mazmunları işlemiştir. Şiir de kendini yetiştirmesinde nazire önemli yer almaktadır. Şairliğinde belirgin bir yan da lügaz ve muamma yazmaktan keyif almasıdır. Pek çok şair gibi onda da tarihler büyük alan kaplamaktadır (Akün, 2005:45).

Fıtnat Hanım Dîvânı'nın 31 yazma ve 4 matbu nüshasının olması yaşadığı dönemde okunur bir şair olduğunu göstermektedir. Dîvânda yer alan 59 gazelin çok azı dışında kalanlar nazire olarak yazılmıştır. Gazellerinden birkaçı bestelenmiştir. Darb-ı mesel haline gelmiş dizeleri bulunmaktadır (İspirli, 2007: 76).

Fıtnat Hanım'ın şiirleri lirik gazellerdir. Gazellerin dili neredeyse kusursuzdur. İfadeleri sade ve açıktır. Sık sık benzer söyleyişleri yinelemiştir. Kalemî İran ekolünden etkilenmiştir. Dîvânı hacimli değildir.

Fıtnat Zübeyde Hanım'ın Dîvânı'nın nüshâları iki ayrı şekilde düzenlenmiştir. Birinci düzenleniş 3. Mustafa zamanında, ikinci düzenleniş 1. Abdülhamid'in saltanatı sırasında olmuştur.

Fıtnat Hanım'ın ününü getiren Dîvânı, klasik edebiyatın ilk başta gelen şairlerinin şiirleri kadar ilgi görmüş devamlı istinsah edilerek elden ele aktarılmıştır. Ayrıca Dîvânı dört defa basılmıştır.

Dîvânı'nın düzenleniş yöntemine göre içeriği şöyledir:

5 rübai

1 tahmis

3 kaside

42 manzûm tarih

1 manzume-i arz-ı hâl

1 kalemiyye

56 gazel

7 eksik gazel

1 müseddes

1 tahmis

4 lügaz

4 şarkı

14 kıt'a

21 müfred

34 Muamma'dan oluşmuştur (Cunbur, 2011: 53).

Fıtnat Hanım'ın Dîvânı üzerine Halil Çeçen'in Doktora Tezi ve İmran Azaklı'nın Yüksek lisans tezi incelenmiştir. 59 gazelinde kullandığı güzellik unsurlarıyla ilgili incelenen kaynaklarda, 44 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.4. LEYLÂ HANIM

Tarihsel sırada Fıtnat Hanım'ın ardından gelen dîvânı olan kadın şair Leylâ Hanım'dır.

Leylâ Hanım, İstanbul'da doğmuştur. Tam olarak doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının 1825 yılında vefat etmesi üzerine Leylâ Hanım'ın yazdığı mersiye'den o yıllarda genç olduğu anlaşılmaktadır. Babası Kazasker Morâlîzâde Hamit Efendi'dir (Işık, 2004: 1214). Bu sebeple kendisi Morâlîzâde Leylâ Hanım olarak da geçmektedir.

Annesi Hatice Hanım'dır. Annesi, Keçeciâde İzzet Molla'nın ablasıdır. Leylâ Hanım'ın dayısı da Keçecizâde İzzet Molla'dır. Dîvân belgelerinde Leylâ Hanım'ın Atâullâh Mehmed Efendi ve Nûrullâh Mehmed Efendi adlı iki kardeşi olduğu yazmaktadır. Dîvânındaki bir Terkîb-i Bend'de Leylâ Hanım'ın Hâlid Efendi adında genç yaşta ölen bir kardeşi daha olduğu yazılıdır. Halid Efendi Bursa'da oturmakta iken İstanbul'a gelmiş ve vefat etmiştir. Leylâ Hanım da vefâtı üzerine Terkîb-i Bend tarzında bir mersiye yazmıştır (Arslan, 2017: 3).

Leylâ Hanım ilk ilmi ve edebi bilgilerini aile çevresinden almıştır. Ailesi dolayısıyla aydın, okumuş, edebiyata ve sanata yakın bir ortamda yetiştiği şiirlerinden çıkarılabilmektedir.

Leylâ Hanım eğitiminin büyük kısmını dayısı Keçecizâde İzzet Molla aracılığıyla tamamlamıştır. Dayısına olan büyük saygısını her daim dile getirmiş, şiirlerini onun tahsis ettiğini de belirtmiştir. Dîvânı'nı dayısı Keçecizâde İzzet Molla'nın edebi desteğiyle tamamlamıştır (Arslan, 2003: 25).

Şiirleri açık ve akıcı bir dilde yazılmıştır. Yaşamını edebi bir çevrede geçirmiş ve kalem faaliyetlerinden uzak kalmamış olan şairin dili oldukça sadedir. Şiirlerinde hayata rindane bakış alanı dışında hikmetli söyleyişlerde bulunmaktadır.

Leylâ Hanım Dîvân'ı üç kere basılmıştır. İlk basımı 1844'de yapılmıştır. Sonraki basımları 1851 ve 1883 yıllarındadır. Dîvân'ın Ankara Milli Kütüphane 'de dört adet yazma nüshası vardır.

Transkribe metni ise 2003 yılında Mehmet Arslan tarafından yayınlanmıştır. Leyla Hanım Dîvânı üzerine Güner Yılmaz, Yılmaz'ın Leylâ Hanım Dîvânı'nın Gramatikal İndeksi Yüksek Lisans Tezi, incelenmiştir.

Dîvânı'nın düzenleniş yöntemine göre içerik sayıları şöyledir:

2 kaside,

1 muhammes

13 tahmis

1 müseddes

2 tesdis

1 tesbi

1 müsemmen

2 tesmin

5 terki-i bend

1 terci'-i bend

41 tarih

106 gazel

5 müstezad

20 şarkı

4 lügaz

8 rubai

3 kıta vardır (Arslan, 2003: 98).

Nazım şekillerindeki zenginlik, Dîvânı için önemli unsurlardandır.

Şiirlerinde döneminin kadınlarının gösteremediği kadar serbest bir dil kullanması, geniş yankı uyandırmış ve hoş görülmemiştir. Hayatı boyunca saraya yakın olmuştur.

Dönemin padişahlarına ve sultanlara terci'-i bendler, tarih manzumeleri ve cülusiyeler yazmıştır. Saraya yakınlığı şiirinin daha da gelişmesine yol açmıştır.

Saraya bu kadar yakın olmasına rağmen çok maddi sıkıntı çekmiştir. Babasının ölümü üstüne maddi sıkıntılarını iyice artmıştır. Leylâ Hanım bir aile geleneği olan Mevlevî Tarikatı'na intisap etmiştir. Gelişiminde dönemin kültür

ocaklarından olan Galata Mevlevihane'sinin payı bulunmuştur. Dahil olduğu Mevlevî Tarikatı şiirlerindeki tasavvufi duyguların ifadesine yol açmıştır. Şiirlerinde başka şairlere nazireler söylemiştir. Leylâ Hanım kendisinden sonraki kadın dîvân şairlerine söyleyiş ve üslûp olarak hem önder hem de kendini ifade anlamında yüreklendirici olmuştur.

Leylâ Hanım 1848'de ölmüştür. Kendisinin naaşı Galata Mevlevihane'sine defnedilmiştir.

Leylâ Hanım'ın 106 gazelinde 155 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.5. ŞEREF HANIM

Doğum tarihi bilinen ilk şairdir. Şeref Hanım 1809 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası, soy ağacı Sadrazam Naili Paşa'ya dayanan şair Mehmed Nebil Bey'dir. Mehmet Nebil Bey'in de bir Dîvânçe'si bulunmaktadır. Soyu baba tarafından Sadrazam Abdullah Naili Paşa'ya, annesi Şerife Nakiye Hanım tarafından Şeyhülislam Aşir Efendi'ye ulaşmaktadır. Büyük babası Vakanûvis Hâil Nuri Bey aynı zamanda şairdir. Yakacık semtinin hayatında özel bir yeri olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır (Mardin, 1994: 122).

Şeref Hanım dostane yönü güçlü bir şairdir. Diğer kadın şairleri şiirlerinde överek onları yad etmiştir. Fıtnat ve Leyla Hanım'dan bir gazelinin son beytinde bahsetmektedir.

Eylesem de bilirim gönlümü da'vet gelmez

Der-i cânânı mekân eyledi elbet gelmez

Hâh nâ-hâh Şeref'in kadrini bilsin yârân

Âleme bir dahi Leylâ ile Fıtnat gelmez (Çeltik, 2007: 67).

Şeref Hanım, Kadiri'dir. Şeref Hanım Yenikapı Mevlevihâne şeyhi Osman Selahaddin Dede'ye bağlı olmuştur. Ölünce aynı mevlevihanenin kabristanına defnedilmiştir.

Şeref Hanım'ın bazı şiirlerinde maddi güçlük çektiği, akrabalarından kalan borçları ödemek zorunda kaldığını belirtmiştir. Maddi olanaksızlıklarını dönemin Sadrazamı Ali Paşa'ya iletmiş, kendisinden yardım istediği ve böylece kendisine

aylık olarak maaş bağlandığı dîvânında yer alan Ali Paşa'ya teşekküründen çıkarılmaktadır.

Şeref Hanım'ın şiirlerindeki doğa temasının sık kullanımı onun doğaya verdiği değeri göstermektedir. Hayatı boyunca kendini adadığı iki gerçekliği olmuştur. Bunlar din ve şiirdir.

Bunların dışında daima hasret duyulan ve kavuşulmayan sevgili, şiirinde önemli yer kaplamıştır. Sevgili, Şeref Hanım'ın şiirlerinde her daim zevk ve sefa düşkünü bir vefasız olarak görünmüştür.

Şairimiz çok sevdiği kız kardeşinin ilk kızına 20 bentlik murabba şeklinde ninni yazmıştır. Şeref Hanım ninni konusunda yeğenlerinden diğer ikisini de ihmal etmemiş, Besim Bey'e ve Nakiyye Hanım'a da 12'şer bentlik birer Murabba ile ninni söylemiştir. Kız kardeşinin ölümünden sonra yanında yetiştirdiği daha sonra o da bir şair olan Nakiyye Hanım'ın Kur'ân okumaya başlamasına düşürdüğü tarihler de vardır (Arslan, 2018: 4).

Kalemi aruza hakimdir. Döneminde bu yönü ve şiirlerinin sadeliği ile takdir görmüştür. 19. yüzyılın üç kadın şairinden biridir. Şeref Hanım Dîvânı'nın 1 yazma, 2 matbu nüshası bulunmaktadır.

Şeref Hanım Divânı'ndaki nazım şekilleri sırası ile: “Kaside, Tarih, Murabba, Muhammes, Tahmis, Müseddes, Tesdis, Müsemmen, Terki-i Bend, Terci'-i Bend, Gazel, Müstezad, Şarkı, Mesnevi, Lugaz, Kıta-i Kebire, Kıta, Rubai, Beyit, Matla, Nazım Şekli Belli Olmayan Manzume” olmak üzere 21 adettir.

Dîvânı'nın düzenleniş yöntemine göre içerik sayıları şöyledir:

23 kaside,

122 Tarih

8 murabba

8 muhammes

17 tahmis

15 müseddes

10 tesdis

1 müsemmen

4 terki-i bent

1 terci'-i Bent

255 gazel

2 müstezad

42 şarkı

5 mesnevi

4 lûgaz

8 kıt'a-i kebire

108 kıt'a

4 rubai

18 beyit

20 matla

2 nazım şekli belli olmayan manzume vardır (Turunçel, 2007: 2- 3).

Dîvânın kasideler bölümü, Şeref Hanım'ı ve inançlarını ifade etmektedir. Bu konuda, dîvân geleneğinin devamıdır. Şeref Hanım'ın kullandığı nazım biçimleri, ele aldığı konular, dili ve ifade özellikleri bakımından kadın şairler arasında önemli bir yer kazanmıştır. Dili sade ve nazım tekniği güçlü kabul edilen Şeref Hanım, dîvân edebiyatının klasik mazmunlarına ve benzetmelerine şiirlerinde yer vermiştir. Şiirlerinin dili açıktır. Anlaşılmazlıktan ve kapalı anlatımdan uzak durmaya çalışmıştır. Benzetmeler kullandığı sanatlar arasındadır. “Keşti-i dil, sahil-i ümit, dil-i singin, tığ-i hicran” gibi benzetmeleri sıklıkla kullanmıştır. Şiirinde iç ahengi arttırmak için özel musammatlar kullanmıştır. Ortadan bölünebilen bu adı gibi özel mısralama yöntemi şiirini görsel olarak farklılaştırmıştır. Şeref Hanım, Türk dilinin eşsiz zenginliği olan deyimlerden de sık sık faydalanmıştır. Şiirlerinde galat da kullanmıştır (Mardin, 1994: 169).

Kendisinin doğum yeri Mısır olmasına rağmen, ömrünün büyük kısmının geçtiği İstanbul'a, özellikle de İstanbul'un Yakacık semtine şiirlerinde sık yer vermiştir. Dîvânında birçok şiirde zekâsı, esprisi, bazen de bunların altında gizlenen sitem ve hüznü görülmektedir. Dönemine nazaran rahatça şiir söyleyişleri garip karşılanmıştır. Şairin Nedim üslubuyla şen söyleyişlerinin yanı sıra Nâbî ve Koca Ragıp Paşa tarzında hikemice söylediği beyitleri de vardır.

Yazdığı şiirlerde genellikle şanstan şikâyet etme ama yine de kadere rıza gösterme ve sabır gibi konuları işlemiştir.

Şeref Hanım'ın Dîvânı adlı eserinde, Mevlâna'ya dair altı manzume ve yetmiş kadar beyit yer almaktadır. Bağlılık duyduğu Kadirilerin kurucusu,

Abdülkadir-i Geylani'ye ait dört manzumesi vardır. Bunların yanında Şeref Hanım, Kerbela mersiyesiyle de tanınmıştır (Demir, 2012, 66-67).

Şeref Hanım'ın tek nüshası bilinen Dîvân'ı basılmıştır. Şeref Hanım Dîvânı iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 168 sayfadır. İkinci bölüm ilk başlangıç gibi tekrar birinci sayfadan başlamakta ve 175 sayfa kadardır. Şeref Hanım Dîvânı'nda yirmi bir farklı nazım şekliyle yazılmış toplam 4803 beyit tutarında 677 şiir yer almaktadır (Mardin, 1994:159).

Eser Mehmet Arslan tarafından yayınlanmıştır. Çalışmada tenkitli dîvân metni yanında, Şeref Hanım'ın hayatı ve şiirleri incelenmiş, edebî yönü üzerine geniş bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada Şeref Hanım'ın 255 gazeli incelenmiştir. Şair 1876 yılında vefat etmiştir.

Şeref Hanım Dîvânı üzerine Ahmet Kırkkılıç'ın Şeref Hanım Divanı İncelemesi adlı kitabı ve Gülperi Turunçel'in Şeref Hanım'ın Dîvân Tahlili Yüksek Lisans Tezi adlı çalışmaları bulunmaktadır.

Şeref Hanım'ın 255 gazelinde kullandığı güzellik unsurlarıyla ilgili incelenen kaynaklarda, 96 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.6. SIRRÎ RÂHİLE HANIM

Şeref Hanım'dan sonra gelen dîvân sahibi şair Sırrî Râhile Hanım'dır.

Asıl adı Râhile'dir.1814 yılında Diyarbakır'da doğmuştur ve ikiz kardeşi vardır. İkiz kardeşinin adı İffet Hatice'dir. Sırrî Râhile gibi, kardeşi de şairdir. Sırrî Râhile ve kardeşi; Kürtçe, Arapça, Farsça ve Türkçe dersler aldıktan sonra şiire merak salmışlardır. Sırrî Hanım aldığı eğitimler sayesinde hayatı boyunca üç dile de hâkim olmuştur. Henüz çocuk yaşlardan itibaren dîvân kültürüyle yetişmiştir, Kâmil Paşa Konağı'ndaki şiir-edebiyat sohbetlerine katılmıştır. Yetişkinliğe geldiğinde ise Tahir Ağazâde Bekir Bey ile evlenmiştir. Çiftin Muhammet Emin, Rifat ve Nihâl adlarında dört çocukları olmuştur (Korkusuz, 2005: 18).

Rıfat, sekiz yaşında vefat etmiştir. Rıfat'ın vefatı Sırrî Hanım'ı aşırı derecede üzmüştür. Bu üzüntü şaire çok meşhur olacak bir mersiye yazdırmıştır. Şair sonrasında üç yıl kadar Bağdat'ta yaşamıştır. Oğlu Mehmet Emin'in İstanbul'da bir sancakta göreve başlamasıyla İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Zamanın devlet adamlarından Mithat Paşa aracılığıyla sadrazam Yusuf Kâmil Paşa

ile tanışmıştır. Yusuf Kâmil Paşa kendisinin bir şiirini okumuş ve ardından beğenilerini ileterek sarayına davet etmiştir. Orada paşanın zevcesi Zeynep Hanım ile tanışıp, ahabbâ olmuştur. Uzun vakitler İstanbul şehrindeki dîvânlarda şiirleri okunmuştur. Sırrî Râhile Hanım'ın tüm şiirlerini bir araya topladığı dîvânı vardır. Ali Emirî Bey'in derlediği dîvân Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Korkusuz, 2005: 18-19).

1877 yılında vefat etmiştir. İstanbul Edirnekapı'daki Ortakçılar semtindeki Kadiri tarikatı dergahına defnedilmiştir. Şairin Dîvânı 1969 senesine gelindiğinde Şevket Beysanoğlu tarafından basılmıştır. 2005 senesinde ise bugünün Türkçesine çevrilip basılmıştır (İspirli, 2007: 111).

Çalışmada Şefik Korkusuz'un hazırladığı Diyarbakırlı Şair Sırrî Hanım Dîvânı'ndan yararlanılmıştır.

Sırrî Rahile Hanım Dîvânı üzerine, Yasemin Ertek Morkoç'un makalesi, Berat Açıl'ın Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi adlı akademik çalışmaları bulunmaktadır.

Sırrî Rahile Hanım'ın 31 gazelinde kullandığı güzellik unsurlarıyla ilgili incelenen kaynaklarda, 43 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.7. ÂDİLE SULTAN

Sırrî Hanım'dan sonra dîvân sahibi Osmanlı kadın şairlerinden Âdile Sultan 29 Mayıs 1826 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Osmanlı hanedanına mensup dîvânı olan tek kadın şairdir. Babası Osmanlı Padişahı 2. Mahmut, annesi 2. Mahmut'un eşlerinden Zernigar Sultan'dır.

Abdülmecit ile Abdülaziz Sultanların kardeşi olan Âdile Sultan; küçüklüğünde annesiz kalınca, doğan çocukları ölen Nevfidan Kadın'a büyütülmesi amacıyla emanet edilmiştir. Nevfidan Kadın sultanı kendi öz evladı gibi bakıp büyütmüş, iyi yetişmesi için çok çaba göstermiştir.

İyi bir eğitim alan Âdile Sultan; 13 yaşları civarında Osmanlı Padişahı 2. Mahmut'un vefatı ile babasız da kalmıştır. Babası 2. Mahmut'un sanatçı kişiliği, kızı Âdile Sultan'da tekrar vücut bulmuştur.

Âdile Sultan aynı zamanda 5. Murat, 2. Abdülhamit, 5. Mehmet Reşat ve 6. Mehmet Vahdettin'in de halasıdır. 1845 yılında Tophane Müşiri Mehmet Ali Paşa

ile evlenmiş, düğünleri 19. yy'in en muhteşem düğünü olarak tarih sayfalarına geçmiştir. Sultanın eşi Mehmet Ali Paşa, önce kaptan-ı derya ardından ise sadrazamlık makamlarına yükselmiştir.

Paşa ile olan evlilikleri uzun yıllar sürmüştür. Lâkin o evlilikte üzüntüler ardı ardına gelince Âdile Sultan'ın zaten özünde var olan şiir tutkusu onu iyice yazmaya yöneltmiştir. Sultanlığı mutlu bir hayata sahip olmasına yetmemiş yaşadığı üzüntüler sonunda kendisini tasavvufa yöneltmiştir.

Âdile Sultan üç çocuğunu arka arkaya kaybetmenin yanı sıra babası 2. Mahmut'u, kardeşi Abdülaziz'i ve kocası Mehmet Ali Paşa'yı da birbiri ardına ebedi aleme yolcu etmiştir. Bu büyük acıların ardına Âdile Sultan kendisini, insanlığa hizmete, hayır işlerine, aç ve muhtaçlara yardım etmeye ve ibadete vermiştir. Adile Sultan yaptığı çalışmalarla kadınların sosyal hayatın içinde yer almasına öncülük etmiştir.

Büyük atası Muhibbi'ye ve Fuzuli'ye nazireler yazmıştır. Ömrü boyunca beş padişaha tanıklık etme şansına erişen Adile Sultan'ın en önemli özelliklerinden biri Osmanlı hanedanında dîvân oluşturmuş tek kadın şair olmasıdır.

Nazire yazdığı şairlerde olmuştur. Bunlar Fuzuli ve Şeyh Galip'tir. Şiirleri teknik bakımdan basit ifadeli olarak değerlendirilmiş fakat derin içsellik, duyguyu yoğunluğu ve samimiyet şiirlerine ayrı bir değer katmıştır (Kolçak, 2005: 141).

Kanuni Sultan Süleyman'ın (Muhibbi) Dîvânı'nın basılmasını da sağlayan Âdile Sultan, çocukların okuması için büyük çaba harcamış, fakir insanların evlerini ve mektepleri tamir ettirmiş, kurumuş olan çeşmelere su getirtmiş, gelinlik kızların çeyizlerini hazırlamış, dindar, hassas ve hayırsever bir insan olarak tanınmış, hayatı boyunca herkesten hürmet görmüştür.

Adile Sultan Dîvânı'ndan ayrı Tahassurnâme ve İftiraknâme adlarını taşıyan manzumelerde yazmıştır. Bu manzumelerde yaşamında yer eden kişi ve olayları yazmıştır. Din büyüklerinden Hz. Muhammet, Dört Halife, On İki İmam ve Nakşibendi Şeyhi'ne de manzumeler yazmıştır. Musiki adlı şiiri farklı makamlarda bestelenmiştir. Âdile Sultan, yoğunlukla dini ve tasavvufi duygularını ifade etmiştir. Gazellerdeki ikili ilişkiler onun şiirinde az görülmektedir.

Şiirlerinde hayatının tamamında yaptığı gibi insanlara faydalı olmayı amaçlamıştır. Âdile Sultan şiirde güçlü olmasa da pek çok nazım şeklinde şiirler yazmıştır. Dîvânı'nın çoğunluğu dini gazellerden oluşmuştur. Âdile Sultan

Dîvânı'nın son bulması ise dini içerikli düzyazı bir metindir. Âdile Sultan'ın, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde H. 995 ve H.997 numaralarda kayıtlı altın yaldızlı, iki Dîvân'ı vardır (Naci, 1965: 27).

Âdile Sultan Dîvânı, Hikmet Özdemir tarafından yayınlanmıştır. Eserden bu çalışmada yararlanılmıştır. Eserde gazeller harf sırasına göre sıralanmıştır.

Çalışmada Olcay Kolçak'ın Adile Sultan adlı eseri, Aynur Koçak'ın Âdile Sultan Dîvânı Yüksek Lisans Tezi, Nilüfer Yılmaz'ın Âdile Sultan Dîvânı'nda Dini Tasavvufi Unsurlar Yüksek Lisans Tezi adlı akademik çalışmalar da incelenmiştir.

Ömrünün son zamanlarını Fındıklı'daki Sahil Saray'da geçirmiştir. Âdile Sultan, 1899 yılının ocak ayında vefat edince Eyüp'teki türbeye kocası Mehmet Ali Paşa'nın yanına defnedilmiştir.

Âdile Sultan'ın 179 gazeli incelenmiştir. Gazellerinde kullandığı güzellik unsurlarıyla ilgili incelenen kaynaklarda, 37 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.8. FERİDE HANIM

Baharzade Feride Hanım 1837 yılında Kastamonu'da doğmuştur. Babası Hamami Mehmet Raşit Efendi'dir. Babası müderris, şair ve hattattır. Eğitim seviyesi yüksek bir ailede yetişmiştir. İlk eğitimlerini babasından almıştır. Babasının şairliği ve hattatlığına özenmiştir. Hat sanatını da şiir yazmayı da öğrenmiştir. Arapça ve Farsça eğitimi almıştır.

Babasının şiir konusundaki desteği yanında validesi bu işe tamamen karşı çıkmıştır. Tüm bu karşı çıkışlara babasının desteği ve Feride'nin direnci üstün gelmiştir. Önceleri babasının şiirlerine nazireler yazan Feride Hanım zamanla kendi şiirlerini yazıp, tamamlamıştır.

Feride Hanım 16-17 yaşlarında Ali Raif Efendi'yle evlenmiştir. Mutlu başlayan evlilikleri eşinin erken yaşta vefat etmesiyle sonuçlanmıştır. Feride Hanım ömrü boyunca eşinin yasını tutmuş, tekrar evlenmemiştir. Evliliklerinin anılarıyla kendisini teselli etmiştir. Vefat eden eşiyile ilgili pek çok şiir yazmıştır (Çağlayan, 2006: 5).

Feride Hanım 1903 yılında 66 yaşında vefat etmiştir. Kendisiyle ilgili nazik, güzel sohbetli ve nüktedan olarak bahsedilmiştir.

Dîvânı Ankara Milli Yazma Eserler Bölümünde yer almaktadır.

Bünyamin Çağlayan'ın Feride Hanım Dîvânı adlı eseri çalışmada kullanılmıştır. Eserin gazelliyat bölümünde ise 48 gazel yer almaktadır.

Ailesinin sunduğu şartlara iyi şekilde değerlendiren Feride Hanım kendini geliştirmiştir. Şiirleri kısa zamanda tanınmış hatta İstanbul'a geldiği vakitlerde söylediği bir gazeli Fatin Tezkiresinde yer almıştır. Böylece dönemin ünlü şairleriyle birlikte bir kaynakta yer almıştır.

Ferîde Hanım'ın 48 gazelinde 55 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.9. AYŞE İSMET TEYMÛRÎ

Âdile Sultan'dan sonra gelen şair, Mısır'dan Türk şiirleri yazan Ayşe İsmet Teymûrî'dir.

Ayşe İsmet Teymûrî Kahire'de 1840 yılında doğmuştur. Kendisi Mısır'da siyasi ve kültürel alanda yetkili Teymûri ailesindedir. Soy ağacı Türk, Çerkez ve Kürt karmasıdır. Babası Mısır Hıdivliği Meclis Başkanı İsmail Paşa'dır. Dedesi Bölge Valisi Muhammet Kâşif Teymûr'dur. Kardeşi araştırmacı ve tarihçidir. Teymûrriye Kütüphanesinin kurucusudur.

Şair çocukluğunun bir kısmını annesinin ev işlerini öğrenmesi yönlendirmeleri ile babasının eğitim görmesi isteği arasında geçirmiş sonunda tercihini ve çabasını eğitimden yana kullanarak hem babasını mutlu etmiş hem de kendi istediği şekil de gelişmiştir. Babası kızının dil eğitimine çok özen göstermiş özellikle Fars dilindeki önemli kitaplarla kendisini çalıştırmıştır (Kalyon, 2013: 16).

Şair ilk şiirini de Farsça yazmıştır. Bu şiir sadece dört mısradır.

‘‘Âyâ mehtâb-ı tâbında şükûfem şod-perâkende

Tera bahşem hafârethâ gedâmet kerd pejmürde

Çe dâg an dâg-ı cembr-âsâ

Çü binem deste âzürde’’

Aldığı yüksek kültürlü eğitim sayesinde birden fazla dile vakıf olmuştur. Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinin üçüne de hakimiyeti sayesinde bu üç dile dîvân yazmıştır. Mey Ziyade, kendisini üç dilli şair olarak nitelemiştir (Kalyon, 2013: 11). Fransızca 'da öğrenmiştir. Fıkıh, gramer, aruz ve hat dersleri almıştır.

Şiirlerinde şarkı türüne çokça yer vermiştir. Halk diline ait söyleyişleri de şiirlerine almıştır. Şiirlerinde bazı hadislerden alıntılar yapmıştır.

Yazdıklarında iç uyak kullanmıştır. Türkçe Dîvânı on dört sayfalık önsözle başlamaktadır. Dîvân 53 adet gazel içermektedir.

Ayşe İsmet Teymûrî'nin Eserleri:

- 1- Türkçe Dîvân'ı-Şükûfe- Kahire, 1315
- 2- Hilyetü't tırâz. Arapça şiirler, 1303
- 3- Netâicü'l Ahvâl fi'l Akvâl ve'l Ef'al, Kahire, 1305
- 4- Mirâtü't-Teemmül fi'l-Umur, Kahire, 1310
- 5- La Tusluhu'l-Ailât İllâ bi't-Terbiyeti'l-Benât, Kahire, 1306

İstanbulu Mehmet Tevfik Bey'le evlenince Kahire'den İstanbul'a göç etmiştir. 1875 yılında eşinin vefatı üzerine Mısır'a geri dönmüştür.

Ayşe İsmet Teymûrî, 1877 yılında henüz 18 yaşında olan kızını kaybedince şiirlerini yakmış ve yıllar boyunca edebiyat ve şiirle ilişkisini kesmiştir. Yıllar sonra 1895 de oğlu Mahmut'u kıramamış, yanmaktan kurtulan eski dönem şiirleri ve son dönem şiirlerini bir araya getirerek "Şükûfe" adlı Türkçe Dîvân'da toplayıp, bastırmıştır.

Ayşe İsmet Teymûrî'nin Türkiye'de tanıtıldığı ilk yayın bir makaledir. Bu makale, M.A. Yekta Saraç'ın "Türk Edebiyatı'nın Mısır'da Unuttuğu Bir Şair: A'İşe İsmet Teymur" adlı makalesidir. Bu isimden fikir yürütüleceği üzere, o zamana kadar Türkiye'de kendisiyle ilgili herhangi bir araştırma yapılmamıştır.

Ayşe İsmet Teymûrî, Türk şiirine Mısır'dan renk vermiştir. Şairin Dîvânı Abuzer Kalyon tarafından transkribe edilip, yayınlanmıştır. Bu çalışmada Abuzer Kalyon'un Ayşe Teymûrî Dîvânı adlı eser kullanılmıştır. Çalışmada şairin 53 gazeli incelenmiştir. Ayşe İsmet Teymûri 1902 yılında, 62 yaşında iken Kahire'de ölmüştür.

Ayşe İsmet Teymûrî'nin 53 gazelinde, 65 güzellik unsuru bulunmuştur.

1.10. TEVHÎDE HANIM

Ayşe İsmet Teymûrî'den sonra dîvânı olan kadın şair Tevhîde Hanım'dır. Tevhîde Hanım, 1847 senesinde Manisa'da doğmuştur. Babası Turgutlu'dan Limoncuzade Fehim Efendi; annesi, İzmirli Sinanzade Ahmet Efendi'nin kızı Tahire Hanım'dır (Cunbur, 2011: 250).

Evliliğini Manisalı Veznedar Çakmak Hüseyin Efendi ile yapmıştır. Bu evlilikten bir kızları dünyaya gelmiştir. Tevhîde Hanım önce kızını, ardından ise kocasını kaybetmiştir. Acıları kendisini Mevlevî tarikatına yönlendirmiştir. Şiirini, yaşadığı acılar şekillendirmiştir.

Bir dîvânı vardır. 1881'de yazıldığı tahmin edilen bu dîvânda kendi yaşamından, acılarından ve Manisa'dan izler bulunmaktadır. Tevhîde Hanım'ın önemi, kalemiyle yaşadığı çağın coğrafyasını, insanlarını, kültürünü ve günlük alışkanlıklarını yansıtmıştır.

Tevhîde Hanım Dîvânı'nda Manisa'da geçen hayatından izler bulunmaktadır. Şiirlerinde aruz veznine tam hâkim olamamıştır (İspirli, 2007: 149).

1902'de Manisa'da ölmüştür.

Kendisinin şiirleri şuara tezkirelerinde bulunmamaktadır. Dîvânı'nın bulunduğu yer Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'dir. Şairin Dîvânı'nı Mehmet Veysi Dörtbudak, Gürol Pehlivan ve Bülent Bayram günümüze uygun hazırlamışlardır. Eser Manisa Belediyesi'nin destekleriyle Tevhîde Hanım Dîvânı adıyla yayımlanmıştır.

Tevhîde Hanım'ın 59 gazelinde 40 güzellik unsuru bulunmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

GAZELLERDE YER ALAN SEVGİLİYLE İLGİLİ GÜZELLİK UNSURLARI

2.1. DÎVÂNİ OLAN KADIN ŞAİRLER VE GÜZELLİK UNSURLARI

Dîvân şiirinde, kadın şairlere ilk olarak 15. yüzyılda rastlanmaktadır. Bu şairlerin ortak özellikleri evlerinde dönemin şartlarına göre iyi bir eğitim almaları ve aileleri dolayısıyla saraya ve edebiyata yakın olmalarıdır.

Dönemde dîvân şiirini anlamak üst bir şiir anlayışına sahip olarak gerçekleşebilirdi. Dîvân şiirini çözümlmek ancak gerekli dil ve edebiyat eğitimlerinden geçerek mümkün olurdu. Kadın dîvân şairleri de gerekli edebî eğitimlerden sonra dîvân edebiyatını ve dîvân şiirini anlayarak yazmaya başlamışlardır.

Osmanlı toplumunda kadın şair olmak zorlayıcıdır. Toplum şartlarının getirdiği engeller, şiir kadar coşkunca duygu aktarılan bir alanda kadınların kendini var etmesini büyük ölçüde engellemiştir. Onlar da bu durum karşısında çözüm olarak şiirlerini, erkek şairlerin şiir yazım kurallarına uygun olarak yazmışlardır.

Şiirlerinde kullandıkları güzellik unsurları da erkek şairlerin kullandıklarıyla benzeşmiştir. Dîvân şiirinin erkek egemen mazmunları arasında beşerî aşk konusunda kendilerine yol açamasalar da annelik ve kadınlık sorunları gibi kadınlığa has konularda az da olsa özlerini ve yeteneklerini yansıtabilmişlerdir. Şeref Hanım'ın yeğeni Nebil'e söylediği ninniler bu konuda örnektir (İspirli, 2007: 101).

Kadın şairler yalnızca toplumsal baskı değil ev içi baskılardan dolayı da duygularını, şiirlerini hatta kimliklerini bile gizlemek zorunda kalmışlardır. Kadının şiir yazması bir yana bir erkek şaire nazire yazması bile hadsizlik olarak algılanmıştır. Necati'nin şiirine nazire yazan Mihrî Hâtûn konuya örnek teşkil etmektedir (Cunbur, 2011:25).

O dönemin bakış açısı gereği kadın şairlerin, erkek şairlerin yazdıklarını eleştirmesi söz konusu değildir. Bu denli zorlayıcı şartlarda bile yine de kadın şairler şiirlerini yazmışlardır.

Şairlerden bazıları gerek konumları gerekse yaşamsal şartları sebebiyle şiirleri ve dîvânlarıyla bugüne varamamışlardır. Sonraki sayfalarda günümüze dîvânı ulaşan kadın şairlerin gazellerindeki fiziksel güzellik unsurlarını sırasıyla inceleyeceğiz.

2.2. DÎVÂNLARDA YER ALAN SEVGİLİYLE İLGİLİ GÜZELLİK UNSURLARI

Kadın Şairlerin Dîvânlarında yer alan sevgiliyle ilgili fiziksel güzellik unsurları aşağıdaki gibi alfabetik sıra ile listelenmiştir.

- 2.2.1. Sevgilinin alını ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.2. Sevgilinin beli ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.3. Sevgilinin beni ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.4. Sevgilinin boyu ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.5. Sevgilinin çenesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.6. Sevgilinin dişi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.7. Sevgilinin dudakları ve ağzı ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.8. Sevgilinin gamzesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.9. Sevgilinin gerdanı ve sinesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.10. Sevgilinin gözleri ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.11. Sevgilinin kaşları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.12. Sevgilinin kirpikleri ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.13. Sevgilinin kokusu ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.14. Sevgilinin kulağı ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.15. Sevgilinin saçları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.16. Sevgilinin teni ve bedeni ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.17. Sevgilinin yanakları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.18. Sevgilinin yüzü ile ilgili kullanılan güzellik unsurları**
- 2.2.19. Sevgili ile ilgili kullanılan tüm güzellik unsurları**

2.2.1. Sevgilinin Alnı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin alnı da şiirde güzellik unsuru olarak yerini almıştır. Şiirde alnı cebin kelimesi ile geçmektedir (Kurnaz,1996:296).

Sevgilinin alnının en öne çıkan özelliği parlaklığıdır. Alın parlaklığı ve beyazlığı ile temizliği simgelemiştir. Sevgili bembeyaz ve temizdir. Alın Ay, Güneş, Müşteri Gezegeni, Zühre Yıldızı gibi gök cisimleriyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca alnı hikayelerdeki İskender'in Aynası, Billur ve gümüşle de bağlanmaktadır. Alın bir de kandil ve mum gibi ışık saçan nesnelere benzetilmektedir (Erdoğan, 2013: 3).

Alın ‘Meh-cebin, zühre-cebin’ isimlendirilmeleriyle şiirlerde kullanılmaktadır (Pala, 2017:84). Saçların alına düşmesiyle alnı ay kadar beyaz ve parlak gözükmektedir. Sevgilinin alnı, saflığını ve temizliğini simgeleyen güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin alnı ay kadar beyazken yüzü ise Güneş kadar parlaktır. Şiirlerde bu iki güzellik unsuru birbirleriyle ilişkilendirilmektedir. Sevgili bazı şiirlerde aşkın alnının yazısı, kaderi olarak da geçmektedir (Onay, 2000: 85).

Alın sevgilinin benzersiz güzelliğini tamamlayan güzellik unsurlarındandır. Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin alnı ilgili 10 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Beni ser-mest ider çeşminle âh ebrûların cânâ

Cebînde nedir ol çifte çifte hûların cânâ (Lh, G:228)

Sevgilinin göz ve kaş güzelliğini tamamlayan bembeyaz alnı aşkı mest etmektedir.

Mihr ü mehi şu‘â‘-ı cebîninle pür-fer it

Keşf it nikâbını yeri göği münevver it (Şh, G: 148)

Aşık sevgiliye o aya benzeyen alnın göster ve her yeri ışıklandır demektedir.

Kaşların **Zühre cebînünde** ki tuğrâ çekdi

Ne kalem yazdı hâtın üstine ‘unvân-şekil (Mh, G: 31)

Sevgilinin Zühre yıldızı gibi parlak ve aydınlık alnı, onu benzerlerinden ayıran güzelliğidir.

Yüzün görüp hasedden bedr olmasun kamer hîç
Öykünmek ile naçan sen **meh-cebîne** benzer (Mh, G: 68)
Sevgilinin yüzü her varlığın kıskançlığına hedef olmaktadır. Onun alını ay kadar beyaz ve ışıklıdır.

Kaşuna benzemek için senün ey **Zühre-cebîn**
Kendüzin tutdı hilâl itdi kamer döne döne (Mh, G: 125)
Ay bile güzelin beyaz alnına düşebilmek için kendisini sevgilinin kaşlarına benzetmeye çalışmıştır.

Yalnız ben mi harîdârunam ey **Zühre-cebîn**
Gün dahi müşteridür sana kamerden gayri (Mh, G: 157)
Kıskanç Ay'dan başka herkes Zühre yıldızına benzeyen alnın hayranıdır.

Hâle-veş kâküllerin âğuşa almış gül-ruhun
Katlanır ey **meh-cebînüm** âşık-ı zârın senin (Sr, G: 91)
Sevgilinin Ay beyazlığındaki ışıklı alnının uğruna âşık her zorluğa katlanmaktadır.

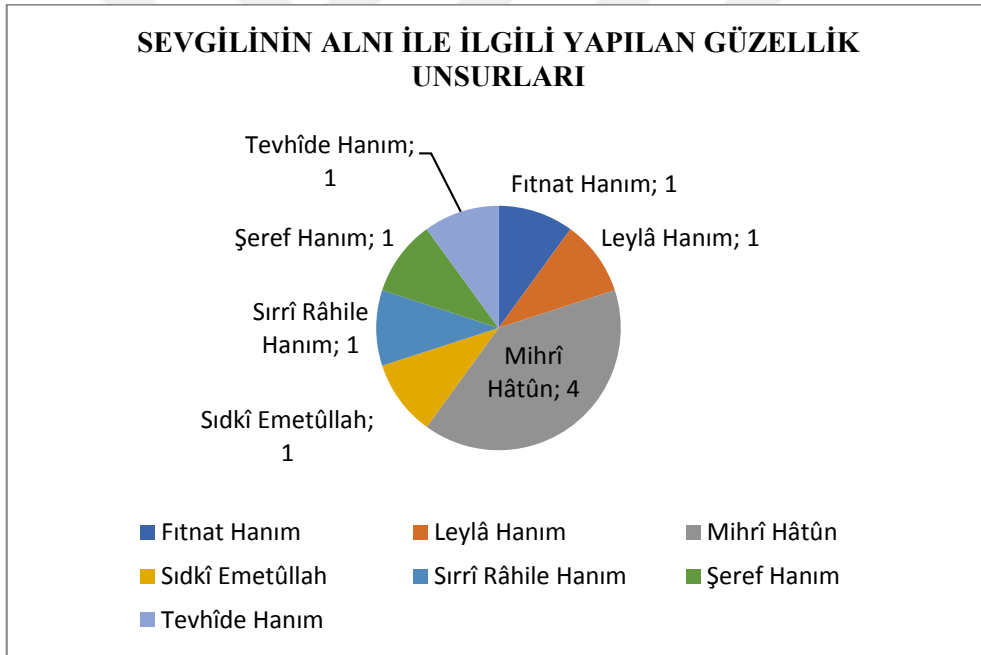
Bir zevkdir o **mâh-ı cebîn** ile yeni nâz u niyâz
Kisve-i perişânına dil verip aldanma sakın (Th, G: 130)
O alını ay güzele kanıp aldanma diyerek âşık, gönlünü uyarmaktadır.

N'ola ol meh-veşe meyil olursan
Sıdk Nûr-ı Yezdini **cebîninde** hüveyd bilürüz (Sıd, G: 94)
Sevgilinin alnında Allah'ın nuru ışıkmaktadır.

Tablo 1: Sevgilinin alını ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN ALNI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Fitnat Hanım	1
Leylâ Hanım	1
Mihrî Hâtûn	4
Sıdkî Emetûllah	1
Sırrî Râhile Hanım	1
Şeref Hanım	1
Tevhîde Hanım	1
Toplam	10

Şekil 1: Sevgilinin alını ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.2. Sevgilinin Beli İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Bel şiirde yer alan güzellik unsurlarındandır. Bel zarafeti ve inceliği ile şiirde geçmiştir. Belin kadar ince olduğu yazılmıştır ki yok kabul edilmiştir. Bel güzellik unsuru “miyan” sözcüğü ile şiirlerde kullanılmıştır. Miyan hem bel hem de orta anlamındadır (Kurnaz, 1996: 294).

Şiirde sevgilinin beli, aşık tarafından kıl kadar ince hayal edilmiştir (Onay, 2000: 293).

Sevgilide bel diye bir şey bulunmamaktadır. O yalnızca aşıkların düşleridir (Erdoğan, 2013:417).

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin beliyle ilgili 6 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Bu gice **mûy-miyânın** görüp oldum mecnûn
Tagıdup aklımı cânâ bakınurdum bel bel (Lh, G: 278)
Âşık sevgilinin ince belini görüp aşkıdan Mecnun'a dönüşmüştür.

Kim kocar **mûy-miyânunu** kemerden gayri
Kim oper leblerüni sâgar-ı zerden gayri (Mh, G: 157)
O kıl kadar ince bele kemerden başkası sahip olamamaktadır.

Afitâbı götürüp gülşen-i hüsni getüren
Yâ Rab ol **mûy-miyân** kanda durur kanda iki (Mh, G:160)
Aşık Güneş kadar, gül bahçesi kadar güzel sevgilinin tüyden ince belini özlemektedir.

Degül kâdir **müsavir mû-miyân-ı** yârı tasvîre
Kıla hâmer meğer kim sâye-i tar-ı tahayyülden (Fz, G: 145)
Sevgilinin beli o kadar incedir ki görülemeyecek haldedir.

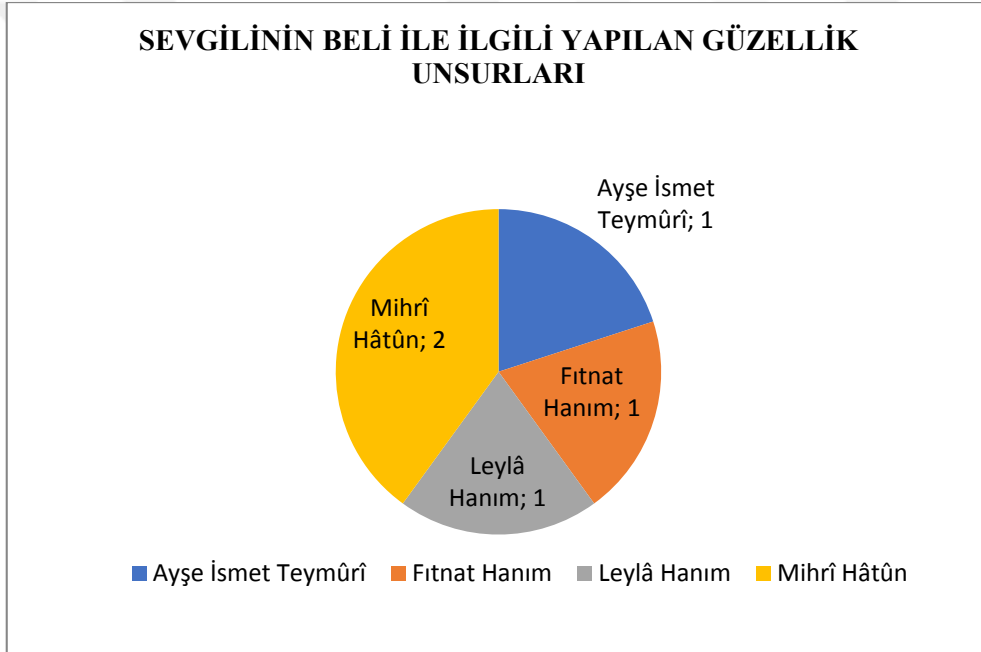
Zülf ü miyâna meylimi kılsam da ben nihân
Hep mû-be-mû o gamze-i gammâzı söyledür (Fz, G: 145)
Sevgilinin beli, saç telleri kadar ince ve narin gözükmetedir.

Saldı arkamveş zevaib **mû-miyâna** dide- bân
Tek der-âğuş u kenarı itmesin kimse niyâz (Ate, G: 96)
Gönül verilen sevgilinin kıldan ince belini görenler aşkla yakarmaktadır.

Tablo 2: Sevgilinin beli ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN BELİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Ayşe İsmet Teymûrî	1
Fıtnat Hanım	2
Leylâ Hanım	1
Mihrî Hâtûn	2
Toplam	6

Şekil 2: Sevgilinin beli ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.3. Sevgilinin Beni İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Dîvân edebiyatında ben, sevgilinin güzellik unsurları arasındadır. Ben gazelleri süsleyerek ne çıkan güzellik unsurlarındandır. Benler sevgilinin güzelliğinin merkezi olarak kabul görmüşlerdir. Küçük ve güzel kokulu oluşlarıyla şiirde geçmektedirler. Misk ve amber renkleri ve kokuları sebebiyle sevgilinin beni olarak ele alınmaktadırlar (Erdoğın, 2013: 270).

Benler, bazı şiirlerde zlflerden damlayıp süzülen minik noktaldır. Sevgilinin yanağına zlf kaleminden akarak düşmüşlerdir (Pala,2004:166).

Benler, yüzü mücevherler gibi süsler ve renklendirirler. Yüze anlam ve ifade katarlar. Sevgilinin benlerinin sayısı arttıkça aşğın tutkusu ve aşkı da artmaktadır.

Benler de siyahlığın, gizemin ve gecenin güzelliği bulunmuştur. Sevgilinin beni, aşğın gecesine yayılan ve hiçbir zaman vazgeçemeyeceği yıldızlarıdır.

Ben, bazı şiirlerde Kâbe'nin Hacerü'l-esved taşı da olmuştur. Her şeyin merkezi olarak da görülmüştür. Bunun sebebi ise yüzün dikkat çeken ve yüz güzelliğinin merkezi olmasıdır.

Güzel kokular sevgilinin beniyile bir anımsananlar arasındadır. Benin siyahlığı, çörekotu, karanfil ve karabibere de benzetilir. Aynı bu bitkiler gibi sevgilinin benleri kendine has güzel kokulara sahiptir.

Bazı şiirlerde ben, bir çiçek tohumu olmuştur. Büyüyüp, erginleşip güzel kokulu bir çiçeğe dönüşmüştür.

Benin, gezegenlerle bir anıldığı şiirler de olmuştur. Aşık o geceye benzeyen benin etrafında çaresizce dönüp durmuştur. Ben, sevgilinin güzelliğinin merkezidir. Aşığı, aşka düşüren büyülü bir siyahlık olarak da betimlenmiştir.

Ben, dîvân edebiyatında bir kusur olarak değil bir üstünlük olarak görülmüştür. Aşık için zaten güzel olan sevgiliye daha da güzellik ve şuhluk katmıştır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin benleriyle ilgili 9 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Münâsipdir behiştî bey' iderse **dâneye** 'aşık

Ne mâni'dir bu mîrâs-ı pederdir eski 'âdettir (Lh, G: 248)

Sevgilinin yüzündeki ben, cennetten bile güzel ve cennetten bile daha değerlidir. Bu miras sevgiliye daha da kıymetli etmektedir.

Gülşen-i 'alemde tohm-ı cennet olsa istemem

Hâl-i rûyundur senin ey **şûh fülfulden** garaz (Lh, G: 264)

Sevgilinin beni güzel bir karabiber tanesidir. Aşık yeryüzündeki cennet tohumundansa gönlünü verdiği sevgilinin benini istemektedir. Şair burada karşılaştırdığı şeyin büyüklüğüyle sevgisinin büyüklüğünü anlatmak istemiştir.

Nûr-ı veçhinde o hâl-i siyehi gördükde

Hacerü'l- esved ile Beyt-i Mükerrerrem sandım (Lh, G: 289)

Sevgilinin yüzündeki ben Kabe'de yer alan Hacerü'l esved taşı gibi kıymetli ve kutsaldır. Aşık ona ibadet etmektedir.

Yanup 'aşkın ile şeb-tâ-be-seher âh itdim

Fıkr-i hâlinle sayup **encüm-i seyyâreleri** (Lh, G: 305)

Sevgilinin beni yıldızlara benzetilmiştir. Aşık bu yıldızlara kavuşamadıkça kör karanlık seherlerde bahtına yanıp ah etmektedir.

Bir dâne ile zülfi gönül murgın itdi sayd

Bana cihânda 'ömrüm olunca gıdâ yeter (Mh, G:75)

Sevgilinin beni ve saçlarının güzelliği aşığın gönlünü avlanan bir kuş kadar çaresiz bırakmaktadır.

Olursa **dâne-çîn** ger matbah-ı lutf u 'atâsından

Dimâgında kalan lezzet yeter tâ haşr o abdâla (Şh, G: 94)

O güzelin Çin ülkesi kadar güzel yüzünü daha da güzelleştiren benler aşığın hatırında güzel anılar bırakmaktadır.

Dil-girifte gül-ruhunda **hâl-i anber-fâmına**

Leşker-I zülfün dağıtmış şâneler ağlar bana (Sr, G: 91)”

Aşığı ağlanacak hale getiren dağınık gönüllü, amber renkli beni olan güzeldir.

Velvele verdin cihâna ey şöhretli şanlı güzel

Kaş kara kirpik siyâh **ruhsârı benli** güzel (Th, G: 121)

Şanıyla cihanı karıştıran sevgilinin yanağındaki kara ben, onu daha da güzel göstermektedir.

Ârzû-yı **gerden-i sîmîn ü hâl-i 'anberin**

Hatırımdan bir nefes çıkmaz hayâl-i hâm iken (Fz, G: 133)

Sevgilinin beni beyaz gerdan üzerinde siyah bir ambere benzemektedir.

Tablo 3: Sevgilinin beni ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN BENİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Fitnat Hanım	1
Leylâ Hanım	4
Mihrî Hâtûn	1
Sırrî Râhile Hanım	1
Şeref Hanım	1
Tevhîde Hanım	1
Toplam	9

Şekil 3: Sevgilinin beni ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.4. Sevgilinin Boyu İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin endamı, hal ve narinliğini belirttiği için dîvân Şiirinde olduğu kadar kadın dîvân Şairlerinin dizelerinde de önemli bir yer bulmuştur.

Şiirde uzun boy üzerinde çok durulmuştur. Şiire uygun olarak boy uzunluğu bazen ölçülü bazen de ölçüsüz bir fazlalıkla gösterilmiştir.

Boy uzunluğu en çok ağaç adlarıyla simgelenmiştir. Sevgilinin boyunun çoğunlukla bu ağaçlardan bile uzun olduğu söylenmiŐtir.

Genellikle servi ağacıyla adlandırılan sevgilinin boyu bazen bu uzun ve gösterişli ağaçtan daha da gösterişli olarak nitelenmiştir. Sevgili servi misali salınır. Aşık onun endamını görünce kendini kaybeder. Sevgilinin endamlı yürüyüşü servinin rüzgârda salınışını anımsatır. Sevgili öyle güzeldir ki serviden dahi güzel gözükmetedir (Pala, 2004:73).

Bazı şiiirlerde ise mor güzelliğiyle nam salmış erguvan ağacına benzetilmiştir. Hurma ağacını anımsattığı da olmuştur. Bazen de sevgilinin narin boyu küçük fidanların tazeliğine benzetilmiştir.

Bazı şiiirlerde ise boy nahl sözcüğü ile simgelenmiş, sevgilinin boyu taze fidana benzetilmiştir. Sözcük yeni yetişen ağaç manasına gelmektedir. Gençliğin ve tazeliğin sembolü olan boy, narin ve tazecik bir cennet fidanı olmaktadır (Erdoğan, 2013: 417).

Boy en çok serv sözcüğüyle simgelenmiştir. Ondan sonra ise bülend, kad, endam, rana, hıraman ve revan sözcükleriyle boy güzellik unsuru ifade edilmiştir.

Kimi zaman o ağaçta ya da fidanda tek bir dala benzetilmiştir. Uzun saplı çiçeklerde dîvân şiiirinde sevgilinin boyunu simgelemek için kullanılmıştır. Sevgilinin boyu bir gül fidanı misali narin ve eşsizdir. Sevgili narin ve gül güzeli boyuyla salınca ardından bıraktığı kıyamet olmaktadır (Pala, 2004:73).

İlkyaz tabiatın uyanıp canlandığı bir vakittir. Sevgilinin boyu da uyanan tabiat misali erginleşip, gelişmekte, canlanıp, tazelenmektedir. Sevgilinin boyu gül dalıdır. Güzel gül dalı aşğın ömrünü kısaltmaktadır (Erdoğan, 2013: 415).

Aşğın çaresiz aşkından olan kısa ömrü, sevgilinin uzun boyundaki uzun ömrüne, bir karşı simge olarak da gösterilmiştir.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen, sevgilinin boyuyla ilgili 51 güzellik unsurlarına aşağıda yer verilmiştir.

Nev 'izârın eyledi efnân-ı reyhân ile bahs

Kad u kâmet cezbesi **serv-i hırâmân** ile bahs (Ate, G: 84)

Sevgilinin taze güzelliği aşğı kendinden etmiştir. Onun boyu ve endamı herkesin dilindedir.

Seyr-i gülistândan bu şeb ol **serv boyundur** garaz

Anberle şebûdan murad hep şemm-i bûyundur garaz (Ate, G: 100)

Bu gece sevgilinin selvi boyunu seyretmek gül seyrinden de güzeldir. Onun kokusu öyle güzeldir ki aşık tüm amaçlarını yitirmiş tek gayesi sevgiliye kavuşmak olmuştur.

Garaz sûz-ı güdâzım ‘ârzidir ey **serv-i bî-hemtâ**

Meâ’li muhtasar yazdım şafak-ı zâlim açılmazsa (Ate, G: 122)

O servi boylu güzel aşığa gönül vermezse, kötü hallere düşecektir.

‘Aceb mi biçse câme ol **gül-endâm** berg-i gülbünden

Geyinsin nev ‘aba ‘ıyd üstüdür pür cilve nev-sâle (Ate, G: 123)

Sevgilinin güle benzeyen ince boyunda nice güller vardır. Giysilerinin rengi ve alımı onu daha da cilveli kılmaktadır.

Gülüşme **kad u kâmetle** olur kaddin dü-tâ elbet

Dimişler hayder-i sâni o peyker vech-i zî-şâna (Ate, G: 124)

O güzelin boyunun ihtişamıyla kimseler yarışmamaktadır. Yarışmaya çalışanlar onun heybeti karşısında her zaman kaybetmektedir.

Ol **serv-i hoş-hırâm** ne ‘âlemedir ‘aceb

Ol gonca-i merâm ne ‘âlemedir ‘aceb (Şh, G: 218)

Aşık, servi boylu sevdiğini özlemekte onun nasıl olduğunu merak etmektedir.

Sûret-i hüsni idince ‘aks-i mir’ât-ı zamîr

Dâ’imâ ol **şûh-ı sîm-endâm** kendin gösterir (Şh, G: 232)

Gümüş boylu güzel görünür olunca tüm evren aydınlanıp, ışımaya başlar.

Tebâh oldı o **nahl-i nâz-perverdin** hevâsıyla

Şeref bârân-ı eşkim hâke rîzân itdigim demler (Şh, G: 234)

Aşık narin dala benzeyen sevgilinin etrafında ona hizmet eden bir hizmetkara dönüşmektedir.

Her reg-i cânım ider hâlet-i nez'î îmâ

Ne dem itsem Şeref ol **serv-i hırâmâna** vedâ (Şh, G: 255)

Servi boylu güzelin aşkından fayda yoktur. Aşık gönlüne söz geçirip bu aşka veda edememektedir.

Bülbülü bir sen misin ol **gül-nihâl-i 'işvenin**

Girmez ey dil gûşuna bu âh u efgânın senin (Şh, G: 262)

Aşık o gül dalının bülbülü gibi sevgilinin uğruna feryat figandadır.

Beni hasretle helâk itme elinle öldür

Göreyim bir dahi ey **serv-i bülendim** tiz gel (Şh, G: 273)

Servi boylu gazelle hasretlik bitsin istemektedir. Ona çabuk gel demektedir.

Çemen-zâr-ı dile ey **nahl-i 'işve** 'arz-ı refât it

Şeref de sâye-i lutfunda mesrûr u be-kâm olsun (Şh, G: 300)

O güzel taze bir fidan kadar narin ve işveli görünmektedir.

Geçmem ol **serv-i revânın** heves-i vaslından

Hâk olunca ser-i râhında tenim âh ki âh (Şh, G: 330)

Aşık servi boylu sevgilin aşkından geçmemektedir.

Serv-i kaddin ham kılıp gülşende güller hâr olup

Gonceler yıldız gibi hâk üzre bârân oldu hep (Sr, G: 104)

Sevgilinin boyunun kimselerde olmayan güzelliği bir gül bahçesi gülü kıskançlıktan yakıp kül etmiştir. Goncalar bile yıldız olup akıp gitmişlerdir.

Gülsitân-ı ma'nîye vardım o **gül endâm** ile

Erba'îler 'ucb ile çeksun ne gam hussâdımız (Sr, G: 119)

O gül boylu güzel ile gül bahçelerinde hayatın keyfini çıkarmaktadır. Artık ne rakipler ne de düşmanlar onun umurunda değildir.

Nasîbim nâzenînim **serv-i nâzım** şâh-i hûbânım

Seni arzû ider çokdan beri cismimdeki cânım (Sr, G: 127)

Aşığın aklı ve kalbi o zarif, o şah kadar görkemli ve servi boylu sevgilidedir. Onu dileyip, istemekten başka gayesi kalmamıştır.

Kaddine kılsın nazar serv-i hırâmân isteyen

Hüsnünü seyr eylesun verd-i gülistân isteyen (Sr, G: 130)

Şair, sevgilinin boyuna baksın servi ağacı gibi salınmak isteyenler, güzelliğini izlesin gül bahçesi olmak isteyenler sözleriyle, sevgilinin niteliklerini övmüş, benzersizliğini anlatmıştır.

Salın ey **nahl-i nâzım** gel nolur bir kerre serv-âsâ

Sarâyındır bu gönlüm anda eşkim cûy-bârımdır (Lh, G: 250)

Fidan boylu sevgilisine salında endamını göreyim demektedir. Aşığın gönlü, sevgilinin sarayı olmaktadır.

Görünce çeşmim ol mâhı çıkardım göklere âhı

Kıyâmet kaddine billâhi her **serv-i revân** âşık (Lh, G: 272)

Sevgilinin boyu, servi ağacının uzunluğuna ve gösterişine benzetilmiştir. Aşık bu gösterişli servi ağacından gözlerini alamamakta ve yanından ayıramamaktadır.

Dün seyre çıkdı gördü o **servin hırâmını**

Dil meyl ider seyr-i çemen-zâra bir dahi (Lh, G: 306)

Servi boylu güzelin tutkun eden salınışını gören âşık, sevgiliye bir kez daha gönül vermektedir.

Ruhun aksiyle sâhn-ı dide bag-ı gülsitânımdır

Hayâl-i **nâhl-i kaddin** hayliden hatır nişanımdır (Lh, G: 504)

Sevgilinin hurma ağacına benzeyen eşsiz boyu, aşığın uzun zamandır hatıralarında saklanmıştır.

Beni ser-bâz iden ol şûh-ı **gül-endâmımdır**

Anı bîgâne iden hep tama'-ı hâmımdır (Lh, G: 248)

Aşığı yürekli yapan gül endamlı güzeldir. Onu hırsıyla isteyen rakip gülü aşıktan uzak kılmıştır.

Elif ey kâmêt-i mevzun ve eya hub Nigar

Bitmedi kaddine benzer dahi **bir serv-i çınar** (Mh, G: 43)

O sevgili öyle çekicidir ki onun kadar benzersiz biri daha var olmamıştır. Sevgilinin boyunun gösterişi hiçbir servi ağacında yoktur.

Gerçi çok seyr eyledüm bâg-ı cihân sahrâların

Râstî kaddü'n gibi hiç görmedüm **serv-i bülehd** (Mh, G: 58)

Aşık o güzel gibi boyu servisini hiç görmemiştir.

Hadd-i dil-cûsını gördi raksa girdi servler

Ana germ olup çemende ayasın karsar çenâr (Mh, G:79)

Sevgilinin boyunu kıskanan servi ağaçları ondan daha dikkat çekici olmak için dans etmeye başlamışlardır.

Göz yaşını kaddün görüp ey **serv-i revânım**

Yüz suyuyla sen serve revân itmemek olmaz (Mh, G: 81)

O güzelin servi boyunu görüp onun yoluna dahil olmamak mümkün değildir.

Haddün ile kaddün ü ruhun var iken ey dost

Serv ü semen ü lâle vü reyhânı gerekmez (Mh, G: 82)

O güzelin boyunun güzelliği yanında ağaçlar ve çiçekler bile önemsizleşmektedir.

Çok cihân gülşenlerin seyr itdük ammâ râstî

Müntehâ kaddün gibi bir **serv-i ra'nâ** görmedüm (Mh, G: 100)

Hiçbir servi ağacı ne boyu ne de güzelliğiyle sevgiliye denk düşmemektedir.

Bu eşk-i seyl-i Ceyhûn'um ko bahr-ı Nîl olsun kim
Kenârında **kadûn gibi sehî serv-i revân** buldum (Mh, G:105)
Aşık ki büyük nehirlerin kıyısında çok gezmiş ardından yakınında cihanın
en güzel servisini bulmuştur.

Gözüm görelî **sidre kadûn** müntehâsını
Cân gülşeninde serv-i hırâmândan el yudum (Mh, G:110)
Arabistan kirazı ağacının endamına sahip o güzeli bulduğundan beri aşık
onda gözü olan tüm nazlı servilerden uzak durmaya başlamıştır.

Hattun benefşe **haddûn hoş yâsemine benzer**
Gülzâr-ı hüsnün ey dost cennet içine benzer (Mh, G: 111)
O güzelin teni menekşeden boyu ise güzel kokulu yasemin narinliğine
sahiptir.

Gözümün suları her cânibe bâğı tolanur
Her kaçan seyr idesin **serv-i revân** iki gözüm (Mh, G: 111)
Aşığın servi boylu güzelin uğruna döktüğü yaşlar bahçeleri sulamaktadır.

Serve baş indürmezem tûbâya boynum egmezem
Müntehâ **kaddûn gibi ra'nâ cenârum** var iken (Mh, G: 118)
Ne servilerin ne de tuba ağacının kıymeti yoktur. Aşığın gönül verdiği
güzelin endamı eşsiz bir çınar ağacına benzemektedir.

Geh geh ol serv-i sehî seyr itdüğince bâğda
Hâk-i pâyine yüzün sür benden ey **serv-i semen** (Mh, G: 119)
Servi boylu güzel rakibi seyre dalmıştır. Aşık ona benden uzak kal diyerek
sitemini dile getirmektedir.

Yaşam ırmağı kenârın tolanup her demde
Salınup seyr idelüm **serv-i hırâmânlarla** (Mh, G: 131)
Servi boylu güzeliyle ırmak kenarlarında her daim gezmek istemektedir.

Dil bülbülü feryâd u figân itse demidür
Bir gonca-dehen **serv-i hırâmân** yetişdi (Mh, G: 146)
Gönlün sesi avaz avaz yükselsin ki o servi boylu güzel aşğın gönlünü
çalmıştır.

Sünbül saçuna gül yüzüne **lâle haddune**
Ger benzerem dir ise katı şerm-sâr ola (Mh, G: 151)
Sevgili her şeyin en güzelidir. O lale boyuyla benzersizdir.

Bak kad-i mevzûna seyr it zînetin gîsûların
Görmedinse **nahl-i gülde** bitdügün şebbûların (Fz, G: 118)
Aşık, sevgilinin nazenin boyunu gül fidanından bile kusursuz bulmaktadır.

Gonca dehân-ı tengine şeb-bûy zülfüne
Nâhl-ı gül kametine mübtelâ senin (Fz, G: 136)
Aşık o güzelin gül gibi narin ve ince boyuna müptela olmaktadır.

O bâlâ kaddün ummak bûse lal'i dil-sitânından
Ümid-i mivedür bağın hemân serv-ü revânından (Fz, G: 140)
Sevgilinin gösterişli boyu ve salınışında meyve vermeyen bir meyve ağacı
vardır.

Bâg-ı cihâna Fitnat âzâde-ser gezerken
Akdı misâl-ı cû-dil **bir servi ser-firâza** (Fz, G: 141)
Gönül o servi boylu güzelin ayaklarının altında akıp giden bir ırmağa
dönüşmektedir.

Nigâh itmeme kenâr-ı cûda serve ey kadi mevzûn
Hayâl-i kâmetün cây eyleyelden dîde-i terde (Fz, G: 141)
Servinin rüzgârda salınışı gibi sevgilide rüzgârda salınarak yürümektedir.

Her kim ol **serv-kadde** meyl eyler

Olur ‘âşk âteşiyle sine kebâb (As, G: 303)

Kim o servi boylu güzele âşık olursa kalbi ateşler içinde yanacaktır.

O **kaddi gül-nihâl-i tâze kim bir serv ü bâlâdır**

Cemâli pertevi bir nûrdur a’lâdan a’lâdır (As, G: 325)

Sevgilinin boyu gül kadar narin, endamı servi kadar heybetlidir. O nurdan daha parlaktır.

Tuba-i baĝ-ı huld için eylemezüz tereddüdü

Baĝ-ı cihanda bıraktı neza nihle kayilüz (Sıd, G: 86)

Sevgilinin boyu Tuba ağacı gibi gösterişi ve uzun gözükmeğdir.

Naz ile karşudan ol şah ‘âyn oldu

Serv tek durmuş idi ger ruh-ı emn oldu (Sıd, G: 256)

Sevgilinin boyu servi ağaçlarıyla denktir.

Hırâm itdikçe gülşende zarâfetle o gül-ruhsâr

Hacîl eyler **gül ü servi kad-ı** bâlâ-yı istiĝnâ (Sıd, G: 375)

O servi boylu güzel endamını gösterdikçe aşığın gözü de gönlü de başka bir şey istemez olmaktadır.

Eyâ Tûbâ sehî kâmet eyâ mümtâze-i devrân

Yüzün hûrî sözün kevser dehânın gonce-i handân (FE, G:112)

O sevgilinin boyu Tuba ağacı kadar haşmetli ve gösterişlidir. O sevgilinin endamının benzeri bulunmamaktadır.

İzârın gül saçın sünbül boyun **serv-i hırâmândır**

Ser-â-pâ gül-sitân-ı hüsn ü ateş ey meh-i tâbân (FE, G: 112)

Sevgilinin her yeri ayrı güzellik parçasıdır. Boyu serviler kadar uzun ve gösterişlidir.

Serviye benzer mi bak kâmet-i bâlâsına

Rûyını seyr eyleyen bakmaz gülün zîbâsına (Th, G: 135)

Serviye benzeyen sevgilinin boyudur. Onun boyuna bakan onda ağaçların endamını görmektedir.

Kurub oldum o **gül-endam** dedi hanendeler gelsin

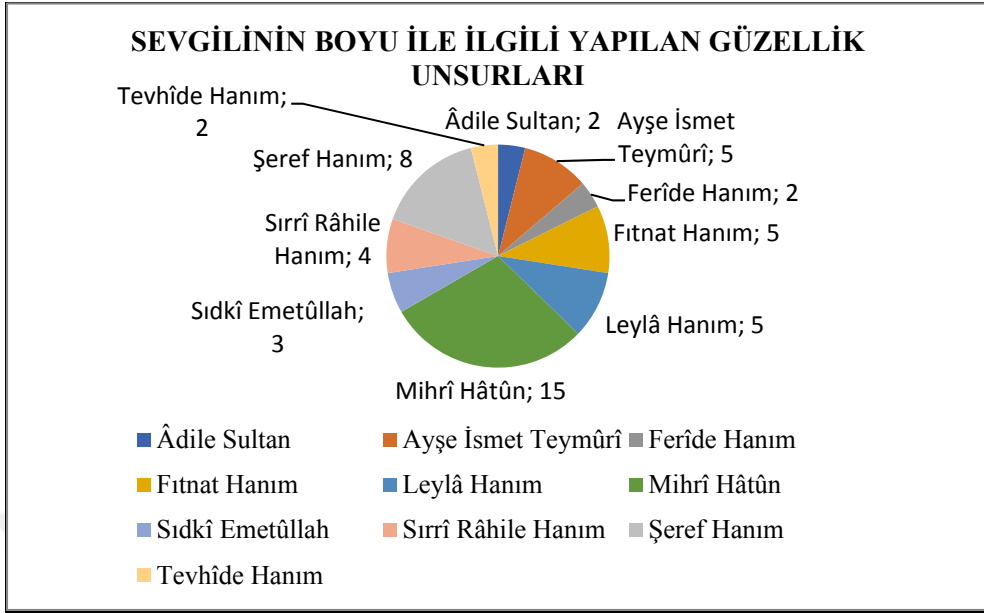
Hezaran mumlar ile bir etrafı donandırdı (Th, G:139)

O boyu gül sevgilinin gelişi sevgili için zevkin ve eğlencenin gelişi olmaktadır.

Tablo 4: Sevgilinin boyu ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN BOYU İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	2
Ayşe İsmet Teymûrî	5
Ferîde Hanım	2
Fıtnat Hanım	5
Leylâ Hanım	5
Mihrî Hâtûn	15
Sıdkî Emetûllah	3
Sırrî Râhile Hanım	4
Şeref Hanım	8
Tevhîde Hanım	2
Toplam	51

Şekil 4: Sevgilinin boyu ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.5. Sevgilinin Çenesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin çenesiyle ilgili kullanılan güzellik unsurları da gazelerde yerini almıştır. Çene şiirlerde ‘zenahdan, sib, çah-ı zenahdan ve zekan’ sözcükleriyle geçmektedir.

Sevgilin çenesi yuvarlak biçimi ile ele alınmıştır. Bu sebeple yuvarlak nesnelere benzetilmiştir. Ayva, elma, portakal gibi meyveler çene ile ilgili benzetmelerdir. Çene ay kadar yuvarlak ve beyaz olarak da nitelenmiştir. Yıldızlar kadar parlak olarak da şiirlerde geçmiştir. Çene sevgilinin güzel yüzünü tamamlayan bir berraklıktır.

Sevgilinin çene çukuru da şiirlerde yerini almıştır. Aşık çene çukurunun uğruna her şeyden ve dünyadan geçmiş olarak tasvir edilmiştir. Çene çukurunda kaybolmuş ve sonsuz karanlıkta hapsolmuştur. Aşığın kalbi bu çukurda esir kalmıştır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazelerinde tespit edilen sevgilinin çenesiyle ilgili 8 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Pâdişâhum seyr iderken bâg-u hüsnün gûşesin

Bu dil-i dervîşüne **sib-i zenahdân** eyle ‘arz (Mh, G: 87)

Aşık, sevgilinin ayva biçimli çenesine hayaranlığını dile getirmektedir.

Hasret-i **çâh-ı zenehdânun** durur ger var ise

Bu cihân gülşenlerin Mihrî'ye zindân eyleyen (Mh, G: 122)

Aşığa hayatı zindan eden sevgilinin çene çukuruna duyduğu özlemdir.

Mısr-i hüsnün Yûsufi dil-teşnedür bir cur'a sun

La'lün âbından **zenahdânundaki çâh** 'aşına (Mh, G: 136)

Sevgilinin çene çukuruna dökülen sonsuzluk suyuna yakın olmak istemektedir.

Kendini **çâh-ı zenah-dâna** düşürme ey dil

Görüp âfet gibi dilberleri olma mâ'il (Lh, G: 51)

Aşık kendine telkin de bulunmakta gönlünü o güzelin çene çukuruna verme demektedir.

Mey yerine kase kase zehr içürdi bana **carh**

Hun-ı dil besdir bana her bar olsun olmasun (Lh, G: 294)

Sevgili çenesinin çukurundan aşk içkisi yerine zehir sunmaktadır.

Ahd-i mesbukı atıp kulzüm-i nisyana yazık

'Aklını itmiş iken **çâh-ı zenahdâna** defin (Ate, G: 115)

Sevgilinin çenesinin güzelliği karşısında aşık, aklını kaybetmiştir.

Zeng-i hakle-i hifaret viricek cism-i siyah

Gabgab altında idip **çâh-ı zenahdâna** rekin (Ate, G: 115)

Kurumuş ve ıssız bir yer olan aşığın gönlü sevgilinin çene çukurunun güzelliği karşısında yücelmektedir.

Dökülmüş hâle-veş kâkülleri seyret o meh-rûyı

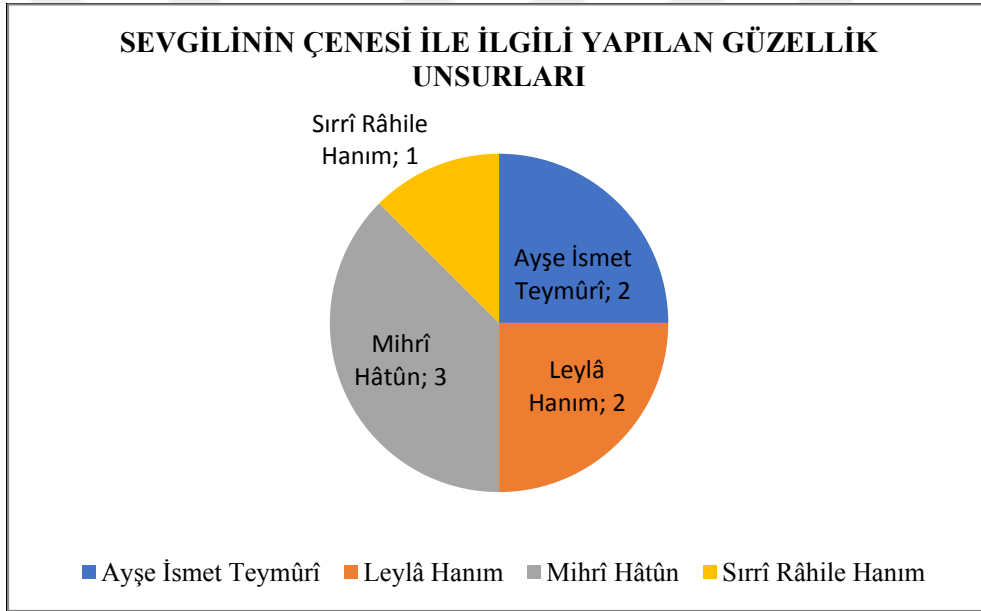
Esir olmaz mı Sîrrı 'âşıkân **çâh-ı zenahdâna** (Sr, G: 235)

Aşık o güzelin çenesinin kuyusunda esir kalmıştır.

Tablo 5: Sevgilinin çenesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN ÇENESİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Ayşe İsmet Teymûrî	2
Leylâ Hanım	2
Mihrî Hâtûn	3
Sırrî Râhile Hanım	1
Toplam	8

Şekil 5: Sevgilinin çenesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.6. Sevgilinin Dişi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin dişleri de güzellik unsurları arasında yer almıştır. Dîvân şiirinde dişler beyazlıkları ve düzgünlükleri ile şiire konu olmuşlardır. Dişler, ağızla bir şiirlere konu edilmektedirler (Erdoğan,2013:321).

Diş sözcüğü şiirde “lü’lü, le’al, dürr” sözcükleriyle karşılanmıştır. Sevgilinin dişi ile aşığın hüznü gözyaşları birlikte geçmektedir.

Beyazlığı ve parlaklığıyla diş incidir. Dizi halinde ele alındığında dişler bir kolye gibi sevgilinin güzel ağzını süslemektedir.

Sevgilinin kırmızı dudakları inci tanelerinin saklandığı bir mücevher kutusudur. Bazı şiirlerde sevgilinin gözyaşları öyle çok akar ki sonunda denize dönüşür. Bu denizin incisi ise sevgilinin dişleri olarak şiirde yerini almaktadır (Pala, 2017: 111).

İncinin yeri denizdir. Sevgilinin dudakları ve ağzı aşığın denizidir. İnce midye kabuğunun içinde saklıdır. Dişler de sevgilinin ağzında saklı olan sedeflerdir. İncilerin güzelleri büyük denizlerde yer alır. Sevgilide aşığı için ulaşması zor büyük bir deniz olmaktadır (Kurnaz,1996: 292).

Kadın şairler diş üzerinden kullanılan güzellik unsurlarını erkek şairlerden daha az kullanılmıştır.

Dişler beyaz ve parlaklıkları ile değerli taşlardan inciye benzetilmiştir. Sevgilinin yüzünü mücevherler gibi tamamlamışlardır. Bazende mercan gibi diğer değerli taşlara benzetilmiştir.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin dişleriyle ilgili 15 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Dişün var iken lü'lü ü mercânı niderler

La'lün var iken çeşme-i hayvânı gerekmez (Mh, G: 82)

Sevgilinin dişleri incilerden ve mercan taşlarından bile daha parlak ve daha güzeldir.

Leblerinden dişleri nazmın gören dir gûyiyâ

Hokka-i yâkût içinde **dürr ü mercân** gizlüdür (Mh, G:72)

Yakut taşına benzeyen hokka biçimli ağızdan gözükken dişler mercan kadar parlaktırlar.

La'l-i lebünle dişlerünün vasfın işidüp

Hakkâ budur ki **dürr ile mercândan** el yudum (Mh, G: 110)

Lal dudakların arasından parlayan dişler değerli taşlardan daha parlaktır.

Kûyunda gözlerüm yaşı ol denlü akdı kim

Gark oldu her haremleri **dürr ü zebercede** (Mh, G: 128)

Sevgilinin dişleri zeberced taşı gibi cam parlaklığında ve değerlidir.

Dişini inciye değişmem leb yâkût-ı ahmerdir

Nasıl yanıp yıkılmayım meh-rûyum dili tatlı (Th, G:121)

Aşk, aşğını yakıp yıkmaktadır. Her yeri ayrı güzel olan sevgilinin dişleri inci tanelerinden bile üstündür.

Merhametsiz **dür** olur kurb-ı Hudâ'dan bil bunu

Kudretin fevkında gönül almaga sa'y et şehâ (As, G: 293)

Sevgilinin inciye benzeyen dişleri merhametsizdir. Aşığa kendilerini gösterip onu üzmektedirler.

Naki hattın siyah lâmı dile **dürr-i yak safidir**

Dehân âşkın amma yed-i tûlâsı kasırdır (Ate, G:93)

O güzelin her uzvu ayrı güzelliكتedir. Dişleri inciler kadar parlak ve beyaz gözükmeكتedir.

Feride rişte-i tab'a dizerken **lü'lü'-i nazmı**

Görür kim her suhen bir nev-zemî-i eşâr olmuşlar (FE, G: 84)

O güzelin dişleri dizi dizi inciler kadar beyaz ve parlaktır.

Dür-i dendânını seyreyleyenler neylesün lü'lü'i

Lebin yâkût-ı ahmer mi veyâhud rişte-i mercân (FE, G: 112)

O güzelin inci gibi gözükten parlak ve beyaz dişlerini görenlerin gerçek incileri istemesi mümkün değildir.

Dıraşân olduğıyçün gönlüme bir şebçerâğ-ı nazm

Ferîde anınçün **lü'lü'ü gevherden** el çekdik (FE, G: 139)

Aşık artık o inci dişli sevgiliden vazgeçtiğini dile getirmektedir.

Oldu câri hâmedan **dürr-i güher-bârun** senün

Sîne-i uşşâkı sûzân eyler eş'ârın senin (Sr, G: 91)

Sevgilinin inci ve elmas gibi mücevherlere benzeyen dişleri aşıkların ciğerlerini yakıp tutuşturmaktadır.

Dişin gibi güheri bulmak arzusuyla

Hayal-i bahrine daldı yine dil-i gavs (Sıd, G:121)

Sevgilinin dişi gibi mücevherleri bulmak için ancak açık denizlere dalan bir dalgıç olmak gerekmektedir. Sevgilinin dişleri inciler kadar eşsizdir.

Dehân-ı tengüne bir harf sığmazken o fettânın

Lebi sihr ile bi-had ü lü'lü lâ'lâ sığırdır (Fz, G: 136)

Fettan sevgilinin sihirli dudaklarının arasından görünenler aşık değerli incilerdir.

Gönül dildâra dehânından haber sormuş

Tebessüm eyleyüp **bir gevher-i nâ-yâb** göstermiş (Fz, G: 136)

Sevgilinin ağzındaki mücevherler ummanlardan çıkan incilerdir.

Leb-i huygerdesinden seyredüp dendânını yârun

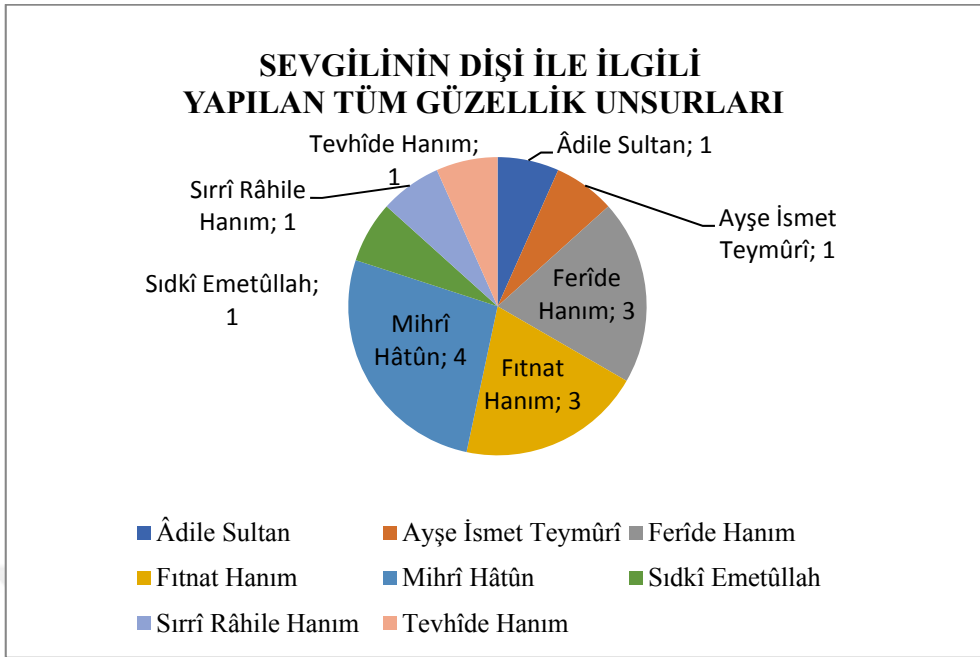
Kıyâs itdüm **duy-ı şehvâdır dürc-i mücevherde** (Fz, G: 138)

Sevgilinin dudakları mücevher kutusudur. Dişleri ise o mücevher kutusunun içindeki incilerdir.

Tablo 6: Sevgilinin dişi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN DİŞİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	1
Ayşe İsmet Teymûrî	1
Ferîde Hanım	3
Fıtnat Hanım	3
Mihri Hâtûn	4
Sıdkî Emetullah	1
Sırrî Râhile Hanım	1
Tevhîde Hanım	1
Toplam	15

Şekil 6: Sevgilinin dişi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.7. Sevgilinin Dudakları Ve Ağız İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Dîvân şiirinde dudak, renginin güzelliği üstünden kullanılmıştır. Kırmızı renkli taşlar dudakları simgelemek için kullanılmıştır (akik, kehribar mercan, yakut ve lâl) Mercan taşı şiirde dudakları anlatmak amacıyla sık kullanılmış kıymetli taştır (Onay, 2000: 324).

Şark edebiyatında dilberlerin ağızı daima lal taşına teşbih edilmiştir. Hatta lal taşı renginin lebe benzemesi sebebiyle dudak yerinde kullanılmıştır (Onay, 2000: 311).

Kırmızı renkli çiçekler (Gül, gül goncası, nar çiçeği) sevgilinin dudaklarının simgesi olmuştur. Dudaklar gonca gül gibi açılıp aşığı mest edicidir. Dudaklardan dökülen güzel sözler aşığın şifası hatta ölümsüzlük suyu olarak çaresizliğinin çaresidir. Sevgilinin gönül delici sözleri bazen de aşığa ağı (zehir) ve acı olmuştur.

Sevgilinin dudakları şekere ve bala benzetilmiştir. Bu besinler tatlılıkları ile nefsi mutlu ettikleri için şiirde de kullanılmıştır. Sevgilinin dudakları bazı şiirlerde ise nar, vişne ve kiraz meyveleri kadar kırmızı ve lezzetlidir.

Mey sözcüğü dudaklardan içilen şarabı simgelemektedir. Sevgilinin dudaklarından dökülen sözcükler aşığa şarap içmek kadar keyif verici gelmektedir. Aşık mey içerek mest olmaktadır (Onay, 2000: 325).

Mim harfi şiirlerde sevgilinin dudaklarının yerine geçmiştir. Mim harfinin şekli ve toparlaklığı sevgilinin dudaklarına benzetilmiştir. Harfin başının yuvarlak ve ortasının açık olması sevgilinin aralı duran ağzı olmuştur (Onay, 2000: 328).

Dudaklar sıcaklığı sebebiyle alev gibi yanmakta, ateşiyle aşığı da yakmaktadır. Dudaklar aşığın ulaşılmazı, kıymetlisidir. Onlara erişen aşık göğün en üst katlarına da erişmektedir. Dudaklar yokluktur. Dudaklar sırdır. Varlığı saklanandır. İçlerinde incileri yani dişleri saklarlar.

Sevgilinin ağzı da aynı dudakları gibi dîvân edebiyatında sık kullanılan güzellik unsurlarından olmuştur. Dudaklar teşbih ve mecazlara da konu edilmiştir. Dudaklar görünüşlerinin güzelliği, renkleri, darlık ve yuvarlaklıkları, kıyısındaki ben ve konuşup aşığı mest etme özellikleriyle dîvân şairinin vazgeçemediği güzellik unsurudur (Pala, 2004: 252).

Şiirde ağız kullanılırken en çok boyutları ve rengi önemsenmiştir.

Sevgilinin ağzından çıkan sözcükler, aşığın mesutluğunu ya da tam zıttı olarak kahrını belirleyen unsurlar olmuşlardır.

Sevgilinin, aşığına söylediği güzel ve kıymet verici sözler aşığı saadete götürmüştür. Kimi zamanda aşığın vicdansızca ettiği kötü sözler ve öfkesi aşığı mutsuz etmiş ve çaresiz acılar içinde bırakmıştır.

Ağız dizelerde bazen şeker kadar tatlı, bazen zehir akıtan olarak geçmiştir. Ağız çiçeklerden gül goncasına benzetilir. Yeni açılması ve tazeliğinden dem vurulur. Ağız kıymetli kırmızı taşlara da benzetilir. Sevgili ağzını her açtığında nurlar saçılır ve aşığın gözleri kamaşır. Dudaklardan aşığa ab-ı hayat suyu dökülmektedir.

Dîvân edebiyatında dudaklar ve ağız çoğunlukla “leb, dehan, dehen” sözcükleri ile karşılanmaktadır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin ağzı ve dudaklarıyla ilgili 77 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Pejmürde Vâmık görmese itmezdi çâk-ı pirâhen

Sagr-ı leb 'izarı bezm-i meyde la'l-i nûş-hand (Ate, G: 88)

Aşık, Vamık gibi çaresiz ve perişan haldedir. Sevgilinin ulaşamaz dudakları onu berduş ve sarhoş etmektedir.

Edâya katre-i lebi nisâb it selsebîlandan

Ki sâ'im dehr olan 'İsmet zekât-ı fitra nâzirdir (Ate, G: 93)

Aşık o karşılıksız güzelliğin kendine düşen zekâtı olarak sevgiliden bir parça öpücük istemektedir. O dudaklar güzelliğin nişanı olarak öpücük vermek sevgilinin zorunlu ibadetidir.

Şevk-i âverde-i mürselle idip istifa

Câm-ı âb-ı mey-i gülgûndadır ancak haberi (Ate, G: 95)

Sevgilinin yanaklarından aşığın kalbine sonsuzluk suyu akmaktadır.

Lebine kand-i nevâziş gözine kühl-i cilâ

Çekmiş iken sebep-i cevri ü cefâ gadr ile (Ate, G:115)

Şair dudakları şeker kadar tatlı sevgilinin, aşığına çektirdiği, eziyet niyedir diye kalp sorularına cevap aramaktadır.

İçerken bâde-i hamra idip bir bid'at hasene

Tayadı lutf ile nazlım **leb-i mercâna mercâna** (Ate, G:124)

Aşık hayatın en kırmızı en lezzetli anını içerken tek bir kuruş altına tamah edercesine sevdiğine dönmüştür. Gönlündeki tüm iyilikle mercan güzelliğindeki dudaklara vurulduğunu söyler. Aşık dizede çaresizliğini aktarmaktadır.

Der-i meyhânedede gördüm o ma'hûd dîde-bân olmuş

Geçerken saklama **la'l-i lebinden** bûse virdin mi (Ate, G: 133)

Aşık, rakip ile mücadele için sakihanelere düşmüş gözcü gibi sevgilinin yollarını gözlemektedir. Sevgiliye, rakibe de kırmızı dudaklarından öpücük verdin mi diye sorarak, güvensizliği ve üzüntüsünü dile getirmektedir.

Mekteb-i ‘aşk içre Ferhâd oldi gûyâ tıfl-i dil

Ol **lebi şîrîn** bugün bî-minnet el virdi bana (Sr, G: 100)

Aşığın gönlü mektepteki küçük bir çocuk kadar çaresiz ve Ferhat’ın gönlü kadar büyük bir aşkla dolmuştur. Şirin dudaklı sevgilinin küçük bir yanaşması bile aşığı şifaya şifacıya çevirmiştir.

Bu şeb gördüm menâmımda misâl-i sâğar-i kevser

Leb-i la’l-i dil-ârâmım benim destimde câm olmuş (Sr, G: 121)

Gönül çalan sevgilinin kırmızı mey akıtan dudakları aşığın rüyalarına girmekte ve kevser suyuna dönüşmektedir.

Sen saçı Leylâ, **lebi Şîrîne** oldum müptelâ

Kays u Ferhâdi kesâde verdi bâzârın senin (Sr, G: 123)

Şair bu mısralarda yeryüzünün en büyük sevda hikayelerine göndermelerde bulunmuştur.

Lebimden gitmiyor **bûs-i kudümün lezzeti** cânâ

Dilim etmez de neyler arzû-yi vuslatı cânâ (Şh, G: 129)

Dudaklarımdan gitmiyor dudaklarının lezzeti, gönül sana kavuşmaktan başka bir şey istemez diyerek, arzulu duygularını dile getirmiştir.

Vâd-i bûse etmiş ağvâre lebin evvel öpüp

Sırrını ol kâfirin ben âşikar etsem gerek (Şh, G: 131)

Sevgilinin güzel dudaklarını rakip aşıktan önce ele geçirmek istemektedir. O dudaklar aşığın hakkıdır. Bu dizelerle bir yandan rakibe duyduğu kıskançlığı diğer taraftan ise sevgiliye olan aşkını ifade etmiştir.

Leb-i lâl’i şekerbarın görüp bî-ihhtiyar oldum

Kemend-i zülfüne yârin giriftâr-ı şikâr oldum (Şh, G: 205)

Sevgilinin can kırmızısı dudaklarının şekerden tatlı tadı aşığı daha genç iken kocatmıştır. Saçları ise aşığı bağlanmış bir ava dönüştürmüştür.

Kûh-i mihnette karârım seni sevdim seveli
Kays ü Ferhat-ı ile yârim seni sevdim sevel

Gül gibi bahtım olur **bûs-i lebinden handân**
Dîde-i âleme hârim seni sevdim seveli (Şh, G: 210)

İçine düştüğü durumdan sevgilinin neşeli dudaklarını bir kere öperek kurtulacağına inanmaktadır.

Hâtıra **la‘l-i lebin** geldiği dem cân aglar
Sanma hasretle hemân dîdelerim kan aglar (Şh, G: 233)

Aşık sevgilinin kıymetli taşlara benzeyen dudaklarını andıkça kan ağlayıp, üzülmemektedir.

Cânına minnet idi ‘aşkıñ ile ey **gonca-fem**
‘Andelîbin böyle zâr itmezdi olsa hâr bir (Şh, G: 236)
Gonca ağızlı sevgilinin aşkı uğruna canını feda edecek haledir.

Mev-i la‘l-i lebinle neş’e-yâb-ı ülfetin kimdir
‘Aceb bezminde cânâ kâse-lîs-i ‘işretin kimdir (Şh, G: 237)

O dudaklar kırmızı meyvelerden yapılmış içeceklerdir. Aşık o dudakların kime yar olduğunu bilmezden gelmektedir.

Gûş itmedin ey **gonca-fem** eyvâh bu râzı
Bülbül gibi şeb-tâ-be-seher nâlelerim var (Şh, G: 239)

Gonca ağızlı sevgili aşığın figanlarını duymazdan gelmekte onu keder içinde bırakmaktadır.

Yâd idersem ne ‘aceb **la‘l-i lebinle cânânı**
Lafz-ı rengîn virür sûret-i güftâra şeref (Şh, G: 256)

Lal taşı dudaklı sevgiliyi anmanın aşığa faydası yoktur. Ansa dahi sözler o ağızdan çıkmış kadar güzel olmayacaktır.

Âl ile ugradığım rengi beyân eyleyemem
Neler itdi bana ol **gonca-dehân** ey bülbül (Şh, G: 275)
Derdini bülbüle döken aşık, gonca ağızlı sevgilinin fenalıklarını anlatmaktadır.

Leb-i la‘l-i şeker-bârîñ görüp bî-ihyâr oldum
Kemend-i zülfine yârin giriftâr u şikâr oldum (Şh, G: 282)
Kırmızı şekerlerden yapıma dudakların güzelliği aşığı derdinden ihtiyarlatmıştır.

Yad-ı rûyunla idüp meclisi âmâde bu şeb
Sevk-i la‘linle sebûda kızarur bâde bu şeb (Lh, G: 235)
Sevgilinin dudakları öyle kırmızıdır ki şarapların rengi bile onun dudaklarından gelmektedir.

Bâde-i la‘linle sîr-âb eyle sâki ibtidâ
Sonra itsün neş’eyi dil bâde-i hamrâdan ahz (Lh, G: 245)
Aşık, sevdiğinin eşsiz dudaklarından, eşsiz şarabını içmek istemektedir. Ardından bütün mutluluklar gönlünün olması için hayaller kurmaktadır.

Dilberân olmasa nûş eylemem bintü’l-‘ineb
Leb-i dilber vetişür bâde-i gül-fâmımdır (Lh, G: 248)
Sevgilinin dudaklarının güzelliğini gül rengine benzetmiştir. Gülün açılışı, duruşunun asaleti sevgilinin dudakları olmuştur.

Gönlüme sâkî **mev-i la‘linle** bahş eyle neşât
Olmasun mâ- beynimizde vasl için ceng ü hiyât (Lh, G: 264)
Aşık hayatının mutluluğunu sevgilinin şarap sunan dudaklarında bulacağına inanmaktadır.

Niyetin yogise **emdirmeğe la'lin** sâkî

Yetişür çekmeyelim biz dahi bihûde emek (Lh, G:274)

Sevgili dudaklarının kan kırmızı şarabından aşığa sunmamaktadır. Aşık durumunun umutsuzluğunu bilmezden gelmektedir.

Soldı gülşen dahi hâlâ gülmedim ey **gonca-fem**

Tâ seher mânend-i bülbül zar kim gönlümdür ol (Lh, G: 277)

Aşığın içindeki gül bahçesi, gonca ağızlı sevgilinin ona gönül vermemesi yüzünden solmuştur. Artık acı çeken bülbül aşığın gönlüdür.

Sen sâkin oldun sen dil ü cânımda her zamân

Billâhi senden gayrısı ey **gonca-leb** değil (Lh, G: 278)

Aşık, sevgilinin herkesten farklı ve vazgeçilmez olduğunu onun goncaya benzeyen dudaklarıyla anlatmıştır.

Ol **gonca-femin** neydi hevâ vü hevesiyle

Sular gibi cûş itdim idi şimdi turuldum (Lh, G: 286)

Aşık, geçmişini anarak bir vakitler sevgilinin gonca ağzının tutkunu olduğunu artık sakinleşip durulduğunu söylemektedir.

Sarâb-ı la'lini sun câ-be-câ 'uşşâka ey sâkî

Gönüller neş'e-yâb olsun da ağyara elem tursun (Lh, G: 293)

Aşık, sevgilinin şarap gibi olan dudaklarından sunmasını istemektedir. Ancak bu şekilde eleme sona erecektir.

Yokdur **mey-i la'linin** günâhı

Fetvâsına benden al cevâbı (Lh, G: 313)

Aşık sevgilinin şarap akan dudaklarından içmeyi sevap saymaktadır. Dudaklardan içme iznini kendinde bulmaktadır.

Bu gönlüm zevrakın aldı bugün **bir gonca-leb gül-ruh**

Yaşam deryâsına saldı bugün **bir gonca-leb gül-ruh** (Mh, G: 57)

Gonca ağızlı sevgili aşığı bedbaht edip gözyaşlarına boğmuştur.

Bülend-i kaddi nâz ile salınup ser-firâz ile
Gülistân sahnına geldi bugün **bir gonca-leb gül-ruh** (Mh, G: 57)
Gonca ağızlı sevgili nazlı salınışıyla gül bahçesine gelmiştir.

Belâ-keş bülbülüm bildi figânımdan safâ buldı
Yüzime gül gibi güldü bugün bir **gonca-leb gül-ruh** (Mh, G: 57)
Bir gülün açısı gibidir o gonca dudaklı sevgilinin gülüşü, aşığa gül bahçelerini anımsatmaktadır.

Dile gerçi cefâ kıldı yerine bin vefâ kıldı
Bize vaslın 'atâ kıldı bugün **bir gonca-leb gül-ruh** (Mh, G: 57)
Gönlü cefalar içinde bırakan gonca ağızlı sevgilidir.

Alup şîrîn zebân ile elinden Mihrî'nün varın
Aha geldüm didi yeldi bugün **bir gonca-leb gül-ruh** (Mh, G: 57)
Gonca ağızlı sevgili geleceğini vadedip aşığın elinde bir avuç yıl bırakmıştır.

Leblerün sögdükçe cânâ agzuma şekker yagar

Şöyle şîrîn lokmadur pâlûde-i terden lezîz (Mh, G:58)
Sevgilinin dudakları öyle tatlıdır ki o dudaklardan şeker yağmaktadır.

Aşıka baş agrıdup 'arz itme nâsîh cenneti

Leblerin sorduk nigârun âb-ı kevserden lezîz (Mh, G: 59)

Sevgilinin dudaklarından süzülen sonsuzluk suyu kadar değerli ve sonsuzluk suyundan daha lezizdir.

Ol perî-peyker melek-manzar yüzi gül **gonca-leb**

Gamzesi ok ol kaşı hem yaya sıhhat yaraşur (Mh, G: 63)

Peri kadar güzel sevgilinin dudakları açmamış bir gonca gibi gözükmektedir.

Depren düğince kût virür câna leblerün

Şîrîn sözün kelâmına şeker mi katdılar (Mh, G: 66)

O dudaklar aşığın canına can katan güzelliştir. O dudaklardan dökülen sözlerde şeker tadı vardır.

Nice şerh eyleyeyin **gonca dehânı** haberin

Nâ-gehân nâz-ı nihândan yine bir râz açılır (Mh, G: 68)

Aşık gonca ağızlı güzelden haber alamadıkça dert edinmektedir.

Her bâdede cânân lebi yâdına i Mihrî

Sarrâfî de benden beter âvâre olupdur (Mh, G: 73)

O dudakların şarabından her içen aşık gibi derbeder olmaktadır.

Bu cihân bâğında Mihrî nice nâlân olmasun

Bir senün gibi husûsâ **gonca-leb** gül-fem de var (Mh, G: 74)

Dünyanın bütün bağlarını gezen aşık gonca ağızlı sevgiliden bir tane daha olmadığını anlamıştır.

Leblerüni gördüğümce dostum cân imrenür

Yalnız bir ben miyem kâfir müselmân imrenür (Mh, G: 76)

Sevgilinin dudaklarının güzelliği kafirden, Müslümana herkesi hayran bırakacak türdendir.

Şîrin lebin agyâra sunar Mihrî'ye sunmaz

Tûtî бага karga yiye şeker ne kolaysuz (Mh, G: 79)

O karga kadar çirkin rakip şirin dudaklı sevgiliye sahip olmuştur.

Her **gonca-lebün** yâdına efgânımız artar

Bülbüller ile gûya ki hâldeşlerimiz biz (Mh, G: 80)

Her gonca dudaklı sevgiliden ayrılış aşığı daha da üzmektedir. Bülbül gibi feryat eder olmuştur.

Zehr-i hecriyle helâk olmuşdı çokdan cân u dil

Lutf idüp şîrîn lebi ger itmese güllâçlık (Mh, G: 93)

O yaprak yaprak açılan dudaklar güllaç tatlısı kadar tatlanmıştır.

Gerçi ey Mihrî cihânda **gonca-leb** mahbûblar

Çokdur ammâ biz bunuñ mânendi katâ görmedük (Mh, G: 100)

Gonca ağızlı güzel çok olsa da o güzel gibisi aşık için yoktur.

İşidüp şîrîn sözün ol **la'l-i kandümden** benüm

Hak bilür kim gitdüm ol dem kendü kendümden benüm (Mh, G: 104)

O lal ağzından şirin sözler döküldükçe aşık şevkle kendinden geçmektedir.

Öldürse gerek beni **havâl-i lebün** ey dost

Bu haste dile kılmaz isen zerre kadar em (Mh, G: 106)

O güzelin dudaklarının hayali aşığı dertten öldürmektedir. O dudaklarda gönül hastalığının şifası vardır.

Leblerün zikri veter dil tûtisinün şekkeri

Neylerin kandi dehânun tolı kandüm var iken (Mh, G: 118)

Dudakların adının anılması bile gönül kuşunun tatlanmasına, mutlu olmasına yetmektedir.

Mey-gûn lebün hayâli ile rûz u şeb müdâm

Bagrum kanını nûş iderem aşum üstine (Mh, G: 131)

Şarap bağı dudakların hayali ile aşığın bağı kan içinde kalmaktadır.

Çün **hokka dehânun** sanemâ kılsa tebessüm

Rûşen görünür lü'lü ü mercânlar içinde (Mh, G: 136)

Hokka ağızlı güzel bir gülüşünü bahsetse aşığın önünde inci ve mercanlar oluşan bir ışık bahçesi oluşmaktadır.

Acebâ **la'l-i lebinden** yine emsem kılamı

Yüregümde görinen gamzeleri yâresine (Mh, G: 142)

Aşığın gönlünde açılan yaraların ilacı sevgilinin lal taşı kadar güzel dudaklarıdır.

Çekdi **lebünün hasretile** sînesine dâg

Taglara düşüp lâle-i nu'mân unutuldu (Mh, G: 149)

Aşık Kendini uzaklara atarak o lale ağızlı güzeli unutmaya çalışmaktadır.

Cân bülbülü itdükçe **sen gonca-dehândan** haz

İtmedi cihân içre bir bâg-ı cinândan haz (Mh, G: 150)

Gonca ağızlı sevgilinin varlığı aşığın başka hiçbir şeyden zevk almamasına yol açmaktadır.

Mihrî **şevk-i 'aşkun içre leblerün vâd idicek**

Bu şîrîn güftârî şekerler dükânın bağladı (Mh, G: 152)

O güzelin dudakları aşığın şeker dükkanıdır.

Câm-ı la'lün meyin içürdi rakîbe nidelüm

Bize sunmadı felek hûn-ı cigerden gayri (Mh, G: 157)

Sevgili lal dudakların şarabını rakibe sunmaktadır. Aşığa kalansa yakıp yıkılan ciğeridir.

Firâk-ı hecrin ile mürde-i gam olmuş iken

Hayâl-i **buse-i la'linle** taze can buldum (Fz, G: 80)

Aşık lâl taşına benzeyen dudakları öpme hayaliyle yaşamaktadır. Bu hayal onu tasa içinden kurtarıp bir umut vermektedir.

Ruhların taze gül ü handândır

Leblerin derd-i dile dermândır (Fz, G: 81)

Sevgilinin dudaklarını derdine derman olarak görerek dizesine güzellik unsuru katmıştır. Gönlünün dermanı o dudaklardadır.

Güller kızarır **sermle ol gonca gülünce**

Sünbül ham olur reşkle kâkül bükülünce (Fz, G: 374)

Güzelin goncaya benzeyen ağzının her hareketiyle güller utançla kırmızı rengine kavuşmaktadır. Sevgilinin dudakları güllerin varlığıdır.

Değil icaz-ı mürdeler ihya iden her dem

O şuhun **zahid lal-i kehribarındadır** hikmet (Sıd, G:21)

Sevgilinin dudakları Hz. İsa'nın dudakaları gibi şifa vericidir.

Didüm **dürçüne kand-i lâ 'lün** emsem

Didi candan geçersin Sıdkî ammâ (Sıd, G: 46)

Hokkaya benzetilen ağız ve şekere benzetilen dudak güzellik unsurlarıdır. Sevgili biçimli ağzı ve tatlılık dökülen dudaklarıyla aşğın mutluluğu olmaktadır.

Bulur alemde ömr-i cavidanı

Lebin ab-ı hayatın eyleyen nuşı (Sıd, G:118)

Aşık için sevgilinin dudakları ölümsüzlük suyudur.

Kılmadın bir kez terahhum bana ey **şirin lebin**

Derd ü mihnet khsrı içre Ferhd eyledin (Sıd, G: 147)

Sevgilinin dudakları hikayedeki Şirin'in güzelliğine benzetilmektedir.

Aceb kimlerle geşt-i bağ ider ol **gonce-fem**

Ya Rabb ki çıkdı bülbül çarha feryadiyle efganım (Sıd, G:196)

Gonca ağızlı sevgili rakiplerle muhabbettedir.

Çünkü müyesser olmadın kam-ı dil hir ey sanem

Lal-i lebin camı ile cem-i ecel çekem (Sıd, G: 249)

Şiirde sevgilinin dudağı ecel kadehine benzetilmektedir.

Açılmaz **gonca-veş** ol şehvelendim nâz-perverdim
Hicab-âlûdedir ol dilber-i ra'nâ-yı istiğnâ (Sıd, G: 375)
Sevgilinin gonca kadar taze ve kırmızı dudakları aşkın seyrine
açılmamaktadır.

Bu mudur râh-ı sadakat hem mürüvvet ey **gonca leb**
'İnde ağıâr kadar haysiyetim yok mu aceb (Th, G: 93)
Aşık serzeniştedir. Gonca ağızlı sevgilinin sadakatsizliğine üzülmetedir.

Ey çeşmi mahmûr efendim bu kaşı kemân sana mahsûs
Bu ruhsâr-ı al ile bu **gonca dehân** sana mahsûs (Th, G:112)
Sevgili kimselere benzemeyen kendine has güzellikleri ile farklıdır. Gonca
ağızı güzelliğinin simgesidir.

Lâl oldu şirin dilin etdi hâmûş dehenin
Oldu hem-hâlin perişân görünce **gonca dudağı** (Th, G: 115)
Sevgilinin gonca dudakları ona bakını perişan etmektedir.

Yolunda çekdiğim derd ü gam ü hicrânı hep bir bir
Haber ver durma git ol **lebi mercâna** tez gelsin (Th, G: 127)
Sevgilinin yolu dert ve kederdendir. Aşık o yolun ağırlığından kurtulmak
için mercan dudaklı sevgilisini yanına istemektedir.

'Âşika bir nesne yokdur **la'l-i dilberden leziz**
Zikr-i yâr oldu ana çün şir ü şekerden leziz (As, G: 312)
Sevgilinin dudakları değerli camlardan daha güzel, şekerden daha tatlıdır.

Sâkiyâ bu haste-dil **câm-ı lebung** nûş eylese
Zevk u şevk atıp derûna neş'e-i cânân gelir (As, G:332)
Gönül hastalığına sevgilinin şekerden tatlı dudaklarından içmek iyi
gelmektedir.

Gûş eylemiş o **gonce dehen** renc u ânayı
Derbana dimiş bana bulun siz o gedâyı (FE, G: 75)
Sevgilinin tazeliği gülden, ağzı ise goncadandır.

Levh-i cemâli sâde iken cevri iderse ger
Hatt-ı lebinde vefâ yazılır zaman olur (FE, G: 89)

Aşık o vefasız sevgilinin dudaklarından belki bir gün vefalı sözler duyulur
diye ummaktadır.

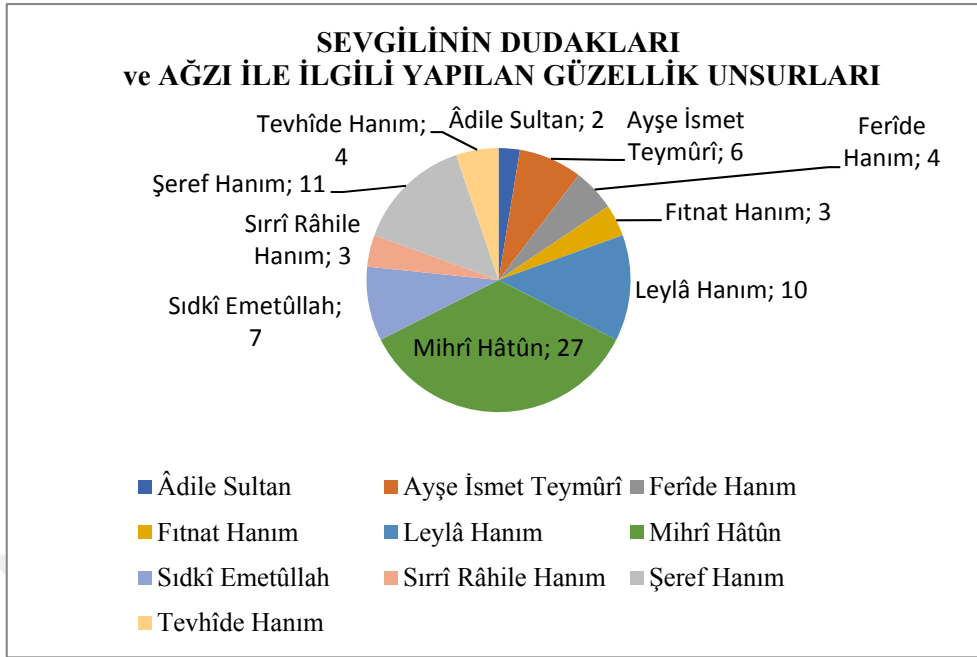
Şemm ider miydim bu dehrin **gonce dest-bûsını**
Arız-ı cânân ile gîsû merâkım olmasa (FE, G: 120)
Aşık o gonca dudakların öpücüğünden muma dönmektedir.

Hasret-i la'linle yandı gam beyâbânında dil
Sun lebin kim teşne-i âb-ı zülâl oldum yine (FE, G:138)
Aşık o lal dudakların hasretiyle yanmaktadır. Artık sevdiğinin dudaklarına
kavuşmak istememektedir.

Tablo 7: Sevgilinin dudakları ve ağzı ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN DUDAKLARI ve AĞZI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	2
Ayşe İsmet Teymûrî	6
Ferîde Hanım	4
Fıtnat Hanım	3
Leylâ Hanım	10
Mihrî Hâtûn	27
Sıdkî Emetûllah	7
Sırrî Râhile Hanım	3
Şeref Hanım	11
Tevhîde Hanım	4
Toplam	77

Şekil 7: Sevgilinin dudakları ve ağzı ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.8. Sevgilinin Gamzesi İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgiliyle ilgili güzellik unsurlarından bir diğeri de gamzeleridir. Gamzeler, yan bakış olarak adlandırılmaktadır. Dîvân edebiyatında gamze en çok kılıç ve oka benzetilmiştir. Sevgilinin gamzeleri yaralamak, hatta öldürmek içindir. Gamzeler kılıç zoruyla aşığı ele geçirmektedir. Ok ile ise yaralamakta ya da öldürmektedir (Pala, 2017:162).

Sevgilinin incitici, yaralayıcı ve vurucu bakışları gamze sözü ile nitelenmektedir. Gamzeler şiirde sivri nesnelere benzetilmektedir. Gamzeler aşığı kalbinden vuran avcıdırlar.

Aşığın celladı gamzelerdir. Bir bakışla onu ölümün taşırlar. Sevgilinin aşktan ölümüne sebep olmaktadır. Kan dökmekte bir hançer kadar mahirdirler.

Gamzeler büyücüdürler. Dîvân şiirinde kötülükleriyle anılan cadılar, gamzelerdir. Aşık sevgilinin cadı gamzelerinden çok eziyet çekmektedir. Tek bakışla aşığın soluğunu kesmektedirler.

Sevgilinin yüzü gülden, yanakları gül yapraklarından, gamzesi ile gülün dikenindedir. Her gülün dikenini olduğu gibi her aşkın da onun sonunu hazırlayan bir gamzesi vardır (Erdoğan,2013:71).

Dîvân şiirinde gamzeler kötü, yaralayıcı ve öldürücü bir güzellik unsuru olarak anlatılmaktadırlar.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin kulaklarıyla ilgili 47 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Tîr-i gamzen âçdı sînem yâresi

‘Aşkın oldı ‘ömrümün sermayesi (Ate, G: 183)

Sevgilinin keskin ve delici gamzeleri yanaklarından fırlayıp aşığın gönlüne ulaşmış ve orada derin yaralar açmıştır. Aşık yaralı gönlüne rağmen düştüğü sevgiye şükretmektedir.

Ârız-ı âlinle **tîg-i gamzen** itdikçe hayâl

Fürkatinle cism-i zârım dâğ-dâr itdim bu şeb (Lh, G: 236)

Kılıç gibi keskin gamzenin etkisinde kalan aşığın varlığı, gecenin karanlığında hapsedilmiştir.

Leylâ kulını eyler ise vaslına mahrem

Ben kâ’ilim öldürse de ol **gamze-i cellâd** (Lh, G: 243)

O gamzeleri cellat sevgili beni öldürse de onun yanından ayrılmak istemem demektedir.

Beni ser-mest iden ol **gamze-i fettânındır**

Nûş iden hûn-ı dili dîde-i mestânındır (Lh, G: 252)

Aşığı sarhoş eden sevgilinin baştan çıkarıcı gamzeleridir. Kan döken ve sarhoş edici olan ise gözleridir.

Sinemi kıldımca **tîr-i gamzene** cânâ hedef

Ben didim mi cism-i zârım yârelensün her taraf (Lh, G: 269)

Aşık sinesini umutsuzca açmış, sevgilinin onu gamze oklarıyla vurmasını beklemektedir. Sevgiliden gelen yaraların içinde kalmak tek ümididir.

Kahramân-ı yamândır gamzen

Ne yamân kahramândır gamzen (Lh, G: 274-275)

Sevgilinin bakışları yenilmeyen kahramanlar kadar güçlü ve kudretli
olmaktadır.

Arayan var ise o sehârı

Dil-i âşıkda nihândır gamzen (Lh, G: 274-275)

Âşık gönülde vurucu olan o bakışlardır.

Âşıkın âhını ta'yîb itme

Sebeb-i âh u figândır gamzen (Lh, G: 274-275)

Âşığın feryat ve figanlarının sebebi âşığın vurucu yan bakışlarıdır.

Var imiş kasdı can-ı Leylâ'ya

Kâtil-i bî-amândır gamzen (Lh, G: 274-275)

Sevgilin bakıları amansız bir katile benzemektedir.

Tuymuş idim cenâb-ı Râ'if' den

Rüstem'i dâstândır gamzen (Lh, G: 274-275)

Sevgilinin gamzeleri büyük hikayelerdeki yenilmez kahramanlar kadar
güçlüdür. Gamzeler, gönüldeki gizli sırdır. Gamzeler âşığın sonunun sebebidirler.

Kasdın öldürmekse emr it **gamze-i hûn-hârına**

Boynı bağılu bende-i nâ-çâr kim gönlümdür o (Lh, G: 277)

Âşık, sevgiliye bu yaptıkların öldürmek içinse emri ver ve kan dökücü
gamzelerin alsın canımı demektedir. Âşık çaresizdir. Gönlü bu sevda da kalmıştır.

Zulmün efvân eyleyüp **gamzenle** kıydın cânıma

Hıdmet-i 'aşkında cürmüm yogiken kat'a benim (Lh, G: 283)

Sevilenin gamzesi âşığın canına kastedecek kadar zulüm edendir. Âşık onun
gözünde hiçtir, değersizdir.

Cânâ çıkarma sineden **eshâm-ı gamzeni**

Kenz-i dilimde tursun o bârî nihân amân (Lh, G: 290)

Aşık sevgilinin onu vurgun eden gamze yağmurlarından çaresizce uzak kalmak istememektedir.

Bu dil-i mecruha yok bir vech ile çâre şehâ

Kâbil-i dermân olur mı **gamzeler sehâr** iken (Lh, G: 292)

Sevgilinin büyüleyici gamzelerinin etkisinden kurtulmaya hiçbir çare yoktur.

Bîhûde itme kan meded kıyma cânıma

Lutf eyle **tîr-i gamzeni** sarf itme yok yere (Lh, G: 298)

Aşık, sevgiliye yanaklarındaki gamzelerle bana vurup durma demektedir. Sevgilinin zalimliğinden el-amân çekmektedir.

Âşık-ı zâre cefâ kârundur

Öldüren **gamze-i hun-hârundur** (Fz, G: 55)

Kan dökücü gamzelerin güzelliği aşığa büyük bir eziyet çektirmektedir.

Ne kanlar döktüğün bilmez misin **semşîr-i gamzeyle**

Hâzer kıl ey gönül cellâd-ı çeşm-i bi-amanından (Fz, G: 124)

Sevgili aşıklarının kanını kılıç keskinliğindeki gamzeleriyle akıtmaktadır.

Çeşm zâlim **gamze kâtil** zülfü hatt bilmez emân

Kim diyâr hüsnünün sükkânı kâfirdir bütün (Fz, G: 123)

Sevgili çok zalimdir. Gamzeleriyle aşığını öldürmektedir.

Dil-i zârı kapılmış **gamze-i câdûda** gördüm ben

‘Aceb şîr-i jÿânı pence-i âhûda gördüm ben (Fz, G: 124)

Sevgilinin gamzeleri kötü bir büyücü gibi aşığı sihri altında tutmaktadır.

Olmada diller rubûde **gamze-i cadusına**

Deşt-i hüsnün sayd olurlar şirler ahusına (Fz, G: 375)

Seven gönüller, o güzelin büyü yapan gamzeleriyle parçalara ayrılmaktadır.

Hayâl-i gamzesini sinede nihân buldum

Künâm-i şî'rde gûyâ ki âhuvân buldum (Fz, G: 80)

Sevgilinin yanaklarında gamze aşığın gönlünde saklanmıştır. Gamzelerin hayali aşığın göğsünde iz olarak kalmıştır.

Kasdı tehî mi câna o **cellâd-ı gamzenin**

Rûz-ı cezâda 'âşıkı mesrûr ider mege (Şh, G: 234)

Gamzelerin amacı öldürmektir. Aşık buna karşı gelmemektedir.

Öldürüp yine dirildir idi **nevak-i gamzesi**

Günde bin kerre dil-i zârım su'âl eylerdi yâr (Şh, G: 234)

Sevgilinin sivri uçlu gamzeleri aşığı öldürüp öldürüp diriltmektedir.

Olan bu zahm-ı dile sanma bâdi **gamze-i tîr**

Seni nişân iden 'aşka hemân gönül takdîr (Şh, G: 237)

Sevgilinin batıcı ve kan dökücü gamzeleri aşığı yıldırnamıştır.

Semsîr-i gamzeler ile ey dil o hûn-feşân

Her bir nigehte eylese bin kan elindedir (Şh, G: 240)

Kılıçtan gamzeleriyle o güzel aşığın gönül kanını dökmektedir.

Bilmem ne tekâsül ider ol **gamze-i hûn-hâr**

'Uşşâkını katl itmege fetvâ mı bulunmaz (Şh, G: 246)

Kan dökücü gamzeler aşığını hala öldürmemiştir. Aşık neden kanının dökülmediğini sormaktadır.

Mâlik-i mülk-i cândır gamzen

Bir şeh-i kâm-rândır gamzen (Şh, G: 264)

Sevgilinin gamzeleri aşığı aşk evine ulaştırandır.

Dilde zahm açılır hayâl itsem

Ne belâ-yı nihândır gamzen (Şh, G: 264)

Aşık için sevgilinin bakışları belalı bir sırdır.

Tîri hep câna işler ey kaşı yay

Bî-amân pehlevândır gamzen (Şh, G: 264)

Sevgilinin gamzeleri amansız dövüşçülerdir. Aşığı acımasızca aşk macerasında yenmektedirler.

Şerefi bir nigehle itdi harâb

Zâhirâ mihribândır gamzen (Şh, G: 264)

Sevgilinin bakışları aşığın gördüğü en eşsiz güneş ışığıdır.

Söyledi hazret-i ferîd-i cihân

Dillere dâstândır gamzen (Şh, G: 264)

Gamzeler aşığın canının belasıdır, yenilmeyecek kadar güçlüdürler. Aynı gamzeler aşığın doğan güneşidir.

Tevakkuf itmiş ise şimdi cân almakda

O **gamzeler yine bir hûn-feşân** olur giderek

Sevgili acımasız, gamzeleri ise kan dökücüdür (Şh, G: 266)

‘Âşık-ı efgendeyi gözden geçür ey bî-vefâ

Tîg-ı gamzenle boyandı kana kim çeşmimdir ol (Şh, G: 275)

Vefasız sevgilinin bıçak gibi batan gamzeleri aşığa kanlı yaşlar döktürmektedir.

Ey dil hele ol **gamze-i câdûya** ne dirsın

‘Uşşâkı helâk eyledi ebrûya ne dirsın (Şh, G: 309)

Sevenlerini perişan eden gamzeler bunu cadı gibi büyülerle yapmaktadır.

Haste-i hecrini ol hûni geçirse gözden

Nişter-i gamzeleri dökmede kan nolsun bu (Şh, G: 312)

Sevgilinin gamzeleri acımasızca kan döken bıçaklardır.

Âhım gibi hevâlanup ol **tîr-i gamzeler**

Murg-ı dili şikâra yine âh âh âh (Şh, G: 313)

O batıcı gamzeler, gönülden çıkan ahlar gibi sevenlerini vurmaktadır.

Çekdiğinde birden işler **tîg-i gamzen** ‘âşık

Bu kesimle gör ki nişler **tîg-i gamzen** ‘âşık (Şh, G: 328)

Baktığı an da aşığın yüreğine işleyen sevgilinin gamzeleri olmuştur.

Görse gülşende beni kan aglar idi lâleler

Açdı bin dâğ ey dilâver **tîg-i gamzen** ‘âşık (Şh, G: 328)

Aşığa binlerce yaran açan sevgilinin gamzeleridir.

Dikkat itse çeşmine Rüstem dahi cânın virür

Kasd iderken görse dilber **tîg-i gamzen** ‘âşık (Şh, G: 328)

Rüstem’den bile acımasız olan sevgilinin gamzeleridir.

Hiç helâk-i şîve mi eylerdi baht-ı nâzda

Ögredirdi fenn-i dîger **tîg-i gamzen** ‘âşık (Şh, G: 328)

Yaralayıcı gamzeler alemin sırlarını aşığa öğretenlerdir.

İnşirâh-ı sadra dâ’ir söyledi kat’î Şeref

Bir saded cânâ ki ezber **tîg-i gamzen** ‘âşık (Şh, G: 328)

Kan dökücü gamzelerin yaraları içinde kalan aşık, aşk derdiyle cihandan neler öğrendiğini dile getirmektedir.

Öldürürsen kendin öldür verme ruhsat **gamzene**

Belki kan da’vâ eder aman hünkâr duymasın (Th, G: 173)

Sevgilinin yanağındaki gamzeyi can alıcı bularak dizesine güzellik unsuru katmıştır.

İtdi belâ-yı tîrine bu çarh beni hedef

Mecrûh-ı gamze olan gerçi bî-nişan olur (FE, G: 89)

Sevgilinin gamzelerinden yara alan aşık iflah olamamaktadır.

Çeşmine cân virdün ey dil pendümi gûş itmedün

Gör nice sihr itdi âhir **bu iki câdû** sana (Mh, G: 53)

Sevgilinin gözleri büyü yapan iki cadıdır. Aşık o gözlerin aşkının zulmüyle çok eziyet çekmiştir.

Saltanatla şüpheşüz sensing bugün sâhip zaman

Nîm nigâhun aleme âyîni erkân öğretür (Sr, G: 94)

Sevgilinin o vurucu bakışları dünyanın kalanına düzen öğretmektedir.

Tîr-i nigahun sîneme açtığı zahmden

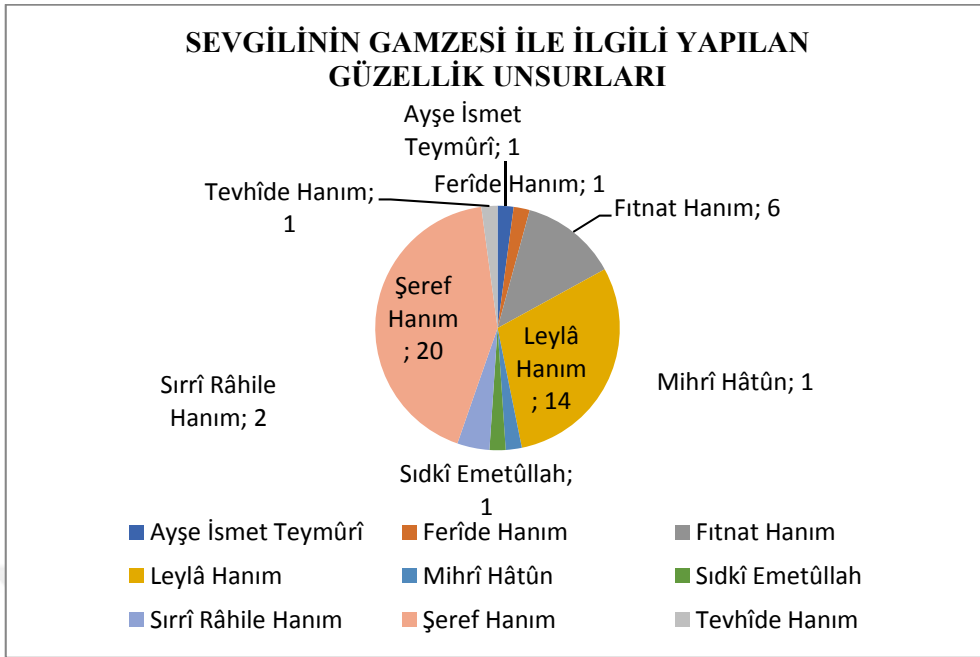
Kanlar yutarım bâde-i hamrâya değışmem (Sr, G: 95)

Sevgilinin keskin yan bakışları aşığın sinesinde yaralar açmaktadır.

Tablo 8: Sevgilinin gamzesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN GAMZESİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Ayşe İsmet Teymûrî	1
Ferîde Hanım	1
Fıtnat Hanım	6
Leylâ Hanım	14
Mihri Hâtûn	1
Sıdkî Emetûllah	1
Sırrî Râhile Hanım	2
Şeref Hanım	20
Tevhîde Hanım	1
Toplam	47

Şekil 8: Sevgilinin gamzesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.9. Sevgilinin Gerdanı Ve Sinesi İle İlgili Kullanılan Güzellik

Unsurları

Sevgilinin gerdanı ve sinesi de şiirlerde güzellik unsuru olarak kullanılmıştır. Gerdanın beyazlığı nura, ışığa, muma ve Ay'a benzetilmiştir (Kurnaz, 1997:294).

Gerdanın ve sinenin yumuşaklığı ipekli kumaşlara benzemektedir. Gerdana düşen siyah zülüfler o gerdanı daha da beyaz ve can alıcı göstermektedir. Kalbin gerdan ve sine bölgesine yakınlığı onu daha da kıymetli yapmıştır. Aşka ait duygu durumları bu bölgede daha çok belirlemektedir. Aşığın gerdan ve sinesini ise sevgilinin yaralayıcı hatta öldürücü bakış okları isabet etmektedir (Pala, 2017:405).

Sine vücutta bulunduğu yer gereği düz bir alandır. Bu yüzden benzetmelerde sine ile ilgili mekan tasviri yapılmıştır. Sine, gül bahçesi, kuş yuvası, gökyüzü bazı şiirlerde ise aşığı derbeder eden mahşer yeri olarak betimlenmektedir. Sine çeşitli çiçek kokularıyla bezeli bir bahçedir. Orası aşığın cennetidir. Onun kutsal avlusudur. Aydınlık sabahlarına doğan parlak güneşidir. Sine aydır, beyaz, parlak ve billurdandır. Aşık için şiirde sine nurdan bir levhadır. (Erdoğan, 2013:394).

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin sinesi ve gerdanı ile ilgili 45 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Yâd-ı ruhsârınla eşkim cûy-bâr itdim bu şeb
Dâğlarla **sînemi** reşk-i bahâr itdim bu şeb (Lh, G:141)
Bu gece sevgilinin varlığıyla aşğın sinesinde bahar açmaktadır.

Eşkim nola çağlarsa da cûlar gibi ey şûh
Sönmez yine **sînemdeki** bu nâr-ı harâret (Lh, G: 144)
Aşk kalpte çağladıkça aşğın sinesinde yangın da sönmemektedir.

Hayâl-i ebruvânınla bu **sînem** çâk çâk olsa
Yine ey bî-mürüvvet eylemezsın zerrece imdâd (Lh, G:149)
Sevgilinin hayaliyle ateş alan aşğın sinesine, sevgili zerre kadar yardım etmemektedir.

Yanımda hîç yok hem-râh u yârim âhdan gayri
Fakat **sînemde** yârem yâdigâr-ı hasret olmuşdu (Lh, G:151)
Aşğın sinesindeki görünmez yara izi hasret anısı olarak kalmıştır.

Hayâl-i ‘ârızın bâg-ı gönülde gül ‘izârımdır
Açıldı dâğlar kim **sînede** evvel-bahârımdır (Lh, G: 154)
Sevgilinin sinede açtığı yara aşık için bahar sayılmaktadır.

Turmayup çeşmi ururdı ‘âşika tîr-i kazâ
Sîne-i mecrûha te’sîrin hayâl eylerdi yâr (Lh, G: 154)
Aşğın sinesinde yara açan keskin bakışlar sevgilinin gözlerindedir.

Tîr-i müjene **sînemi** itdim hedef ammâ
Tâ cânıma kasd eyleme ey şâh-ı cihân-gîr (Lh, G: 155)
Yaralayıcı kirpiklere karşı aşık bile isteye sinesini hedef etmektedir.
Sevgiliden son ümitle canına kast etmemesini dilemektedir.

Ben âteş-i ‘aşkı iderim **sîned** mahfûz

Cevherdir iderler anı gencîned mahfûz (Lh, G:167)

Sinesinde aşkını saklayan aşık için bu aşk bulunmaz bir mücevherdir.

Merhem-i vaslîñ umarken **sîne-i mecrûhıma**

Lutfi var olsun eliyle tâze tâze açdı dâg (Lh, G:169)

Aşık, sevgiliden sinesindeki aşka çare umarken, o aşığa yeni yaralar açmaktadır.

Sînemi kıldımsa tîr-i gamzene cânâ hedef

Ben didim mi cism-i zârım yârelensün her taraf (Lh, G: 171)

Yara açan kirpiklere sinesini hedef eden aşık, yaralar içinde kalmaya razı olmaktadır.

Yakdı yandırdı yine dil hânedânın nâr-ı ‘aşk

Nâr-ı ‘aşkıyla açıldı **sîned** ezhâr-ı ‘aşk (Lh, G:172)

Sevgilinin tutuşturduğu aşk ateşiyle, aşığın sinesinde çiçeklere benzeyen bir aşk yükselmektedir.

Pek de nâz eyler ise ‘âşık-ı bî-çârelere

Sen de Leylâ o mehi turma hemân **sîneve** çek (Lh, G:175)

Aşıklarına eziyet eden o ay yüzlü güzeli şair sinesinin içinde tutmak istemektedir.

Nâvek-i müjgânı gönder **sîne-i mecrûhıma**

Gûşe-i gamda dil-i mahzûnıma olsun nedîm (Lh, G: 181)

Aşık aşktan yanan sinesine sevgilinin bakışlarıyla yeni yaralar açmasına razı gelmektedir.

Gülşende lâle batdı firâkınla kanlara

Ben ana ragmen **sîne-i mecrûhı** dâgladı (Lh, G: 188)

Sevgilinin diğer aşıklarını derbeder ettiğini bilen aşık yine de sinesini yara açan sevgiliye vermektedir.

Cânâ çıkarma **sîneden** eshâm-ı gamzeni

Kenz-i dilimde tursun o bârî nihân amân (Lh, G: 189)

Sevgilinin sinede açtığı gamze yarısından aşık kendini kurtarmak istememektedir.

Bahâr eyyâmıdır bir kerre cânâ ‘azm-i bâg olsun

Açılsun lâleler ‘aşkınla **sînem** dâg dâg olsun (Lh, G: 190)

Sinide aşkla açılacak laleler sevgilinin açtığı yaralardır. Aşık sevgiliden gelecek her türlü ezaya razıdır.

Var mıdır Leylâ'ya derdinden rehâ tâ haşre dek

Sînesi her dem cerîh-i hançer-i âzâr iken (Lh, G:191)

Sînesinde kanayan aşk yarası taşımaktayken, aşığa huzur yoktur.

Lâle-âsâ çâk çâk itdim bu **yanık sînemi**

Dildeki dâgım yeter ezhâr olsun olmasun (Lh, G: 192)

Aşığın Gönlüde sinesi de sevgilinin aşk yarasıyla yanmaktadır.

Şem‘i yandırdım alup **fânûs-ı sînemden** fefl

Dîde-i mahmûrı hem bîdâr olsun olmasun (Lh, G: 192)

Aşığın sinesindeki aşk ateşi o kadar büyüktür ki akşamın kandillerini bile onun ateşi yakmaktadır.

Tutuşdı kalmadı cânâ tenimde mûlarım bir bir

Fefl-efrûz olunca şem‘-i ‘aşkın **sîne-i cânâ**(Lh,G:201)

Aşık, aşkın ateşiyle tutuşmakta aşkı içinde tutan sinesi de yanmaktadır.

Düşünce **sîne-i ‘urvânıma** şol tîr-i müjgâni

Yine ben nûş iderdim kanımı peymâne peymâne (Lh, G: 201)

Korunmasız sineyi vuran yaralayıcı kirpikler aşığı kanatmaktadır.

Bak ne hâle kodı Leylâ'yı o çeşm-i fettân
Tîr-i müjgânı açup **sînemize** yâreler (Lh, G:201)
Gözleri fettan güzel aşğın sinesinde kirpikleriyle yaralar açmıştır.

Sad-pâre pâre sîneme bak ey tabîb-i cân
Ölmekden özge var mı buña çâre bir dahi (Lh, G: 203)
Sinesinde açılan aşk yaraları, aşğı ölüme karşı çaresiz bırakmaktadır.

Tagılmış **gerden-i billûrun** üzre zülf-i semmûrun
Yine ahvâl-i 'uşşâkı perîşân itmek istersin (Şh, G: 301)
Samur saçlar kıymetli taşlardan olma boyna yayılmıştır. Sevgilinin boynu şimdi daha da parlak ve göz alıcı görünmektedir. Onu sevenleri perişan etmek peşindedir.

Cevrini can gibi **sînemde** nihân etsem de
Bana ey şuh-i cihân ettiğini Allâh bilir (Şh, G: 85)
Aşık sevgilinin tüm cefaklarını sinesinde bir sır gibi saklamaktadır.

Şevk-ı **tavk gerdene** bend ittigin demden beri
Oldı devr-i rebi meskûn çeşme semü'l- hayât (Ate, G:101)
Aşık sevgilinin altından gerdanının uğrunda tutulup kalmıştır. Çaresizliğini anlatmaktadır.

Rize rize eylese zencir-i 'aşkın pençesi
Gerden-i... tavk-ı mücevherden leziz (Ate, G: 91)
Sevgilinin gerdanını mücevherlerden bile göz alıcıdır.

Zengi-i hale hifâret viricek cism-i siyâh
Gabgab altında idip çâh-ı zenahdânı rekin (Ate, G:115)
Sevgilinin boynunun beyazlığı ayın haleleri gibi gözükmetedir.

Serâ-yı kâmrânıde mü'ebbed bi na'im olmaz

Sana bahş eylese **gerdun tutulmaz bir yılandır bu** (Ate, G:117)

O güzel kendini ve gerdanını aşığa verse dahi o elinde bir yılana dönüşecektir.

Sakin gerdun furû olma tell-i mersûl-i zer-güne

Kemend-i nev töhmetindir geçer tab'inca gerdâne (Ate, G,124)

Ay görüntülü gerdanın kemendine yakalanıp tutsak olan aşıktır.

Firâkın ile cânâ inliyor **sînem rebab-âsâ**

Dü çeşmim hûn ile pürdür iki şişe şarâb-âsâ (FE, G: 77)

Sevgilinin bırakıp gitmesiyle aşığın sinesi yanıp, kavrulmaktadır.

Senin aşkında cânâ nehr-i bî-pâyân olup gönlüm

Derûnumdan kopup âhım gelür her dem habâb-âsâ (FE, G: 77)

O sevgilinin yaptıkları hainlikler aşığın sinesinden ahlar koparmaktadır.

Sakin bülbül gibi ol gonce için **sine çâk itme**

Bu bağın gülleri zîrâ bütün pür-hâr olmuşlar (FE, G: 84)

Bülbülün güle aşık olması gibi aşığın sinesi de sevgili için atıp durmaktadır.

Derd ü hicr-i yâr ile âh eyleyüp şeb-ta-seher

Ney gibi eyler figân bu **sine-i sûzânımız** (FE, G: 91)

Aşığın sinesi ney aleti gibi aşkın musikisini çalmaktadır.

Husûsâ **gerden-i sîmîn** şifâfın hiç nâziri yok

Düşen câh-ı zenahdâna halâsa bula mı imkân (FE, G: 112)

Sim gerdanlı güzel gibisi cihanda bulunmamaktadır.

Gönlüde nâr-ı hasret **sînede dâğ-ı gam-ı hicrân**

Benim derdimle şimden gerü sünbüller saçın yolsun (FE, G: 113)

Aşığın gönlü hasretle sinesi gamla dolup, taşmaktadır.

Dâd elinden senin ey şûh-ı perî-zâdım dâd

Sînemi yâreleyen nâvek-i müjgânındı (Mh, G: 156)

Aşğın sinesindeki yaranın sebebi, peri görünümlü sevgilinin yara açan kirpikleridir.

Yasemene benzer belli sînesi rûyu güle

Mest olur bülbül dilinden eder gonce dehenden haz (Th, G: 114)

Sevgilinin sinesi yaseminler gibi bembeyaz parlamaktadır.

Hâle-i mâh gibi sîneve çekmiş mihri

Bezm-i vuslatda o kim yarı der-âgûş eyler (Fz, G: 144)

Aydın güneşe sarılması gibi aşıkta sevgilinin sinesine sarılmak istemektedir.

Ârzû-yı gerden-i sîmîn ü hâl-i ‘anberin

Hâtırimdan bir nefes çıkmaz hayâl-i ham iken (Fz, G: 144)

Sevgilinin beyaz gerdanı aşğın en arzuladığı varlığa dönüşmüştür.

Merhem eyler mi ‘aceb bu **bağrı yanık** gam-keşe

Nâlemiz te’sîr eder mi âh yâr-i mehveşe (Sr, G: 74)

Aşık bağrının yangınına sevgiliye merhem olarak görmektedir.

Aşkınla senin **sînesini** eyleyen ihrâk

Sûz u diline zâtını lokmân sanırdım (Sr, G:112)

Sevgilinin aşkıyla sinesini ateşlere atmaktadır.

Âvîne-i sînem pür imiş jeng-i sitekle

Hurşid gibi sâf u dirahşân sanırdım (Sr, G:112)

Aşğın ayna kadar aydınlık sinesi kirli sitemlerle dolmaktadır.

Tîr-i nigehin **sîneme** açdığı zahmdan

Kanlar yutarım bâde-i hamrâya değışmem (Sr, G:113)

Keskin bakışlar aşğın sinesini yaralar içinde bırakmaktadır.

Gâmından dil perişan dîde giryan **sine-i suzanım**

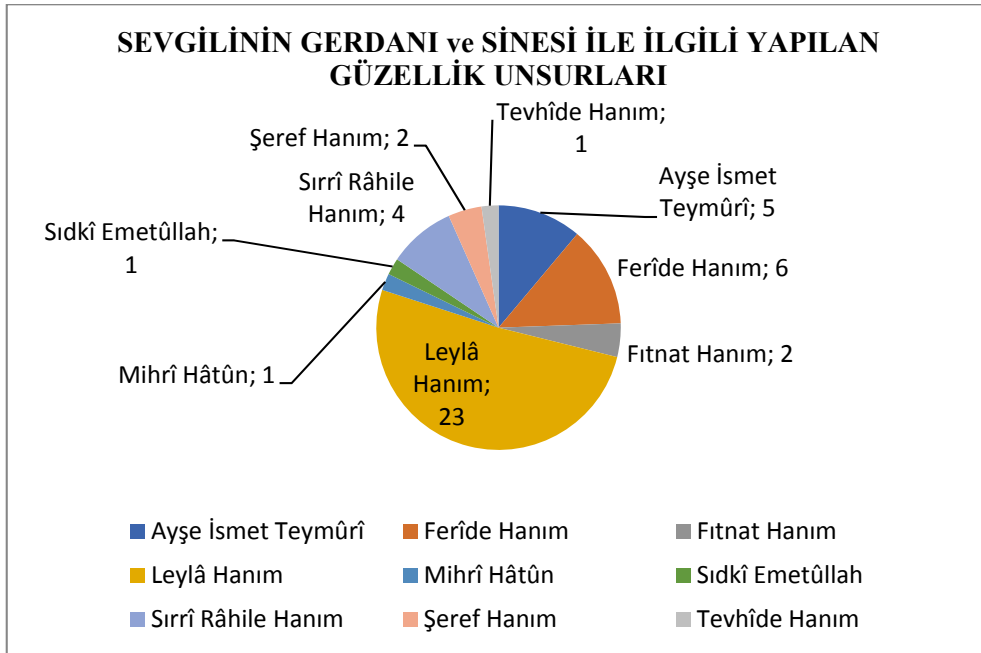
Esr-i dem-ı aşkım mübtela-yı derd-i hicrânım (Sıd, G: 173)

Sevgili aşğın sinesini gam ile yakıp perişan etmektedir.

Tablo 9: Sevgilinin gerdanı ve sinesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN GERDANI ve SİNESİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Ayşe İsmet Teymûrî	5
Ferîde Hanım	6
Fıtnat Hanım	2
Leylâ Hanım	23
Mihrî Hâtûn	1
Sıdkî Emetûllah	1
Sırrî Râhile Hanım	4
Şeref Hanım	2
Tevhîde Hanım	1
Toplam	45

Şekil 9: Sevgilinin gerdanı ve sinesi ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.10. Sevgilinin Gözleri İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Dîvân şiirinde en sık kullanılmış olan güzellik unsurlarından biri de gözdür. Sevgilinin gözleri bazen sevgi ve merhametiyle bazen de hain ve zalimliğiyle şiirlerde geçmiştir. Gözler sevgiliye dair olan tüm özellikleri kendinde bulundurur. Zalimlik, umursamazlık, hainlik ve naz yapmak gibi aşığı kendinden bezdirici özellikleri taşır. Sevgilin gözlerinin rengi siyah ya da eladır (Pala, 2004:95).

Sevgilinin gözlerinin güzelliği, aşığın başını döndürmüştür. Gözler güzelliklerle aşığı kıyıma uğratmış hatta onun kanını dökmüştür.

Gözlerin karalığı, cilvesi, büyüklüğü ve büyüleyiciliği aşığı tutsak etmiştir. Sevgilinin gözleri bazı şiirlerde cana kıyan bir çift katil olarak yazılmıştır.

Gözler bakışlarındaki anlamlarla zedeleyici ve yaralayıcı bulunmuş, hançer, ok ve kılıç gibi silahlara da dönüşmüştür. Sevgili aşığına hainlikle baktığında aşıkta onulmaz yaralar açmakta hatta ölümüne bile neden olmaktadır.

Gözler kıyametin öbür adıdır. Gözlerdeki bakışlar aşığı sarhoş etmiş ve başka dünyalara götürmüştür. Gözlerin süzülüşüyle hayallere dalan aşık hummalı ve çaresiz hastalıklara tutulmaktadır.

Şairlerin dizelerinde gözler kötücül olduğu kadar da mahzundur. Onlardan hastalıkla, mahmurlukla da bahsedilmiştir. Gözler hasta olsa da aşığa deva vermiştir.

Gözler bazı dizelerde şeklen Arap alfabesindeki harflere de benzetilmiştir. Gözlerde çiçeklerle ilgili benzetmelere dahil olmuş, çiçeklerin içinde en çok nergis çiçeğine benzetilmiştir.

Bazı şiirlerde gözler ahu ve ceylan isimleriyle simgelenmiştir. Ahu ve ceylanın gözlerinin güzelliği sevgiliye aktarılmıştır.

Şairler nergis çiçeğini sevgilinin gözlerine benzetmişlerdir. Nergis çiçeği ela gözlere karşılık gelmektedir (Onay, 2000: 350).

Sevgilinin gözlerinin mahmur bakışları şiirlerde sarhoş bir vefasız olarak nitelenmiştir, şarap düşkünü gözler, şarap diye aşığın kanını yudumlamaktadır. Bazı şiirlerde ise şarap aşığın gözleridir ona bakan aşık sarhoş olmaktadır (Erdoğan,2013: 63-64).

Göz güzellik unsuru şiirde 'çeşm' sözcüğü ile karşılanmıştır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin gözleriyle ilgili 62 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Mû-miyânın hâme-i kand-i gülistân-ı emel

Her şeb eyler ruh-ı dilde **tîr-i çeşmân** ile bahs (Ate, G: 84)

Sevgilinin gözleri delici oklara dönüşmüş her gece aşğın gönlünü yaralar içinde bırakmaktadır.

Çekdi pîr-i dehrden ehl-i **basîret çeşmine**

Her emelden kat'-ı ümîd ile bir mekhâl-i'ac (Ate, G: 85)

Alemi tutsak eden gözler gönül ehillerini bile yolundan etmiştir. Ne amaçlar ne de ümitler kalmamıştır.

Çeşm-i giriftârân-ı dil hun-rîz olur şâm-ı seher

Dökdükçe ol kanı ider salar 'aşka şükr ü hamd (Ate, G: 88)

Sevgilinin gözlerinin güzelliği tutsak edicidir, onun varlığı gönüllerde kan döken bir şehir karanlığıdır. Kan döküldükçe aşka aşk katmaktadır.

Merdüm-i çeşme fedâyım diyen ol merd-i hakîk

Çeşm-i insâfına kühl eyleye ol fer eseri (Ate, G: 95)

Sevgili önceleri aşğın göz bebeklerinde aşktan yok olmayı dilerken, şimdilerde o güzel gözleriyle aşğa eziyet etmektedir.

Garâzın hüveydâdır beni kâtil eylemek

Bu şeb hemân gel **tîg-i çeşminle** giriş (Ate, G: 98)

Sevgilinin amacı aşğın gamdan öldürmektir. Aşğın dayanacak gücü kalmamıştır. Öyle bir hale gelmiştir ki, bu gece hemen gelip kendisini delici gözleriyle öldürmesini istemektedir.

Külbete karşı geçip ol **bî-bedel mahmûr göz**

Had-i gülğünundan itmiş bülbüle keşf-i kanâ' (Ate, G: 103)

Sevgilinin mahmur bakışlı gözlerinin güzelliği aşğın gül bahçesinin dışına sürgün edilmiş bülbül haline getirmiştir.

Şükûfe muntazır **nâdide nergis dîde-bân** olmuş

Beşîr-i tal'atın bekler eger ayık bulunmazsa (Ate, G: 122)

Gözleri nadide nergislere benzeyen sevgili, insan soyunu görünen güzellikleriyle sarhoş etmiştir.

Gunûde **çeşm-i nesrîni** kadime nim-nigâh eyler

Dehân-ı gonce handîde eger nemâ'im uyanmazsa (Ate, G: 122)

Sevgilinin yaban gülüne benzeyen gözlerinin dikenleri, aşığın canını yakmaktadır.

Kıyâsice sürülmüştür ziyâdan kaçmadan nâşi

Becâyîş-i rûzgârile **sifâ-yı çeşme** kanmaz mı (Ate, G: 132)

Aşık gönül derdinin peşinde içindeki haneden sürgün edilmiştir. Rûzgâr misali yer değiştirip durmuştur. Medeti sevgilidir. Onun şifa veren gözleri aşığa yer yurt kazandırır diye ummaktadır.

Dimez miydim mukarrerdir helâkim **tîg-i çeşminle**

Sözümde ey şanem hiç zerreveş bühtân gördün mi (Ate, G: 133)

Karar verilmiştir aşık sevgilinin delip geçen gözleriyle helak olacaktır. Sözünden dönmesi korkunç bir iftiradır. Çünkü aşığın sevgiliden geçmesi mümkün değildir.

Âşık etdi tâ ezelden varımı **çeşm-i elâ**

Dil veren kim ise ol endâme ayâ 'aşk ola (Sr, G: 71)

Aşık daima ela gözlü sevgiliye vurgun olduğunu söylemektedir. O güzele gönül vermek ay yüzüne âşık olmak gibidir. Tek müptelası aşık değildir; sevgilinin seveni pek çoktur.

Za'if-hâlim hasretin döndürdi cismin sûzene

Yakdi bîrûnu derûni bak o **çeşm-i pür-fene**

Bir nigâhi açdı dil gencinde bî-hadd revzene

Pertev-endâz-i cemâl oldukda sahn-i gülşene (Sr, G: 71)

Sevgilinin hasreti alev alev yakmaktadır. Gözleri derinden yakan güzelin bakışları yara açmaktadır. Yüzü öyle güzeldir ki yaydığı ışık göz kamaştırmaktadır. Ona bakmak gül bahçesine seyre dalmaktadır.

Çeşm-i mestinden hacîl olmuş süzer **nergis gözün**

Dil veren ey meh sana yerde bulur mu kendözün

Çarh-ı şâdîden nisâr etdi **Süreyyâ yıldızın**

Olmadı meh münkesif döndürdi şerminden yüzün (Sr, G: 72)

Nergis çiçeği biçiminde gözleri olan güzel, rakibin bakışlarından mest olmuştur. O artık gönlünü kaptırmış bir aydır, o bir süreyya yıldızıdır. Gündüzleri yeryüzüne inmiş bir yıldızdır. Gözü aşıktan yana bakmamaktadır.

Hâtırın sormak için vardım dil-keşe

Bir bakışla yakdi bîrûn derûni âteşe (Sr, G: 74)

Sevgilinin, gönle ilaç olup olmayacağı belirsizdir. Ay yüzlü güzeli aşığın inlemeleri etkilememektedir. Aşık onunla konuşmayı deneyince gözlerindeki yakıcı bakışlarla aşığı ateşlere atmıştır.

Yumdi **nergis gözlerin** sümbül dirup gâysûların

Lâleler otağı zîr-i hâke pinhân oldu hep (Sr, G: 104)

Sevgilinin gözleri nergis çiçeğine benzemektedir. Meziyetleri sümbül çiçeğidir. Gizlenmiş güzelliği dev bir lale çadırıdır. Sevgilinin her bir yeri ayrı bir çiçeğe benzemektedir.

Bezm-i bâkiden ezel câmın içen bîhuşlerin

Çeşmine dünyâ u ‘ûkba cümle yeksân oldi hep (Sr, G: 105)

Yaşananlar zamanı aşmış aşıkların sevdasıdır. Sevgilinin gözlerinin güzelliği uğrunda aşıklar kendilerini de dünyayı da yerle bir etmişlerdir.

Tâ ezel **mest-i elest çeşminin** hayrâniyem

Revnağ-i bezm-i safâ bir cândan ayrıldım meded (Sr, G: 108)

Zamanın başlangıcından beri var olan sarhoşluğun sebebi o gözlerdir. Aşık o gözlerin derdine varlığından vazgeçmiştir.

Çeşm-i mestin zümre-i ‘uşşakâ irfân öğredir

Katre-i ‘aşkın bulan ‘ummâna cevân öğredir (Sr, G: 110)

Gözlerinden süzülen bakışların mest edici etkisi cümle aşığa hayat bilgisi vermektedir. Tek damla aşka erişen okyanuslarda yüzmeyi öğrenmektedir.

Tîr-i nigehin sîneme açdığı zahmdan

Kanlar yudarım bâde-i hamrâye değışmem (Sr, G: 125)

Sevgilinin gözlerinden saçılan ok benzeri bakışlar aşığın göğsünden büyük yaralar açmıştır. Aşık, sevdası yoluna kan içmeyi bile tercih etmiş sevdiğinden vazgeçmemiştir.

Yine olduk **haffice bir nigâh-i lutfuna** hasret

Ne söz gûş eyledi ol mihr-i nâzım aşinâlardan (Sr, G: 131)

Aşık sevgilisinin gözlerindeki tek bir bakışa bile hasrettir. Sevgilinin duymamaya alışkın gönlüne aşığın tek bir sözü bile havalanıp ulaşmamaktadır.

İder ey şâh-ı hûbânım hep uşşâkı perâkende

Gazabla baksa bir kez **dîde-i âhûların** cana (Lh, G: 228)

Sevgilinin gözleri öyle etkileyicidir ki, o gözler, ceylan gözleriyle her baktığı korkunç bir gazaba uğramaktadır.

Çeşm-i mahmûrun beni bir rütbe mecrûh itdi kim

Ey tabîb-i cân u dil zahma yine sensin devâ (Lh, G: 233)

Aşık, gözlerinin güzelliğiyle onu yaralayan sevgiliyi derdinin devası olarak görmektedir. Durdine çare olmasını dilemektedir.

Gönlümü almış iken ey gül-i ra'nâ evvel

Ne revâ **çeşm-i füsûn-kârın** ile 'aklımı çel (Lh, G: 278)

Aşığın kalbini güle benzer güzelliğiyle çalan güzel şimdi de büyü yapan gözleriyle aklını başından almaktadır.

Zencîr-i siyeh zülfüne bend oldu bu gönlüm

Çeşmin hele 'akl almada sâhirdir efendim (Lh, G: 279)

Aşık, sevgiliye efendim diye seslenerek, gözlerinin güzelliğiyle aklından olduğunu söylemektedir.

Füsûn-ı çeşmini 'uşşâkını tarîfe hâcet yok

Nasıl mahmûrdur ol mest-i şarâbı görmeden bildim (Lh, G: 284)

Sevgilinin büyüleyici gözlerini anlatmaya lüzum yoktur. Kalp o gözleri görmeden bile varlıklarının hayaliyle aşk sarhoşu olmaktadır.

Bak ne hâle kodı Leylâ'yı o **çeşm-i fettân**

Tîr-i müjgânı açup sînemize yâreleri (Lh, G: 305)

Gözleri fettan güzel Leylâ'yı perişan etmiştir. Her bakışında kirpiklerinin okuyla yaralar içinde bırakmıştır.

Çeşm-i mestin ne 'aceb fitne füsûn-kâr imiş âh

Bilmedim hîlesini va'dine âldandım idi (Lh, G: 306)

Sevgilinin mest edici gözleri aşğa büyü yapmıştır. Hileler ve vaatlerle onu kandırmıştır.

Öldürürem dir imiş zülfüne **çeşmün** beni yâr
Virme cellâd eline as beni ol dâra meded (Mh, G: 58)
Sevgilinin gözleri aşığı ölmeye götürecektir dar ağacıdır. Aşık sevgilinin elinden ölüme de razıdır.

Çeşm-i mestün yine nâ-hak yere kan eylesün
Suçını bildüre katlansun a bir pâre meded (Mh, G: 58)
Mest edici gözler aşığı kan içinde bırakmak istemektedir.

İlm-i câdulukda bir üstâddur çeşmün senün
Görse Hârût ile Mârût'ı geçerdiler anlara bend (Mh, G:58)
Cadılık ilminde usta olan sevgilinin gözleridir. Büyü yaparak aşıklarını etkilemektedir.

Çeşmi bana vaslını harâm eyledi yârün
Ben kanı helâl itdüm o **hûn-hâra** nedendür (Mh, G: 64)
Kan dökücü gözlerin döktüğü kanları aşık gönül helal etmiştir.

Öldürmege götürdi deyü müdde'îyi yâr
Çeşmiyle gamzesi bana birden göz itdiler (Mh, G: 66)
Öldürülmeye giden aşığı o yola sokan sevgilinin baştan çıkarıcı gözleridir.

Zülfüne baş koştı gamzen yakdı diller şehrini
Şimdi fitne 'âleme sen **çeşmi fettândan** çıkar (Mh, G: 71)
Aşık sevgili uğruna hayatındaki her şeyi yakıp yıkmıştır. Bütün bunlara sebep fettan gözleridir.

Cellâd-ı çeşmi cânuma kasd itmedin henüz
Derdlü yürege gamzesinün hançeri geçer (Mh, G: 71)
Henüz yaralıdır aşık, sevgilinin cellat gözleri henüz canını almamıştır.

Çeşm-i pür-efsûn ile diller komaz bend itmedük

Sihir ile benzer cihânı bu iki câdû tutar (Mh, G: 78)

O güzelin baş olmaz büyüler yapan gözleridir. Onların sihirleri bütün dünyayı etkilemektedir.

Çeşmün beni öldürdi vü sen yok nice dirsın

Gamzen ho şehâdet ider inkâr gerekmez (Mh, G: 82)

Sevgilinin gözleri öldürücü bir aşka sahiptir.

Egerçi **çeşm-i hûn-rîzûn** içer nâ-hak yere kanı

Velî katline ‘uşşâkun inen fi'l-hâldür zülfün (Mh, G: 100)

Sevgilinin kan dökücü gözleri haksız yere aşığın kanını içmektedir.

Canına kasd itmiş **hunriz çeşmün** Mihrînün

Vireyim bin cansa ol hunhardan ben dönmezem (Mh, G: 104)

Sevgilinin kan dökücü gözleri kalpsizliğiyle Mihrî'ye yara açmaktadır. Aşkî öyle büyüktür ki ne gaddarlık yapılsa da sevdiğinden vazgeçmemektedir.

Çeşm-i hûn-rîzûn elinden kime feryâd ideyin

Kim içer kanımı her dem gözlemez âvâresin (Mh, G: 120)

O kan dökücü, acımasız gözlerin elinde aşık çaresizce kalmıştır. Kime dert yanacağını bilememektedir.

Bitmedi Hâtûn gibi gülistânda benefşe

Çeşmün gibi yâ nergis eyâ gözleri şehlâ (Mh, G: 227)

O şehla güzelin gözleri nergis çiçeği gibi benzersiz güzellikte bakmaktadırlar.

Sad hezaran fitne meftûn bir **nigeh-i şuhna**

Bin dil-i Harut-u beste her ham-ı giysusuna (Fz, G: 54)

Sevgilinin, serbest kadınlara benzer bakışları aşığı ona daha da bağlamaktadır.

Anka dahi olursa düşer gonca-i aşka
Saydı dile **şehbaz-ı nigahun** süzülünce (Fz, G: 374)
Aşık için değil bülbül, anka kuşu dahi o güzelin gözlerinin şahbaz
bakışlarını görse ona âşık olurdu demektedir.

Birden ol **çeşm-i cadûsu** ‘âşıkı bend eyler amma
Sonra birden çayıra salması pek gücdür güç (Th, G: 98)
Gözlerinden yansıyan bakışları cadıya benzeye o güzel aşığı büyülemiş
tutsağı etmiştir. Aşık bu aşktan kurtulsa bile eski özgür günlerine dönmesi bir hayli
güç olacaktır.

Sorarsan selsebili bir içim sudur letafetde
‘Âşıkı bir özge hâletdir **âhû çeşmin** temaşası (Th, G: 109)
Güzelin ceylan gözlerine bakmak aşığını başka deryalara taşımaktadır.

Ol mâh-rûy ü dide-mestin’âşkına mey sun sâki
Nîm-nigâhile mest ederdi **âhû çeşmin** ‘âşıkı (Th, G: 118)
Gönülleri mest eden ay yüzlü güzel, ahu gözlerinden yansıyan bakışlarla
aşığı kendinden geçirmektedir.

Bir nigâh-ı **çeşm-i âhu** âşıkı meftun eder
Ol nazarda’âşıkân hep döndü bi-câna gönül (As, G: 387)
O gözleri ceylan güzelin bir bakışı aşığı meftun etmeye yetmektedir.

Aç basiret çeşmin ey can mevsimin seyrânına

Bâğ-ı cennetden seherde açılır gonca gül (As, G: 392)
Aşık Sevdiğine bahardan gözlerini açıp ona bakmasını onu bu ayazdan
kurtarmasını söylemektedir.

Gözlerin olmuş firâk-ı yâr ile bir ‘ayn-ı hûn

Bahr-ı ‘âşka gark olmuş âşık-ı giryân mısın (As, G: 419)
Sevgilinin gözlerinden kan dökücü, zalim askerler bakmaktadır. Aşık ona bu
halinin nedenini sormaktadır.

Aceb mi kan dökerse ‘âşıkı ol **çeşm-i sehhârın**

Yine dostluk yüzünden gamze-i gaddârdır bâ‘is (Şh, G: 223)

Sevgili çok gaddardır. Aşk ile tutsak edip gözleri ile büyü yapmaktadır.

Sâkiyâ meclisde yâri neş’e-yâb olsun da gör

Dîde-i bâdâmını mest-i şarâb olsun da gör (Şh, G: 226)

O sevgilinin gözleri bir ömürlük şaraptır. Baktıkça kadeh yeniden dolmaktadır.

Sen de görmezsen hele kim düş o yâr-ı meh-veşin

Çeşm-i mahmûrı Şeref bî-tâb u hâb olsun da gör

O gözleri mahmur güzelin uğrunadır aşğın harap olması. (Şh, G: 227)

Çağlayan cûy-ı sirişk-i **çeşm-i pür-hûnum** mudur

İnleyen şeb-tâ-seher bu kalb-i mahzûnum mudur (Şh, G: 228)

Aşğın akıp giden kalbini gözleriyle kan içinde bırakan o güzeldir. Aşık sevdiği hain mi melek kalpli mi karar verememektedir.

İtmesin hançer-i ser-tîze nazar bîhûde

Çeşm-i cellâdı kadar ‘âşıkı kattâl olmaz (Şh, G: 245)

O sevgili ki gözleri cellattır. Bir cellat gibi aşğın canına kıymaktadır.

Gizlendi ebr-i nâza yine âfitâbımız

Bârân-ı eşki itdi revân pîç ü tâbımız (Şh, G: 249)

Güneşten parlak gözler kaşların altında saklanmaktadır. Aşık o gözlerin hasretindedir.

Mâhir-i sâhirândır çeşmin

Kâfir-i bî-amândır çeşmin

Günde bin kan ider yine baksan

Haste-i nâ-tüvândır çeşmin

‘Âlemi kırsa ser-te-ser gamzen

Yine andan **yamândır çeşmin**

İtme bîhûde şefkat ile nazar

Bildigim **mihribândır çeşmin**

Cân u dil hiç görür mi râh-ı necât

‘Âşika **hasm-ı cândır çeşmin**

Şerefî hûn-ı eşke gark itdi

Sevdigim **çok zamândır çeşmin**

Var su’âl it cenâb-ı Leylâ'dan

Ne **belâ-yı nihândır çeşmin** (Şh, G: 263)

Sevgilinin gözleri kan dökücüdür, baş düşmandır, aman vermemektedir. O gözler aynı zamanda da aşığın güneşi ve tüm zamanlarıdır.

Gamzeler imdâdı ile kalmadı kâlâ-yı sabr

Bir nighle itdi yagmâ **çeşm-i sehârim** benim (Şh, G: 290)

Tek bakışıyla aşığı yerle bir eden sevgili, gözlerindeki büyücülerle aşığı efsunlamaktadır.

Cismim hilâle döndü ey **mâh nigâh-ı** lütf it

Kâm almağa cihânda hiç yok mu bana çâre (FE, G:117)

Aşık ay bakışlı güzelin uğruna hilal gibi incelip, erimiştir. Talihten aşkına bir çare dilemektedir.

Keşt-i deşt kılmaz idim sevdâ ile vahşî-sıfat

Bir peri-rû **gözleri âhû** merâkım olmasa (FE, G:120)

Aşık aşkının sebebinin ahu gözler olduğunu söylemektedir. Âşık olduğu güzel de ahu gözlere sahiptir.

Fıkr idüp hecrin ile geçmiş olan gam günlerin

Ağladım derd ile ey **ceşm-i siyâhım** bu gice (FE, G:125)

Aşık o siyah gözlü güzelin uğruna gam edip, ağlamaktadır.

Hâb-ı nahvetde ise **ceşm-i siyâhım** şimdi

Uyarır bir gün olur âh-ı seher-gâh seni (FE, G:127)

Sevgilinin kara gözleri aşığa kör bakan uykusuna dalmıştır. Aşığın büyük aşkını görmezden gelmektedir.

Musâhhar eylemek çün lemin gönlünü her lahza

Çeşm-î fitne-nigahın birer sahib-füsûn olmuş (Sıd, G:117)

Sevgilinin bakışları kötülük ve hainlik saçan cadılardır.

Çeşm-î şehâdasın görünce ol mehin cadû didik

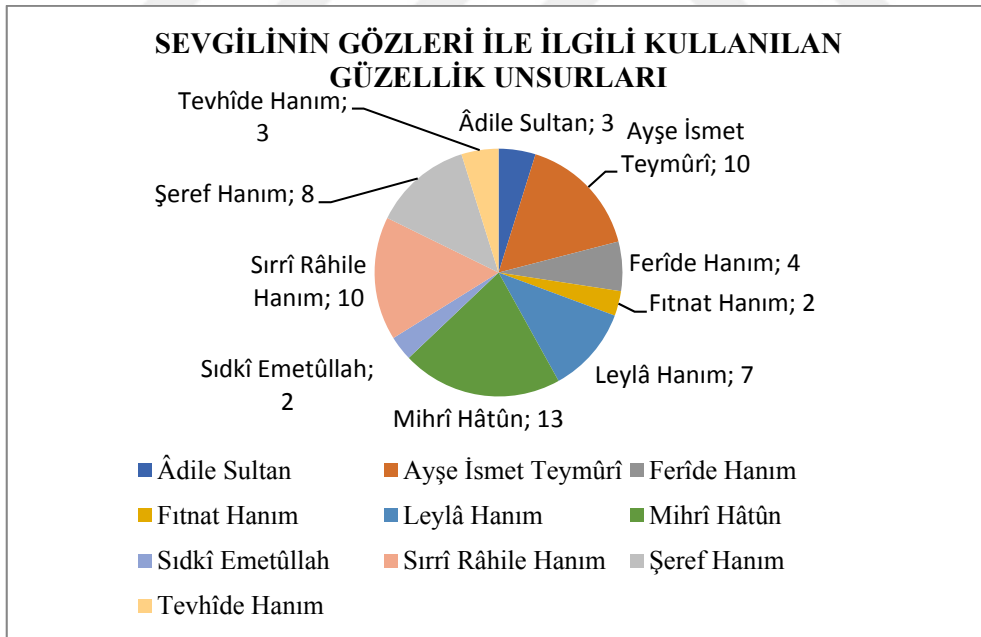
Kakûlün seyr idicek bir sünbül-i hoş-bû didik (Sıd, G:154/1)

Sevgilinin Gözleri büyü yapan kötü sihirbazlara benzemektedir.

Tablo 10: Sevgilinin gözleri ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN GÖZLERİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	3
Ayşe İsmet Teymûrî	10
Ferîde Hanım	4
Fıtnat Hanım	2
Leylâ Hanım	7
Mihrî Hâtûn	13
Sıdkî Emetûllah	2
Sırrî Râhile Hanım	10
Şeref Hanım	8
Tevhîde Hanım	3
Toplam	62

Şekil 10: Sevgilinin gözleri ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.11. Sevgilinin Kaşları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin kaşlarıyla ilgili simgelemeler büyük çoğunlukta biçimseldir. Biçimleri kaşı andıran varlıklar ya da nesnelere şiirlerde kaşları nitelemiştir. Ayın hilal halinin kusursuz güzelliği kaşlardadır.

Yayın esnekliği ve inceliği sevgilinin kaşlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bazı şiirlerde kaşlar kemana benzetilmiştir. Onlara bakmanın bir aşk musikisi dinlemekle bir tutulduğu görülmüştür.

Aynı zamanda kaşlar eğridir. Bu eğriliklerinden ötürü dürüst değildir. Yanıltıcı ve aldatıcıdır. Kaşlar ikinci derece güzellik unsurlarındandır. Daha çok sevgilinin kötü yanlarını temsil etmişlerdir. Aşığa yaptığı eziyete gözleri, kirpikleri ve saçları da dahil etmiştir (Pala, 2004: 120).

Kaşlar, gece gibi karanlıktır; aşığın içini karartan ona kötülük yapan bir cadıdır. Sevgilinin kaşlarının şekli onun hasta ya da sağlıklı olduğunu da belirtmiştir. Aşığın mutlu ve sevinç dolu anlarında kaşlar gökkuşağı da olmuş ışıklarını ve renklerini saçmıştır.

Sevgilinin kaşlarını çatması bazen öfkeyi, bazen de kalp kırıklığını anlatmaktadır. Kaşlar ayın hilal vaktine de benzemektedir (Onay, 2000: 99).

Sevgilinin hilale benzeyen kaşını gören aşıklar arasında bayram başlamaktadır. Kaşlar bir bayram kemeridirler. Bayramın hilalinin görünmesiyle başlaması kaş güzellik unsuruyla ilişkilendirilmiştir. Sevgilin kaşları yıldızlara da benzetilmektedir (Erdoğan, 2013: 36).

Kaşlar, şiirde ebru ve ebr sözcükleriyle geçmiştir. Kaşlar “keman, tak, hançer, mihrap ve tiz” sözcükleriyle ifade edilmiştir.

Sevgilinin kaşları kimi zaman korkunç ve can alan bir silaha dönüşmüş hançer ve kılıç olmuştur. Aşığın kalbinden vurmuş; cellada dönüşmüştür.

Kaşlar bazen yüz gemisinin yelkenidir; iklime göre güneşte açtırmış, aşığın sevdalı gönlünde fırtına da koparmıştır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin kaşlarıyla ilgili 43 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Hem nıgeh-bân oldu hâli **hançer-i ebrû** ile

Hadi var mı müşterinin iyilik desti dırâz (Ate, G: 96)

Aşık kaş hançeriyle vurulmuştur. Sevgiliye, hangi müşteri yıldızında alemin neresinde senin açtığın derde derman bulurum diye sormaktadır.

Nâ-bedîd ebr-i gamgîn necm-i ‘İsmet şimdi gör

Müs’adet burcunda almış destine çâbâr-ı raks (Ate, G: 99)

Kaşlarının yıldızlara benzer parlaklığının arkasına sakladığın keder vericiliği görünür değildir. Hayatı mutluluk burcunda bir dans içinde kanıp gitmektedir.

Kemân ebrû mıdır kaşı değil cân tîg bürrânı

Batar her bir nefes zarfında bin cin ile insân (Ate, G: 124)

Kaşları keman mıdır yoksa can alıcı bir silah mı? O kaşlar ki aşığın her nefes alışında kalbine batıp canını almaktadır.

Bilemem sâkiye esnâ-yı tenâvülde olan

Nîze-i kaş ile ol gamz ü işâret ne idi (Ate, G: 131)

Aşık bilmemektedir sakinin içkileri sunduğu anda mı vurulmuştur mızrak keskinliğinde kaşlara, yoksa gamzelerinden gelen bir işaretle mi aşk başlamıştır. Aşkın ilk anını anımsamamaktadır.

Kâbe kavseyn kaşların ma’nâsını keşf eyledim

Cennetü’l- me’vâda gûyâ hûr şeklin gösterir (Sr, G: 114)

Aşık, sevgilinin kaşlarında Kâbe’yi gösteren işaretler bulmuştur. Sevgili, onun cennete ulaştıran yolu olmuştur.

Çeşm u zülfi zümre-i uşşâkı salmış hayrete

Bir **kemân ebrûdan** oldi çok şükür irşâdımız (Sr, G: 119)

Sevgilinin gözleri ve saçlarının güzelliği pek çok aşığı şaşkınlığı düşürecek derecededir. Ancak doğru yolu bulanlar keman kaşlı güzelin etkisinden kurtulmuşlardır.

Müdde’i bilmezse şerh-i hüsn-i yâri Sırrıyâ

Var mıdır **mihrâb-i ebrûsuna** inkârın senin (Sr, G: 123)

Güzelliğinin keskin kanunları altında ezilirken aşık nasıl inkâr edebilir ki o kaşların güzelliğini ve o güzele olan aşkı nasıl yok sayabilir. Şair burada kendine soru yöneltip aşk yolunda çaresizliğini ortaya koymuştur.

Geşt ederken ‘âlemi bu tab’-i sayyâdım yine

Sayd olundum **bir kemân ebrûve** ber- bâdım yine (Sr, G: 132)

Şair dünyayı gezen avcıyken, aşkın etkisiyle ava dönüşmüştür. Keman kıvraklığındaki o kaşlar onu çaresiz bir hale koymuştur.

Beni ser-mest ider çeşminle **âh ebrûların** cânâ

Cebîninde nedir ol çifte çifte hûların cânâ (Lh, G: 228)

Sevgilinin kaşları öyle güzel, öyle farklıdır ki aşığı sarhoş ve savunmasız bırakmaktadır. Aşığın canına girmiş, ondan bir parça olmuşlardır.

Dilde Leylâ dag acup **ser-tiz-i ebrûlarla** âh

Dâğlarla sînemi reşk-i bahâr itdim bu şeb (Lh, G: 236)

Dağı delen kaşlar Leylâ’nın gönlünü de delip geçmiştir. Aşık aşk dolu gönlüyle herkesi kıskandıracak bir bahar akşamı yaşamaktadır.

Ben mescide zâhid gidemezsem günahımdan

Sen git bana besdir o bütün **kaşları mihrâb** (Lh, G: 237)

Bu aşkın günahıyla mescide eremezsem bana sadece kaşları mihrap biçimli o güzel yeter demektedir. Aşk, aşığın ibadetidir.

Hayâl-i ebruvânınla bu sinem çâk çâk olsa

Yine ey-bî-mürüvvet eylemezsin zerrece imdât (Lh, G: 244)

Sevgilinin güzel kaşlarının hayalini kuran aşığın yüreğinde ateşler yanmaktadır. Kavuşmaya dair hiç umut yoktur.

Gamzesi Zü'l-fekâr-ı Haydar'dır.

İki ebrûsı iki hançerdir (Lh, G: 257)

O güzel savaşıdır ve kan dökücüdür. Öyle ki iki kaşı iki hançer olmuş aşığı öldürmektedir.

Rahm it 'uşşâkına ey **kaşı kemânım** bir kez

Çille-i 'aşkını hiç çekmege yok tâkatimiz (Lh, G: 257)

Ey kaşları keman biçimli güzel merhamet aşığına diye yalvarmaktadır.
Aşığın çile çekmeye gücü kalmamıştır.

Dün geldim o cüvân ile meclisde bir yere

Benzetmiş **ebrevânını keskin hançere** (Lh, G: 298)

Aşık sevgilinin yanında olmanın mutluluğunu yaşarken o aşığı hançere benzer kaşlarıyla yaralamaktadır.

'Aşk meydânında top olsa güneş olmaz 'aceb

Kim kamer her dem **hilâlinden** sunar çevgân ana (Mh, G: 53)

O ay yüzlü güzelin kaşları da ayın hilal hali kadar güzeldir.

Tâk-ı ebrûsuz sücûd etmez bilirsin ehl-i 'âşk

Ehl-i islama yazıktır kible gâhım gitme gel (Mh, G: 63)

Aşkı duymak ancak sevgilinin kemer kaşlarının altında secde ederken mümkündür. Sevgili onlara kible olmaz ise aşıklar yolunu kaybetmektedir.

Ben **kemân-ebrevânın** görelî kurbân olmuşam

Gamzesi tîrine sînem itmişem omâclık (Mh, G: 93)

Aşık sevdiğinin keman biçimli kaşlarının uğrunda kendini kurban etmiştir.

Budur 'aceb kim ol **kemân-ebrevânı** tîrin atmadan

Yâsına kurbân olmaga cânım gider yanına dek (Mh, G: 99)

Kaşı keman sevgiliye kavuşamamanın yasını tutmaktadır.

Tâk-ı ebrûnsuz sücûd itmez bilürsin ehl-i ‘aşk

Ehl-i islâma yazukdur kıble-gâhum gitme gel (Mh, G: 103)

Bayram kemerlerini akla getiren güzel kaşlı sevdiğinin gitmesini istememektedir.

Kirpügi okların atmaga gönül pûtesine

Bu gözi âhunun **ebrû-yı kemânı** ne güzel (Mh, G: 103)

Gözü, kirpiği ayrı güzel sevgilinin, kaşları da keman kadar biçimlidir.

Kirpügi okların atmaga gönül pûtesine

Bu gözi âhunun **ebrû-yı kemânı** ne güzel (Mh, G: 103)

Aşık ahu gözlü güzelin, keman kaşlarını güzel bulmaktadır.

Didi **ebrû-yı kemânım** atsa gamzem tîrini

Sîneni her dem ana eyle nişân didüm be-çeşm (Mh, G: 108)

Keman kaşlı güzelin uğruna sinesini açıp ölmeyi göze almaktadır.

Çille-i sahtın çeker her dem **kemân ebrûların**

Âferin erbâb-ı aşkın kuvvet-i bâzûsuna (Fz, G: 54)

Kaşları biçimi ile kemana benzetmiştir. O kemandan dökülen ezgiler aşığa çile ve efkâr vermiştir.

O **ebrûvân** ile ol gamzeye nazîre gönül

Kemân-ı Rüstem ü Şemsîr-i Kahramân buldum (Fz, G: 80)

Sevgilinin kaşları aşığın kurtuluşu ve kahramanıdır. Mitolojik karakterler üstünden sevgili yüceltilmiştir.

Kaşların çifte tabanca kirpiği tîg-ı kazâ

‘Âşıkın katline ferman yazarsın çeşmi çeşmi cellâd (Th, G: 94)

Sevgilinin kaşları ölümcül bir tabancadır. Aşığın canına kastetmektedir.

Utanır şems görüp rûyın kamer lâ-cerem hic'ab eyler
Ey **kaşî kemân** kirpiği ok çeşm cellâtlı güzel (Th, G: 120)
Sevgili öyle güzeldir ki onun güzelliği karşısında güneş bile utanmaktadır.
Kaşları keman güzel aşığın sonu olmuştur.

Mâhitâb âyinedâr olmuş gezer dergâhını
Ay başında resm-i **ebrû-yı hilalindir** garaz (As, G: 363)
O ay yüzlü güzelin hilal gibi kaşları ona görenleri kıskandırmaktadır.

Menzil etse evc-i huldu 'Âdile etmez nigâh
Bedr-i devlet oldu **ebru-yı hilâlin** ey güzel (As, G: 378)
Sevgilinin hilal kaşları aşığın kalbinin tamamını kaplamıştır.

Gizlendi **ebr-ı nâze** yine afitâbımız
Bârân-ı eşki etti revân piç ü tâbımız (Şh, G: 203)
Ay yüz, nazlı kaş bulutlarının ardına gizlenmiştir. Aşık felekten dert
yanmakta neden kavuşamadıklarına anlam bulamamaktadır. Aşığa göre varoluşu
gam ve kederle yoğrulmuştur.

Kasd ider 'uşşâkına ey bî-vefâ ebrûların
Öyle bir **heybet-nümâ tîg-ı kazâ ebrûların**
Aşığı heybetiyle yaralayan, sevgilinin delici kaşları olmaktadır.

Ka'be-i hüsni tavâf itmek için 'uşşâkına
Olmada hem-cünbiş-i **kible-nümâ ebrûların**
Sevgilinin kaşları aşığın ibadet merkezi, kiblesidir.

Böyle makhûr itmez idi 'âşık-ı efgendeyi
Olmasa çeşmiñ ile **remz-âşinâ ebrûların**
Sevgilinin kaşları, gözlerine kavuşturan işaretlerdir.

Tîg-1 hicrânın bu rütbe çekmez idik yâresin
Olmasa çeşmiñle **hem-te'sîr-i zâr ebrûların**
Gözlerin etkisini arttıran büyüleyici unsur sevgilinin kaşlarıdır.

Mısra'-ı berceste ile vasfiñ itmekde Şeref
Togrusu lâyük olur **medhe sezâ ebrûların** (Şh, G: 267)
Sevgilinin korkunç derecede gösterişli kaşları, vefasız ve yaralayıcıdır. Aşık onlara bakmaktan gözünü alamamakta ve her seferinde zarar görmektedir. O övgülerin en büyüğüne değer kaşlar aşığın gönlündedir.

Ol **şûhun ebruvâni çekilmiş kemân** iken
Çekmez mi vird-i "Yâ Hak"ı 'âşık nişân iken (Şh, G: 294)
Güzelin kaşları kemanın yayına benzemektedir.

Nişân-gâh it beni ey **kaşı vâ** gel atma yâbâna
Dem-â-dem tîr-i gamzen sahn-ı sînemde bedîd olsun (Şh, G: 305)
Kaşı yay sevgilinin azap oklarının hedefi olmak istemektedir. Aşkı uğruna her türlü acıyı göze almaktadır.

Beni bir gamzesi câdû **kemân-ebrûya** kul itmiş
Anınçün nâle-i feryâdımı kânûna uydurmuş (FE, G:107)
Aşık kaşı keman sevgilinin aşkının uğruna ona kul, köle olmaktadır.

Tîr-i gam amacı eyler mi idim ben sînemi
Dilde âh kim ol **siyeh ebrû** merâkım olmasa (FE, G:120)
Sinesini gam ve kedere açan aşığın bu hali kara kaşlara duyduğu hayranlıktan gelmektedir.

Tak-ı ebrûsun göreliden itdi ârâmım benim
Tâkâtım tâk oldı gamdan bî-mecâl oldum yine (FE, G:138)
Aşık, sevgilinin bayram kemeri gibi kaşlarını görünce dermansız kalmaktadır.

Gören **ebrûların** dir ey meh-nev

Ya tâk-ı Kâbe ya mihrâba benzer (Sıd, G:42)

Sevgilinin kaşları, Kabe'nin kemerine benzemektedir.

Dökerse kanımızı tığ-I yere kim dayanur

Keserse başımızı zülfikâra kim dayanur (Sıd, G:74)

Sevgilinin kaşları, Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'a benzetilmektedir.

Küfr-i zülfün **Kâbe-i rûhsarın** üzre darıdıp

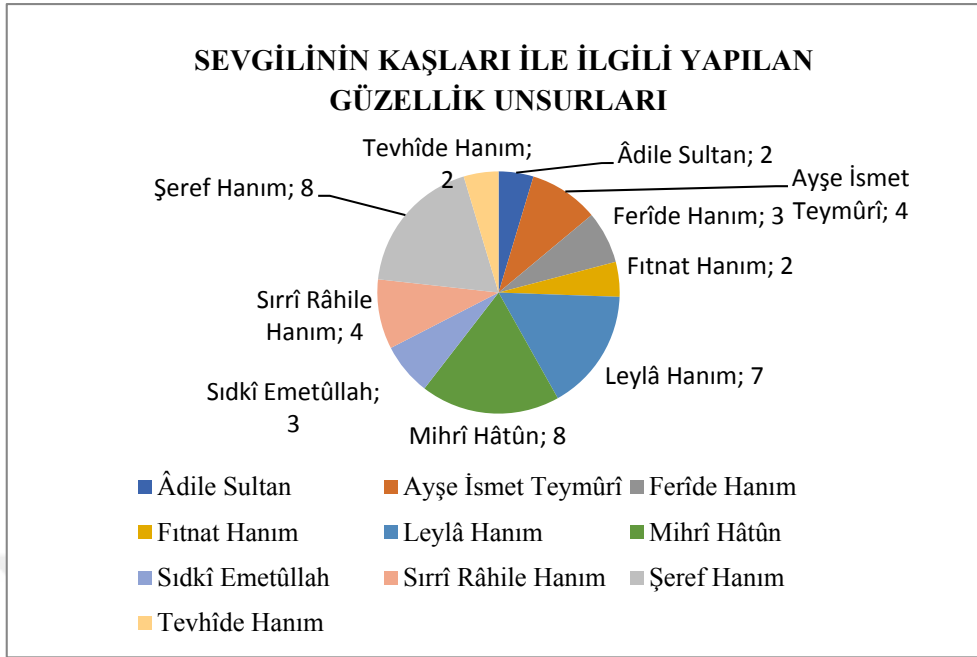
Garet-i imân ve din-i ehl-i İslâm eyleme (Sıd, G:224)

Sevgilinin yüzü Kabe kadar güzel ve eşsizdir.

Tablo 11: Sevgilinin kaşları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN KAŞLARI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	2
Ayşe İsmet Teymûrî	4
Ferîde Hanım	3
Fıtnat Hanım	2
Leylâ Hanım	7
Mihrî Hâtûn	8
Sıdkî Emetûllah	3
Sırrî Râhile Hanım	4
Şeref Hanım	8
Tevhîde Hanım	2
Toplam	43

Şekil 11: Sevgilinin kaşları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.12. Sevgilinin Kirpikleri İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin dizi dizi sıralanmış kirpikleri, aşığı vurucu ve çarpıcı olarak dîvân şiirinde kullanılmıştır. Kirpikler çeşitli nesnelere simgeleştirilerek şairlerin dizelerinde yerlerini almıştır. Şiirde kirpikler ‘‘müje ve müjgan’’ sözcükleri ile karşılanmıştır.

Şairlere göre kirpikler yaralayıcıdır. Ya ok, kılıç, hançer ve mızrak gibi silahlara dönüşmekte ya da neşter, iğne, çivi gibi keskin nesnelere kalbe zarar vermektedir. Sevgilinin kirpik altından her bir bakışı aşığı çaresiz dertlere sürüklemektedir. Kirpiğin tek bir hareketi ile aşık feryat figan ölebilmektedir.

Kirpiklerde hançer benzetmesi yaralayıcılığı, ok benzetmesi öldürücülüğü, kılıç benzetmesi ise uzunluğu simgelemektedir. Kirpikleri her bir tanesi aşığın ciğerini delen hançerdir, neşterdir. Kirpikler düşmanın gözüne dert dikenidir (Erdoğan, 2013:81).

Kirpikler göz kapaklarının altına düşman askerleri gibi dizilirler. Bazen de bütün bir orduya dönüşmektedirler. Aşığı yaralamak hatta öldürmek için an kollamaktadırlar. Saç ve kaş unsuru gibi karadırlar (Pala,2004: 246). Kirpiklerin keskinliği, dîvân şiirinde aşığın eceli olarak yer bulmuştur.

Yüzdeki diğer organlar çiçekleri narinliği temsil ederken, kirpikler o çiçeklerin dikenini olmuştur. Kirpikler batıcı ve zarar vericidirler.

Yine de şiirde kirpiklerden kötü bahsedilmemiştir. Ne kadar aşk acısına düşürse de aşık sevgilinin kirpiklerini sevmiştir. Sevgilinin gözlerinin aşık ediciliği, kirpikleriyle daha da can yakıcı bir hal almıştır. Sevgilinin kirpikleri acımasızdır. Her kıpırtısı aşıkta yara açmaktadır. Zalimi sevmek, zulüm çeken için kaçınılmazdır.

Kirpik için en çok kullanılan güzellik unsuru ok olmuştur. Ok uzun, düz ve ucunun ince sivriliği ile kirpiğe benzetilmiştir. Sevgilinin her bir kirpiği alın yazısının okudur. Aşık için alın yazısından kaçış yoktur. Kirpiklerin tek bir hareketi onu eceline kavuşturmaktadır (Erdoğan, 2013: 90).

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin kirpikleriyle ilgili 24 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Nazar-ı lûtfunu zâhirde görüp aldanma

Zahm-i tîr-i müje-i dilberi can-gâh bilir (Şh, G: 85)

Şeref Hanım son dizede kirpikleri yaralayıcı bir oka benzetmiş ve onlarla kalbinde gönül yarası açıldığını üzüntüyle dile getirmiştir.

Kaçınma **nâvek-i müjgân-ı** yâre dil makâm olsun

Şehîd-i tîg-ı ‘aşk ol haşre dek ‘âlemde nâm olsun (Şh, G: 301)

Ok kirpikler aşığın kalbine saplanmıştır. Aşık, sevgilinin gönlünde yer bulmak istemektedir.

Geçdi ey kaşı kemân gamzen okı cândan öte

Dahi çeşmün nice bir **sîneme müjgân** biledür (Mh, G: 70)

Gözlerinde bilemediği kirpiklerle aşığı acımasızca yaralayan sevgilidir.

Hûnına ‘aşıkların çeşmün meger dökmek diler

Nester-i müjgânuna kaşun kemânına bağladı (Mh, G: 152)

Sevgili acımasız bir kan dökücü kirpikleri keskin ve öldürücüdür.

İder Leylâ'yı küşte bir nigehte **tîr-i müjgânın**

Yeter kan itmesün ol gamze-i pür-gûların cânâ (Lh, G: 229)

Aşığın tutkun gönlünü sevgilinin kirpikleri tek bakışla yaralamaktadır. Sevgiğinden ona eziyet etmemesini istemektedir.

Tîr-i müjgânını atmaga nişân isterse

Gereyin göğsümi ol gamze-i hûn-hara sabâh (Lh, G: 241)

Sevgilinin kirpiklerini, aşığı yaralamak amacıyla nişan almış bir oka benzetmiştir. Aşık, gamzeli güzelin zalimliğiyle kendini vurmasına izin verip göğsünü ona açmıştır.

Hançer-i müjgân ile ceng ü cidâl eylerdi yâr

Âşıkı hışm u gazabla pây-mâl eylerdi yâr (Lh, G: 250)

Kirpiklerinin hançeriyle kendisini sevene savaş açan sevgili, aşığı gazabıyla yerle bir etmiştir.

Ahvâlimi 'arz eylesem ol şâh-ı cihâna

Eylerdim **anı hâme-i müjgân ile tahrîr** (Lh, G: 251)

Dünyanın hükümdarı o güzele halimi anlatsam, kalem kirpikleriyle olanları yazardım diyerek derdini aktarmaktadır.

Dâd elinden senin ey şûh-ı perî-zâdım dâd

Sînemi yâreleyen **nâvek-i müjgânındır** (Lh, G: 252)

Aşık sevgilisinden adalet istemektedir. Sinesinde açılan aşk yarası kirpiklerin vurucu okundandır.

Nâvek-i müjgânı yâre sînemiz itdik nişân

Olsa andan gamze-i hûn-hârdan olmaz halâş (Lh, G: 263)

Yarın ok gibi yaralayıcı kirpikleri aşığın sinesini hedef almıştır. Aşık o kirpiklerin yarasına dahi razıdır.

Âşık-ı nâ-şâdı öldürmek mi bilmem niyyeti
Bağladı uşşâka togru **leşker-i müjgânı** saf (Lh, G: 269)
Sevgili kan dökücü askerlere benzemektedir. Öldürücü kirpiklerini aşğın
üzerine doğrultmuştur.

Çeşm-i cellâdın bugün eyleser Leylâ'dan su'âl
Ey **perî-rû küşte-i müjgân** kim gönlümdür ol (Lh, G: 276)
Sevgilinin gözlerindeki cellatlar, aşığı kirpiklerle yaralayarak
öldürmektedir. Leyla çaresizliğini bilmezden gelmektedir.

Nâvek- i müjgânı gönder sîne-i mecrûhıma
Gûşe-i gamda dil-i mahzûnıma olsun nedîm (Lh, G: 281)
Sevgilinin oka benzer kirpiklerine aşık sinisini açmıştır. Gelip gönlünün
gamına arkadaş olmalarını istemektedir.

İşlemekden tâ bu rütbe **tîr-i müjgânın** dile
Kurdığım bu rûze-i hicrânı tutmak niyyetim (Lh, G: 288)
Gönlüme ok gibi kirpiklerini batır onlar benim rütbemdir. Onlar benim
göğsümde kalsın ayrılık orucumu tutarken diyerek çektiği azabı belirtmektedir.

Bir bakışta 'âşık bin zulm ider
Âferîn ol **nâvek-i müjgânına** (Lh, G: 296)
Sevgilinin gözlerini çevreleyen ok gibi kirpikler tek bir hareketleriyle bile
aşığa zalimce eziyet etmektedir.

Düşünce sîne-i 'uryanıma şol **tîr-i müjgânı**
Yine ben nûş iderdim kanımı peymâne peymâne (Lh, G: 303)
Çıplak göğsün üstüne düşen ok kirpikler aşığı kan gölü içinde bırakmıştır.

O şâh-ı hüsnün ebrû-yı siyeh-kârı kemân oldu
Dil-i mecrûhımız da **tîr-i müjgâna nişân** oldu (Lh, G: 304)
Aşğın gönlü sevgilinin ok misali kirpikleri yüzünden kanlar içinde
kalmıştır.

Bak ne hâle kodı Leylâ'yı o çeşm-i fettân

Tîr-i müjgânı açup sînemize yâreleri (Lh, G: 305)

Aşık dert yanmaktadır. Sevgili onu perişan etmiş, ok gibi kirpikleriyle aşıkta yaralar açmıştır.

Cigerim pâreledin **nâvek-i müjgânınla**

Derdime çâre ararım seni sevdim seveli (Lh, G: 310)

Aşığın ciğeri, sevgilinin öldürücü kirpiklerinin etkisiyle yaralanmıştır. Bu aşk derdinin çaresi yoktur.

Tig-i müjgândır sînemdeki yârin ok değil a

Ben şehid-ı nâr-ı hicrân olsan efendime çok değil a (Th, G: 89)

Sevgilinin kirpikleri ok olmuş aşığı göğsünden yaralamıştır. Aşık bu aşk uğrunda ölümü göze almaktadır.

Tîr-i müjgânı ciğer-gâhımı yardı geçti

Dîde-i mest ayık gönlümü serhoş itdi (FE, G:137)

Sevgilinin keskin kirpikleri aşığı ciğerinden yaralamıştır. Aşığın gönlü aşk sarhoşu olmuştur.

Sînemi pür-yâre kıldı **tîr-i müjganın** meded

Niyetin katl eylemek üftâdeni şemşîrsiz (FE, G:141)

Aşığın sinesi sevgilinin keskin kirpiklerinin darbeleriyle yara içinde kalmaktadır. Aşık, sevgilinin niyetinin öldürmek olduğunu düşünmektedir.

Bir nigâh-ı naza şâyân olduk ammâ neyleyim

Sinemiz âmâçgâhı **tir-i müjgân** oldu hep (Fz, G: 129)

Sevgilinin zalim kirpikleri aşığı sinesinden vurmaktadır.

Navekinle tabla-i sinem dolupdur kıl hazer

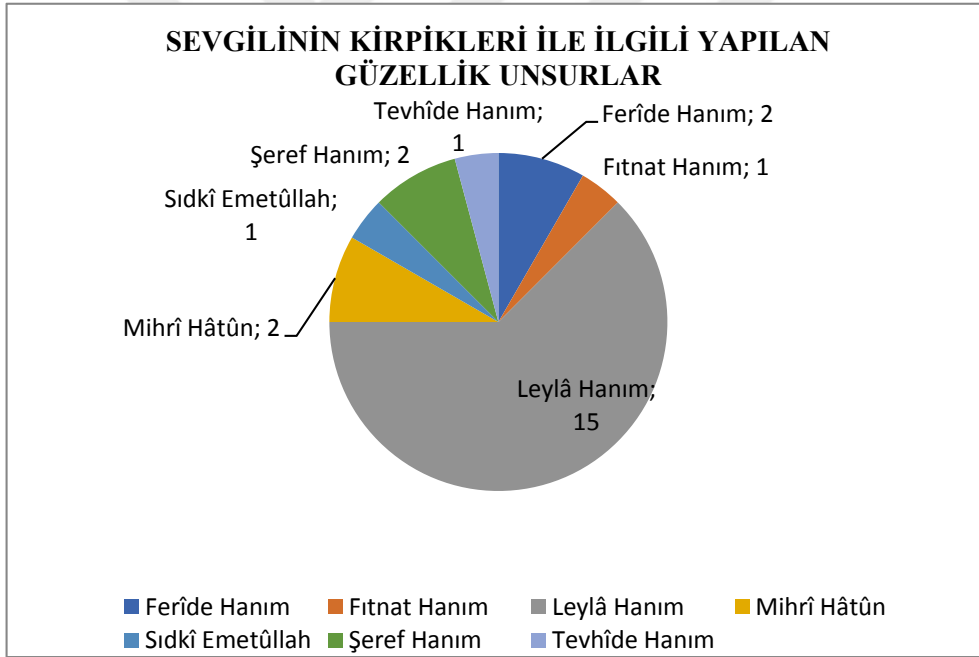
Ey kaşı yay degmesün peykan peykan üstüne (Sıd, G: 234)

Sevgilinin kirpikleri aşığın sinesinde yara açan oklara dönüşmüştür.

Tablo 12: Sevgilinin kirpikleri ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN KİRPİKLERİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Ferîde Hanım	2
Fıtnat Hanım	1
Leylâ Hanım	15
Mihrî Hâtûn	2
Sıdkî Emetûllah	1
Şeref Hanım	2
Tevhîde Hanım	1
Toplam	24

Şekil 12: Sevgilinin kirpikleri ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.13. Sevgilinin Kokusu İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin kokusu, aşığın aklını başından alan, nurlandıran, cennete ulaştıran, mest eden anlamlara gelecek biçimde şiiirlerde kullanılmıştır.

Koku sevgilinin terinden oluşmaktadır. Sevgilinin teri gül üzerindeki çiy tanesidir. Çiy gülün kokusunu, gül suyunu ortaya çıkarır. Gül suyu bütün alemi güzel kokusuyla renklendirendir (Erdoğan,2013: 238).

Sevgilinin kokusu ile aşık sarhoş olup, başka deryalara geçmiştir. Hayal denizlerinde yüzmüştür. Koku onu nurlandırmıştır. Büyük ışık halelerinin içinde yaşamıştır. Cennet gibi kokan sevgili, aşığa huzur vermiştir.

Sevgilinin kokusu başka kimsede yoktur. Ona özeldir. Sevgiliyi benzersiz kılmaktadır. Büyük kalabalıklar içinde bile aşık sevgiliyi kokusundan kolayca bulmaktadır. Amber sevgilinin kokusu için kullanılmış sözcüklerdendir. Reyhan bitkisinin ıtırli kokusunun gizemi de sevgilinin şirde kullanılmış kokularından biridir.

Sevgili bahar gibi hatta bahar çiçekleri gibi kokmaktadır. Aşığın gül bahçelerindeymiş gibi hissetmesini sağlamaktadır. Aşık güzel kokulu gül bağlarında vurgun bir bülbüldür. O kokudan ve kokunun sahibinden ne yapsa ayrılamamaktadır. Sevgili saba rüzgarının etkisiyle yapraklarını usulca aralayıp, kokusunu etrafa bırakmaktadır (Pala, 2004, 155). Bu koku aşığın çaresiz hale getirir.

Koku diğer güzellik unsurlarına göre daha az kullanılsa da yine de dîvân şiirinde yer bulmuştur.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin kokusuyla ilgili 17 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Gülsitânın anmadan **seb-bû vü serv ü nergisin**

Zülfi müşgin kaddü bâlâ çeşmi fettandır garaz (Fz, G: 120)

O güzelin kokusu çiçeklerden gelmektedir.

Şemîm-i zülf-i cânânı güzel vasf eyledün Fitnat

Meğer taktîr olunmuşdır midâdın **bûy-ı sünbül den** (Fz, G: 118)

Sevgilinin kokusu sümbül çiçeklerinden gelmektedir.

Bir **güli semm** eylemekde tîg-ı a'dâdan ne gam

Cümleden âzâdeyim ağıâr hâr olmaz bana (Lh, G: 232)

Sevgilinin gül kokusu aşığın dünya yüklerinden kurtarmaktadır. O gülün varlığı ne gam ne tasa bırakmamaktadır.

Ol dürr-i deryâyı dellâl **anberle** yazmış ‘ârîza
Çeşm-i zamâne gördü mi bu had-i gülgûna mânend (Ate, G: 88)
Sevgilinin denizlerin deryası olduğunun en büyük işareti amber
kokusundadır. Zamanın gözleri güle denk başak güzel görmemiştir.

Reyhâna bak ey nev’izar ‘uşşaka virmiş rûh-ı nev
Maksad nebât-ı sebzedden haddinde mûyundur garaz (Ate, G:100)
O sevgilinin öyle güzel bir reyhan kokusu vardır ki doğanın tüm tazeliği bile
ona özenmektedir.

Piyâde gezmiş yorulmuş terlemiş ol meh-likâ
Seyr eyledim rûyundaki damlayan sanki **gül-âb** (Th, G: 93)
Ay yüzlü güzel yayan yürüyerek kendini yormuş terlemiştir. Yüzünden
dökülen ter damlaları gül suyu gibi kokmaktadır.

‘Anberriye diye nâm verdim efendim ben sana
Hind gülüdür deseler şayestesin etmem ‘inâd (Th, G: 95)
Aşık için sevgili amber kadar güzel kokmaktadır. Sevgili için başkaları Hint
gülü kadar eşsiz kokuyor dese onun da gerçekliği vardır.

‘Akl u cân ü dil gider ma’şûk hayali gelse ger
Kâkül-i müşkin zikri **bûy-ı ‘ânberden** leziz (As, G: 312)
O sevgilinin amberden lezzetli kokusu duyulunca aşığın kalbi de aklı da
gitmektedir.

Hayrete gayret ile düşdü açıldı dide
Etdi ta’tir-i dimâg **bûy-ı reh-i gülşen-i** yar (As, G: 347)
Sevgilisinin gül bahçeleri kadar güzel olan kokusu o kokuyu duyanları
hayrete düşürmektedir.

Her taraftan selsebin kevserin çağıldısı

Gonca-i vuslatdan envâ'-ı tecelliler kokar (As, G: 351)

Sevgilinin olduğu yerde kevser suyunun bereketi ve goncaların kokusu vardır.

Seniñ bûy-ı ruhun zînet-fezâ-yı gülşen olmuşdur

Anıncün dâ'imâ feryâd ile bî-hûş olur bülbül (Şh, G: 275)

Sevgilinin varlığından yayılan koku, gül bahçelerinden gelmektedir.

Hiç acımadıñ leyl ü nehâr ey **gül-i hoş-bû**

Gûş eyleyüp efgânımı efsâne sanırsın (Şh, G: 305)

Gül kokulu sevgili zalimdir. Aşığın figanlarını ciddiye almamaktadır.

Hiç acımadın leyl ü nehâr ey **gül-i hoş-bû**

Gûş eyleyüp efgânımı efsâne sanırsın (Şh, G:216)

Aşığı yüreklediren sevgilinin gül endamıdır. Sevgili aşığın isteğini umursamamaktadır.

Zülfündeki bûyun eseriñ eylemedim şemm

Sünbül mi karanfûl mi ya 'anber mi nedir bu (Şh, G: 311)

Işık yüzlü güzelden yayılan kokular öyle güzeldir ki, aşık kokunun hangi çiçekten geldiğine karar verememektedir.

Beni ser-geşte kılan **kakül-i ânber** bû'dur

Küfr-i zülfündür iden ey sanem imân ile bahs (Sıd, G:23)

Sevgilinin saçlarının amber kokusunu aşığa ulatıran bahar rüzgarıdır.

Gözdedir her dem hâyl-i nergis bâhr-ı yâr

Başdadır dim hevâ-yı **zülf-i anber-bar-ı yâr** (Sıd, G: 37)

Sevgilinin amber kokan zülüfleri aşığın başında dönmektedir.

Ey **hal-i anber** ve rûy'ı ateş

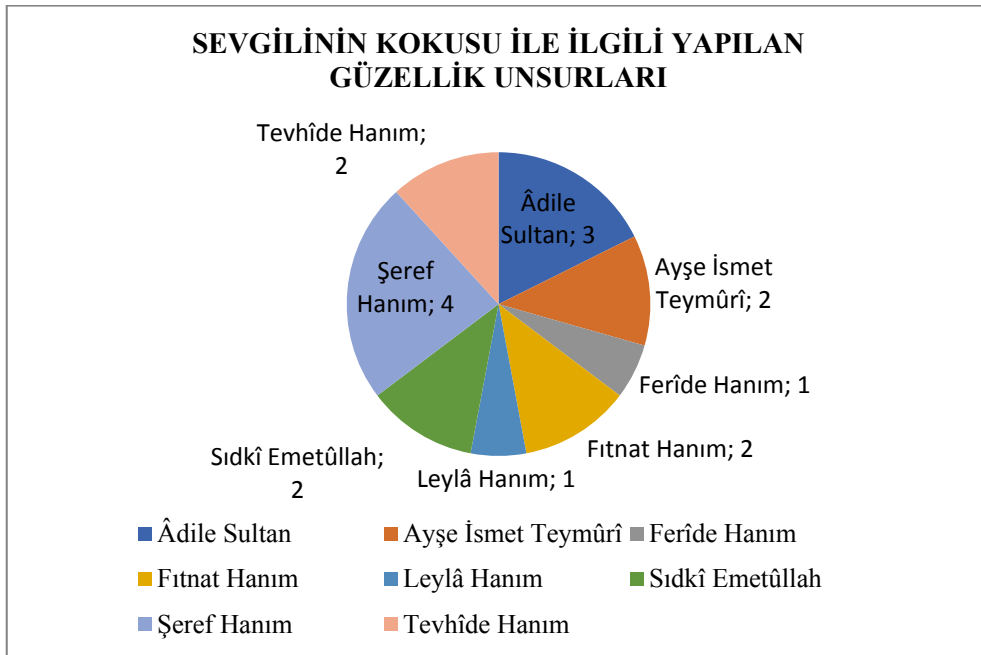
Dil micmerine bes ahker ide (FE, G: 118)

O güzelin amber kokusu aşışın aşışın buhurdanından aşkla yükselen kokunun kendisidir.

Tablo 13: Sevgilinin kokusu ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN KOKUSU İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI:	
Âdile Sultan	3
Ayşe İsmet Teymûrî	2
Ferîde Hanım	1
Fitnat Hanım	2
Leylâ Hanım	1
Sıdkî Emetûllah	2
Şeref Hanım	4
Tevhîde Hanım	2
Toplam	17

Şekil 13: Sevgilinin kokusu ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.14. Sevgilinin Kulağı İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin kulağı ile ilgili güzellik unsurları kulağın güzelliğinden çok sevgilinin duymazdan gelen tavrı üzerine şiirlerde geçmiştir.

Kulağın en çok benzetildiği güzellik unsuru ise gül çiçeğidir. Bu çiçeğin katları, beyazlığı, kokusu, genel görüntüsü sebebiyle sevgilinin kulağına benzetilmektedir. Sevgili güzellik bahçesinin kendisidir. Sevgilinin kulakları ise o bahçenin iki nazenin gülü olmaktadır (Erdoğan, 2013: 180).

Şiirlerde kulak, guş sözcüğü ile geçmektedir. Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin kulaklarıyla ilgili 6 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Döşedi çünkim zümrüdden bisâtını çemen

Gûşına takındı şeb-nemden dür-i şeh-vâr gül (Mh, G: 39)

Sevgili inci kadar zarif kulaklarına güller takmıştır.

Çeşmine cân virdün ey dil pendümi **guş itmedün**

Gör nice sihr itdi âhir bu iki câdû sana (Mh, G: 53)

Rakiplerin kötülükleri yüzünden sevgili artık aşığı duymazdan gelmektedir.

Ülfet itmezdi gönül belki Ferîd ile dahi

Tâze mazmûn **şâir-i hoş-gû** merâkım olmasa (FE, G:120)

Aşık gönlünü kaptırmasının sebebinin sevgilinin hoş sesinden şiirler duymak olduğunu söylemiştir.

Ey şebbâz-ı evc irişmez mi **gûşûna**

Bâlâ-yı çarha âhu figânım residedir (Fz, G: 143)

Aşık sevgilisine, feryat ve figanlarım kulaklarına ulaşmaz mı demektedir.

O şah-ı mülki hüsnün şekve vaz-ı nâ-be-câsından

Ricâ-yı yad-ı **gûş evler** selâmı âşinâ almaz (Fz, G: 143)

Sevgili aşığı aşkına karşılık vermesi ricalarını duymazdan gelmektedir.

Gûş iderdi nâle-i uşşâkı ol gül neylesin

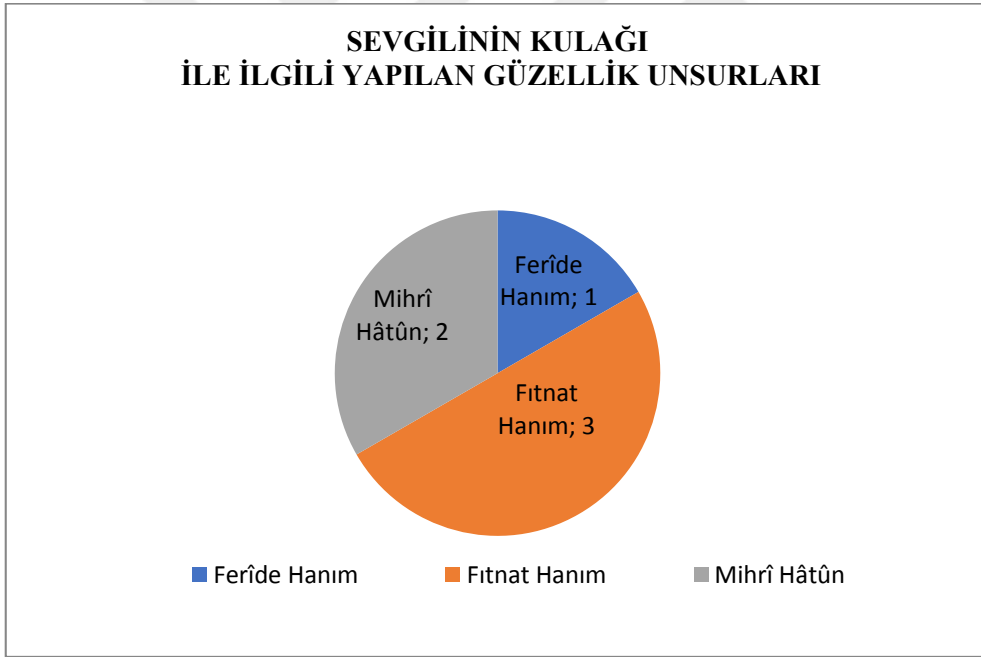
Bag-ı kûyunda degüldür andelib-i zâr bir (Fz, G:150)

Gülden sevgilinin kulakları duysa da aşıklarının çığlıklarını duymazdan gelmeyi seçmektedir.

Tablo 14: Sevgilinin kulağı ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN KULAĞI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Ferîde Hanım	1
Fıtnat Hanım	3
Mihrî Hâtûn	2
Toplam	6

Şekil 14: Sevgilinin kulağı ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.15. Sevgilinin Saçları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Saçlar için dîvân edebiyatında en çok kullanılan güzellik unsuru denilebilir. Zülf sözcüğü ile şiirlerde geçmektedir. Saçlar, biçimi, yaydığı koku ve rengi ile ele alınmıştır (Pala, 2004:336).

Saçlar uzunlukları, güçleri, biçimleri, kokusu ve rengiyle pek çok teşbih ve mecaza konu olmuşlardır. Sevgilinin saçları bazı şiirlerde dağınık ve düzensizdir. O halleriyle aşğın aklını başından almaktadırlar. Saçlar uzunlukları nedeniyle aşıkların kendilerine esir etmektedirler. Saçların kokuları misk ve amberden daha güzel ve etkilidir. Esen yeller saçların kokusunu aşığa ulaştırmaktadır.

Menekşe çiçeğine de benzetilen sevgilinin saçları bu çiçeğin koyu rengi ve kokusuyla çiçekle ilişkilendirilmektedir. Sevgilinin saçları o kadar etkileyicidir ki onu gören çimçekler boynunu bükmektedirler (Erdoğan, 2013: 106).

Güzellik unsurlarından sevgilinin saçları uzunluğu ile en çok zincire benzetilmiştir. Zincire benzetmekte amaç aşğın tutsak oluşu, kaçıp gidememesi ve vazgeçememesi olarak anlatılmıştır. Sevgilinin örgülü saçları aşğın kendini kurtaramayacağı kalın ve sıkı zincirlerdir.

Şiirlerde saçlar bele hatta topuklara kadar uzundur. Bu halleriyle kemende dönüşür ve aşığı nereye kaçsa yakalar, döndürmekte ve kendine mecbur etmektedir.

Saçlar zaman zaman da koyu rengi yüzünden geceye, kör karanlığa, zifire, çıkılmayan boşluğa ve sonsuz mutsuzluğa da dönüşmüştür.

Saçlar Şam şehrine de benzetilmişlerdir. Rivayet gereği Şam şehrinin cennetin altında olduğuna inanılmıştır. Aynı zamanda Şam kelimesi Fars dilinde akşam manasına da gelmektedir. Sevgilinin siyah saçları geceye benzetilir (Onay, 2000, 414).

Sevgilinin saçları hikyedeki Leyla karakterine benzetilir (Onay,2000:322). Ona kavuşamayan aşık ise Mecnun'a benzetilir. Saçlar Leyla isminin leyl kökündeki karanlık ve ulaşılmazlık ile ilişkilendirilmiştir.

Sevgilini kıvrıcık uzun saçları gönül çelen ve kandıran bir dansöze de benzetilmiştir. Ahengiyle ve salınışıyla aşığı kendinden geçecek hale getirmiştir.

Vefasız sevgilinin saçları, aşğın idam ipidir, aşğın ölüm fermanı ve kaçınılmaz ölme sebebidir. Saçların güzel kokusu da güzellik unsuru olarak kullanılmıştır. Ambere, reyhana, miske ve süsene benzetilmiştir. Sevgilinin saçlarının güzel kokusu vazgeçilmez olmasının en büyük sebeplerindendir.

Sevgilinin saçları, yüzü koruyan güçlü ve zalim askerler olarak da betimlenmiştir. Binlerce asker yüzün gözükmesini engelleyerek aşığı bedbaht etmektedirler. Saçlar uzunluğundan dolayı yaşamla da ilişkilendirilmiştir.

Sevgilinin saçları yaşam kadar uzun olarak yazılmışlardır. Bir yaşam sevgilinin saçları uğruna feda edilebilmektedir.

Saçlar şiirde ‘zülfi’ sözcüğü ile geçmektedir. ‘Leyl, Leyla’ sözcükleri de saçlar için kullanılmıştır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin saçlarıyla ilgili 126 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

İffet-ârâ ‘İsmet iken turra-i tarrârını

Görmesiyle itdi **her zülfi-i perîşân** ile bahs (Ate, G: 84)

Aşık cümlenin hayran kalacağı kadar temiz ve değerli iken sevgilinin yoldan çıkararak zülfleri onu perişan etmiştir.

Zülfi- siyâhın aldı ol şûh-ı mestâne kemend

İtmekte der-âvâz ile pes gerde-i uşşâk-ı bend (Ate, G: 88)

Sevgilinin uzun siyah saçları aşığı bir kemend gibi yakalamıştır. Bu aşkın kemendinden kurtulmak mümkün değildir.

Şâh-ı bî hem-tâ oturmuş taht-ı dil-bâlâsına

Şâne-i **zülfi-i perîşân** zerre-i farkında bâz (Ate, G: 96)

Gönül tahtına oturmuş şah o’dur. Öyle sevilir ki, değil birlikte olmak, uzaktan saçlarını görmek bile perişan eder. O sevgili aşık bir yüreğe karar verme gücünü bile kaybettirir.

İdeli ey **firîste zülfi-i uşşâka** ribât

Sâye-i maksadda gönlüm buldı muhkem irtibât (Ate, G: 101)

Masum güzelliğin ve salınan saçların makamında konaklayan aşık, bu gölgede kalmayı, oradan hiç kopmamayı ummaktadır. Amacı aşkında yerini sağlamlaştırmak, hiçbir zaman ondan ayrılmamaktır.

Her seher zülfün tararken sorduğun mahrûk sadâ

Sûz-ı dilden keşmekeşadr- hazin-i pür şütat (Ate, G: 101)

Her gün doğumu öncesi sevgili güzel saçlarını tarar ve gönül yakan sesiyle sabaha can verir. Onun aşkıyla yanmış gönül ondan önce evrenin oluşmamış halidir. O hallerinde hem bir eşsizlik hem de bir hüznün bulunmaktadır.

Kıskanıp **zülfi sabâya** ‘acele

Virdiği neşr ile memnûn ol âgâhından (Ate, G: 116)

Sevgilinin uzun saçları saba rüzgârı benzeri süzülüp aşığına ermektedir. Şair zülûf rüzgarının verdiği huzuru hisset ve kalbini uyandır demektedir.

Sîmîn şafah üzre ol turra-i tarrâr

Döküldi kâkülden levhe mu’anber bû (Ate, G: 118)

Şafak gümüş rengi sökerken sevgilinin kaküllerinden amber kokuları etrafa saçılmaktadır.

İstedim merhem o dil-dârdan ciğer yâresine

Sürdüğü ‘itr-ı karânfilden zülf-i karasına (Ate, G: 119)

Gönül yaralayıcı güzelden derdine çare istemektedir. O güzel ise çare olmaksızın kendisiyle ilgilenmekte, karanfil kokusunu saçlarının siyahına sürmekte, aşığına merhem olmamaktadır.

Arf-i zülfüm olduğum anlar gürûh-ı nâle-keş

Canı teslim itdik anda tıg-i hûn hâresine (Ate, G:119)

Sevgilinin güzel kokulu saçlarının arasında geçirdiği günler bitmiştir. Çektiği aşk acısından canını teslim etmiştir.

Tel-i levlâ’vı zülfi gördü ‘İsmet devr-i rûyında

Didi pek hoş yaraşmış rû-yi mâha halka-i hâle (Ate, G: 123)

Saçları gece karası yüzü nur aydınlığındaki güzele aydaki haleler gibi parlamak çok yaraşmıştır.

Tel-i zülfi ile pend olmuş olan bendeleri

Gabgabın çâh-ı zenahdânına zâlim atdı (Ate, G: 130)

Sevgili zülûfleri ile aşığı kendine bağlamış, tutsak bırakmıştır. Çenesinin altındaki çukur aşığın mahkumiyeti olmuştur.

Dest-i hun-rîze virip şâne-i şer gıybet

Zülf-i şeb-rengi o had-i... ile her şeb taradı (Ate, G: 131)

Rakiplerin düşmanca tavırları yaptıkları gıybetler aşığı yıldıraramamıştır. O her gece saçları gece siyahı sevgilisinin hayalini kurmaktadır.

Nicoldu **gülşen-i gûyunda** ey gül andelib âsâ

Sabahül-haşredekarşında nâlân olduğum demler (Şh, G: 130)

Aşık gül bahçesi saçların arasında tutsak kalmış, kurtulmayı da istememektedir. Aşka olan hazırlığını anlatmaktadır.

Gittin ammâ kerem et **zülf-i kemendim** tez gel

Beni hasretle helâk etme, elinle öldür (Şh, G: 213)

Kemende benzer saçlarıyla aşığı tutsak eden güzele, gitsen de asaletini bana bağışla, benimle kalsın demektedir. Kendisini ardında bırakmamasını dileyerek ve gitmeden öldür diyerek çaresizliğini aktarmaktadır.

O **saçı levlâ** dimez kûyumda cevlân eyleyen

Beste-i zencîr-i ‘aşkım kendi mecnûnum mudur (Şh, G: 228)

Sevgilinin saçları gece kadar karadır; o kara saçlar aşığı Mecnun etmiştir.

Dâm-ı zülfünde tutulmuş bir esîrindir gönül

Tâ ölünce kayd u âzâd u rehâ bilmem nedir (Şh, G: 230)

Sevgilinin zincirden saçlarının arasında asılıp, esir kalmıştır. Ölene kadar hür olamayacağını düşünmektedir.

Ey **saçı leylâ** terahhum it seniñ ‘aşkın ile

Kendine mâlik degil dîvâne kim çeşmimdir ol (Şh, G: 275)

Saçları gece güzelden merhamet dilemektedir. Bu aşk onu kendinden geçirip, delirtmiştir.

Hâle-veş kâküllerin âğuşa almış gül-ruhun

Katlanır ey meh-cebînüm âşık-ı zârın senin (Sr, G: 91)

Aşık için o güzelin saçlarının kakülleri hale biçimlidir. Bu aşık için gecenin içindeki aydınlıktır.

Dil-girifte gül ruhunda hâl-i ‘anber fâmına

Leşker-i zülfün dağıtmış şâneler ağlar bana (Sr, G: 103)

Sevgilinin aşk kokusuyla gönül kargaşa içindedir. Onun binlerce askere benzeyen saçlarından gördüğü zulüm yüzünden aşığın haline evler bile ağlamaktadır.

Arz-i ruhsârından oldi gülistânda gül hacîl

Mûy-i zülfün şimdi küfr ehline îmân öğredir (Sr, G: 111)

Sevgili öyle güzeldir ki onun yüzü gül bahçesindeki gülleri utandırır, onun saçları dinsizleri imana getirmektedir.

Zencîr ile bend eylemek olmaz dili Sırrî

Ancak o şehin kâkülünün târîne mahsûs (Sr, G: 122)

Gönül zincirle bağlanarak engellenemez, bunu yapabilecek tek güç sevgilinin saçlarıdır.

Hâle veş kâküllerin âğuşa almış gül ruhun

Katlanır, meh-i cebînîm, ‘aşık-ı zârın senin (Sr, G: 123)

Haleye benzer güzellikteki kaküller, aşığı aşkın tam kucağına atmıştır.

Dökülmüş **hâle veş kakülleri** seyr it o meh-rûyi
Esîr olmaz mi Sırrî âşıkân çâh-ı zenahdâna (Sr, G: 132)
Ay ışığına benzeyen parlak kaküller, ay yüze dökülmüştür. Sevgilinin seyri
Sırrî'yi bu aşka esir etmektedir.

Zülfüne yârin dolaşma el-amân pek kıl hazer
Korkarım bir cây-i **nâzıkdir kırarsın telleri** (Sr, G: 136)
Sevgilinin saçları o kadar narindir ki aşık onlara kimseler dokunsun
istememektedir. İnce dallar gibi olan bu narin saçlardan sakınılmasını dilemektedir.

Bana dîvânelik eğlencedir sevdâ-yı aşkınla
Perişân itdi 'aklım **zülf-i 'anber-bûların** cânâ (Lh, G: 228)
Aşığı divaneye çeviren sevgilinin saçlarıdır. Sevgilinin saçlarının ambere
benzeyen eşsiz kokusu aşığı perişan etmiştir.

Efendim **zülfünün zencîrine** Leylâ'yı bend eyle
Kızıl dîvâne oldı leblerin yâd eyleyüp zîrâ (Lh, G: 229)
Sevgilinin zinciri andıran saçlarının önünde durmak, onun tutsağı olmak
şairin dileğidir.

Göz ucuyla da olsa **zencîr-i zülfün** görseler
Haşre dek tâ bağlanup Dîvâneler bulmaz rehâ (Lh, G: 233)
Sevgilinin zincire benzeyen saçlarını diğerleri göz ucuyla bile görseler bir
daha düzelmezler diyerek sevdiğinin karşı konulmaz güzelliğini anlatmaktadır.

Tarayup **zülfünü** meh-rûyına gel itme **nikâb**
Şeb-i zulmetde kalur âdem eger çıksa sehâb (Lh, G: 234)
Ay yüze dökülen saçlar, saçılmış güller kadar güzeldir. Bu aşk, şairi gecenin
karanlığında bulutlarda kalmış gibi kendinden etmiştir.

Zülfî şeb-renginle bu baht-ı siyâhım yâd idüp

Dûd-ı âhımla yine dünyâyı târ itdim bu şeb (Lh, G: 236)

Sevgilinin gece rengi saçları aşığın talihinin rengindedir. Aşık talihsizliğine ve dünyaya beddua etmektedir.

Gül ü sünbülle farkı var mı cânâ

Hele ruhsârına **kâkülleri** saç (Lh, G: 241)

Çiçekler kadar güzel saçlar, aşığın gönlünü çelmiştir.

Görenler nûr-ı veçhin üzre ol **zülf-i siveh-kârı**

Beyâza kaplı gûyâ **ferve-i semmûr** görsünler (Lh, G: 245)

Güzel yüze samur kürk olup saçılmış saçları görenler nur görmüşçesine aydınlanmıştır.

Anber gibi kâküllerini bir gece ‘âşık

Şemmeyledi rü’yâda ne dirlerse disünler (Lh, G: 254)

Saçlarının kokusu ambere benzeyen güzel bir gece aşığın rüyasına girmiş ve orada aşk yaşamışlardır.

Bend itdi **silsile-i zülfüne** dildâr

Hâlâ ben o sevdâda ne dirlerse disünler (Lh, G: 254)

Aşığı saçlarının zincirleriyle bağlayıp tutsak etmiştir. Aşık bu sevdadan ne olursa olsun vazgeçmek istememektedir.

Gel gör âteş gibi ruhsâ rında

O **siveh zülfî ‘ûd u ‘anberdir** (Lh, G:257)

O ateş gibi yanan yüzde, siyah saçlar amber kokularını etrafa saçmaktadırlar.

Dil-i ‘uşşâkı sordum bâd-ı subha cümle sağlarmış

Mekânı **sâye-i zülfünde gök sünbüllü bâglarmış** (Lh, G: 261)

Cümleleri de aşık gibi o güzele vurulmuştur. O güzelin saçları sünbül bağları gibi aşık edici, benzersiz kokular saçmaktadır.

Şemm iderken ben nola sümbülden âlsam reng ü bû

Kâkülün yâd evlemektir bûy-ı sümbülden garaz (Lh, G: 263)

Sevgilinin saçlarının rengini ve kokusunu sümbül çiçeğinden almıştır. Saçların kokusu öyle yoğundur ki sümbülleri bile kıskançlık içinde bırakmaktadır.

Küfr-i zülfiyle koyup ‘uşşâkı zulmetde hemân

Nûr-ı veçhin ‘arz ider her rûz u şeb ağyâra hayf (Lh, G: 270)

Saçlarının karanlığında aşığı yazık eden sevgili, her gece kendini ellere göstermektedir. Aşık o karanlık saçlardan vazgeçememektedir.

Öyle bîmâr eyledi Leylâ’yı rec-i derd-i yâr

Zülf-i tiryakıyla şimdi bir devâ ister gönül (Lh, G: 279)

Aşık çaresiz gönül derdine düşmüştür. Haraplığından kurtulmak için sevgilinin saçlarından panzehir ummaktadır.

Her seherde Ka’be-i kuyunda esdikçe nesîm

Âşıkâ **zülf-i siyahından gelür ‘anber-şemîm** (Lh, G: 281)

Seher vakti aşık ibadet edercesine aşığın saçlarından yayılan amber kokusuna secde etmektedir.

Fikr-i **zencîr-i siyeh-zülfün** ile rûz u şeb âh

‘Aklı yağmâya virüp meşk-i cünun karalarım (Lh, G: 286)

Siyah saçların hayaliyle aşık derdinden karalar bağlayıp dîvânelere dönmüştür.

Görmeden **silsile-i zülfünü** cânâ bilirim

Dahi yâd eyler iken ‘aklımı yağma bilürüm (Lh, G: 286)

Aşık sevgilinin zincir saçlarını göremese de onu canı kadar yakınında hissetmektedir.

Âh u zâr itmekdeyim **zencîr-i zülfün** yâd idüp
Turfa Mecnûn'um yine dîvânelikle şöretim (Lh, G: 288)
Zincirden saçları her andığında, düşünceleri beddualara karışmaktadır.
Aşıklığı Mecnun'u aşmıştır.

Âh u zâr itmekteyim **zencîr-i zülfün** yâd idüb
Turfa Mecnûn'um yine dîvânelikle şöretim (Lh, G: 288)
Saçlar bir güzellik unsuru olarak aşığı esir eden zincirlerdir. Aşık, Mecnûn
gibi aşkıdan deliye dönmüştür.

Zülf-i zencîrine bend eyleyeli Leylâ'yı
Gerçi dîvâne idim şimdi hele uslandım (Lh, G: 289)
Sevgili, Leyla'yı zincir saçlarına tutsak edeli eski deliliği kalmamış,
durulmuştur.

Urmamışdı destini Mansûr'a cellâd-ı kazâ
Kâkülün zencîrine 'âşıkların ber-dâr iken (Lh, G: 292)
Sevgilinin saçları aşığı mahkûm eden zincirdir. Hâllac-ı Mansur dahi
celladından, aşğın sevgiliden çektiği kadar çekmemiştir.

Dil bağlanalı **silsile-i zülfine** yârin
Dîvâneligim dem-be-dem olmaktadır efzûn (Lh, G: 292)
Gönül, o güzelin zincir saçlarına esir olalı beri divaneliği günden güne
artmaktadır.

Ben o demlerde firâkınla olup dîvâne
Baglanup **silsile-i zülfüne** uslandım idi (Lh, G: 306)
Aşık bir zamanlar sevgiliden ayrıldığı için delirmiş haldedir. Şimdilerde ise
zincir saçların hayaliyle kendini terbiye etmiştir.

Ol **zülf-i semen-bûya** meyl itdi dil ebrûya

Bağlandım o gisûya dîvâne benim şimdi (Lh, G: 307)

Yasemin kokulu saçlara aşğın gönlü akıp gitmiştir. O saçlar aşığı deliye çevirmiş kendine mecbur etmiştir.

Bu meydân-ı mahabbet içre bak **saçları levlâ**

Seninle mâ-cerâmız Kays u Ferhâd'ı unudurdı. (Lh, G: 308)

Bu dizede güzellik unsuru saç, geceye ve onun karanlığına benzetilmiştir. Aşğın yaşadıkları aşk acısı çekenlere, eski hikayeleri unutturacak kadar etkileyicidir.

Mâh-rûyunla **şeb-i zülfünü** yâd itdikçe

Bilemem leyl ü nêharım seni sevdim seveli (Lh, G: 310)

Aşık ay yüzlü sevgilinin gece karası saçlarını andıkça yaşamı karanlığın içinde kalmaktadır. Gün yüzü göstermeyen bu sevda da tutsak kalmıştır.

Kakül-i müşkin zikri buyı anberden leziz

Ol-şarab-ı ruh bahşı nuş idenler Âdile (As, G: 142)

Sevgilinin saçlarının mis kokusu amber kokusundan bile güzeldir. Sevgiliye bir kez bakanlar zevke gelmek için şarap içmeye bile gerek görmemektedir.

Zülf-i Levlayı ham ender hamî ile

Nice mecnunu acep gıryan eder (As, G: 146)

Sevgilinin gece siyahı saçları kimselere benzememektedir. Aşıkları mecnundan beter haledirler.

Dedim güzel bir **zencir-i zülfün** eyledi bende

Dedi bu ben-i aşkı istemezsen girme devrana (As, G: 150)

Sevgilinin saçları zincir gibi aşığı bağlamıştır. Aşık, gönlüme karşılık vermeyeceksen ömrüme dahil olma demektedir.

Nigâr ruhlarını lâle-zâra benzettüm

Benefşe saçlarını müşk-bâra benzettüm (Mh, G: 227)

Sevgilinin saçları kokusu ve koyu rengiyle menekşe çiçeğine benzetilmektedir.

Bûy-ı zülfün gibi ‘anber-bâr miskîn olmaya

Hadd ü kaddün gibi ra‘nâ serv nesrîn olmaya (Mh, G: 51)

Amber kokusu bile sevgilinin saçları kadar güzel kokmamaktadır.

Her seher bâd-ı sabâ bâg-ı cihânda dilberün

Zülfine urdukça şâne misk ider efşân ana (Mh, G: 52)

Saba rüzgarı sevgilinin saçlarının kokusunu getirmektedir. O saçlardan misk kokusu yayılmaktadır.

Dostum ‘arz it cemâlün cânımız bulsun ferah

Küfr-i zülfünü görüp îmânımız bulsun ferah (Mh, G: 57)

Kafir gibi yoldan çıkararak o saçları görmek aşığı rahatlatmaktadır.

Öldürürem dir imiş **zülfüne** çeşmün beni yâr

Virme cellâd eline as beni ol dâra meded (Mh, G: 58)

Sevgilinin saçları aşığın dar ağacıdır. Sevgili aşk yolunda ölmeye razı olmuştur.

Zülf-i müşgînün n'ola boynuma saldıysa kemend

Dostum lâzım durur dîvâneye elbette ben (Mh, G: 59)

Sevgilinin saçları aşığı yakalayan kementtir. Aşık bu esareti kabullenmiştir.

Çekse **zülfini** sanem ruhları üstine n'ola

Yaraşur **Ka'be'nün örtüsü** ki ola karalar (Mh, G: 63)

Sevgilinin güzel saçları Kâbe örtüsü kadar kutsaldır.

Cân boynına **zülfeynün ‘anber-resen** olmuştur

‘Aşk ehline dergâhun hubbü'l-vatan olmuştur (Mh, G: 65)

Sevgilinin saçları, amber kokulu halatlardır. O halatlar aşığı tutsak etmiştir.

Dil düzdi bâg-ı hüsnine el sunmasun deyü

Zülf-i sivâh-ı mârı gülistânda yatdılar (Mh, G: 67)

Gönül, güzeline eller dokunmasın diye onun kara yılan saçlarının elinde uykuya yatmıştır.

Bây-ı zülf-i dilberün gayrin getürme ey sabâ

Bu dil-i sûzânuma kıble hevâsı özgedür (Mh, G: 67)

Aşık saba rüzgarına o güzelin saçlarının kokusunu getirme demektir. O koku aşığın ciğerini yakmaktadır.

Bir perînün halka-i zülfine nâ-gâh oldı

Sayd Şimdi Mihrî miskinün dâm-ı belâsı özgedür (Mh, G: 67)

Aşık, peri güzelliğindeki sevgilinin saçlarının halkasında tutsak kalmıştır.

Rîsmân zülfünle niçün bağlıdur boynum didüm

Gösterüp çeşmin didi bu kâfirün tutsagıdur (Mh, G: 67)

Aşığın gönlü sevgilinin halattan saçlarının tutsağı olmuştur.

Dil ser-i zülfüne ber-dâr olmaga cânın sürür

Ölmege yer ister uşda geldi urganın sürür (Mh, G: 69)

Gönül bağlayan saçlar aşığın yağlı urganı olmuşlardır.

Boynuma taksan n'ola cânâ **kemend-i zülfünü** ‘

İd-i vasl irse kaçan her kişi kurbânın sürür (Mh, G: 69)

Aşık boynuna sevgilinin kementten saçlarını takıp onun tutsağı olmak istemektedir.

Târ u mâr itmiş ruhında yâr **zülf-i ‘anberin**

Sanasın tâvûsdur gülşende cevlânın sürür (Mh, G: 69)

O güzelin amber kokulu saçları onu tavus kuşu kadar gösterişli yapmaktadır.

Bî-güneh mahbûsdur çâh-ı zenahdânunda dil

Zülfüne as kurtar ol miskîni zindândan çıkar (Mh, G: 72)

Sevgilisinden uzak kalmak aşık için zindan da kalmaktır. Sevgilinin zülüflerinin dar ağacına asılıp, azaptan kurtulmak istemektedir.

Kaşı bismillâh ile okı cemâli mushafın

Küfr-i zülfinde gör anun nice î mân gizlüdür (Mh, G: 72)

Aşığı günaha sokan güzel saçlarda aşık imanının olduğuna inanmaktadır.

Ömrüm tavîline yine sâbit delîldür

Çün ruhlarında **zülfi sanemler** uzatdılar (Mh, G: 74)

Aşığın ömrü sevdiğine fedadır. O saçları put güzele tapmaktadır.

Görelî **zülfin şebinde** yüzünün envârını

Çarh ser-gerdân olupdur mâh-ı tâbân imrenür (Mh, G: 76)

O ay yüze yayılan gece saçlar aşığı imrendirmektedir.

Bâg-ı hüsnünde sabâ depretdüğince zülfini

Goncalar handân olup zülfüne reyhân imrenür (Mh, G: 76)

Güzellik bağında esen rüzgar sevgilinin reyhan çiçeklerini bile imrendiren saçlarının kokusunu getirmektedir.

Her seher vaktinde dilber çün sabâya rû tutar

Zülfi bûvıyla cihân etrâfını hoş-bû tutar (Mh, G: 78)

Sevgilinin saçlarının güzel kokusu tüm dünyaya kokusunu yaymaktadır.

‘Akıl komazuz hûblarun elden ölünce

Zencîr-i ser-i zülfini dîvânelerüz biz (Mh, G: 83)

Güzelin aşıklarında akıl kalmamıştır. Onlar artık saçlarının zincirine vurulan delileri olmuşlardır.

Başımı top itmek için **zülfünün çevgânına**

‘Aşkunun meydânına merdâne gelmişlerdenüz (Mh, G: 84)

Sevgilinin saçlarının güzelliği aşığı oyuncak etmiştir.

Ey tabîb-i dil beni bend eyle dermân vaktidür

Zülfünün zencîrine dîvâne gelmişlerdenüz (Mh, G: 85)

Gönlünün tabibi sevdiğine zincirden zülüflerle bana derman ol demektedir.

Düşdi Mihrî bir **perînün zülfinün çengâline**

Key hünerdür bu belâdan kurtarursa cânı sag (Mh, G: 90)

Aşık peri güzelliğindeki sevgilisinin saçlarının çengelinde tutsak kalmıştır.

N'ola meydân-ı ‘aşkunda senün cân oynasa

Mihrî ki tîg oldu ana gamzen ider **zülfün de çenberlik** (Mh, G: 96)

Sevgilinin saçları onu tuzağa düşüren çemberlerdir.

Salaldan boynuma **halka kemend-i zülf-i** müşgînün

Siyeh-baht olmak oldu kâr u bârı cân-ı miskînün (Mh, G: 98)

Aşığın boynuna sevgilinin kementten saçları dolanıp onu tutsağı etmiştir.

Boynına çeşmi ‘âşıkun **zünnâr-ı zülfin** bağladı

Şimdi görün ol kâfiri kasd eyler îmânına dek (Mh, G: 98)

Aşık sevgilinin saçlarını kuşak yapıp kendini ona bağlamıştır.

Kamer serv üzre çıkmışdur görünür turran altında

Cemâlün gülsitânından **egilmiş dâldur zülfün** (Mh, G:101)

O güzelin ay yüzü servilerin üzerinden görünen beyazlıktır o beyazlığı tamamlayansa gül dallarına benzeyen saçları olmuştur.

Egerçi çeşm-i hûn-rîzûn içer nâ-hak yere kanı
Velî katline ‘uşşâkun inen **fi'l-hâldür zülfün** (Mh, G:101)
Kan dökücü gözlere, öldüren güzellikte saçlarda eklenince aşğın katli
kaçınılmaz olmaktadır.

Dizer bir kılda ‘uşşâkı meger hüsnün kıyâmetdür
Ki ‘akl u dîn ü dil alur **begüm deccâldür zülfün** (Mh, G:101)
Şeytan sevgilinin güzel saçlarıdır. Aşığı dinden de gönülden de etmiştir.

Hevâ-yı zülfünün Mihrî dahi geçmez hevâsından
K'anı yel gibi yeldürdi nice **meh sâldür zülfün** (Mh, G:101)
Aşık sevgilinin saçlarının rüzgarına kapılmıştır.

Sünbül ü gül-pûşlar çokdur cihân bâğında lik
Bu külâlün gibi bir **zülf-i semen-sâ** görmedük (Mh, G: 100)
Nice güzeller vardır saçları güllere, sümbüllere benzeyen ama o güzel gibisi
yoktur. Saçları yaseminden olan o güzelin buklelerinin eşi bulunmamaktadır.

Boynına Mihrî'nün gel sal **zülf-i ‘anberînün**
Dîvâneye bilürsin lâzım durur selâsi (Mh, G:101)
Aşık amber kokulu saçların boynuna sarılması hayalindedir.

Küfr-i zülfinde habîbün ‘aşk ile cân virmege
Gelmişem Mansûr-veş berdârdan ben dönmezem (Mh, G:104)
Sevgilinin kafir saçları aşığı dönülmez yola sokmuştur.

Sen çıkardun beni **zülfine** uyup başdan i dil
Göreyin sen dahi bu yolda ki ber-dâr olasın (Mh, G: 114)
Gönüldür aşığı o saçlara kanıp baştan çıkarın, aşık şimdilerde ondan dert
yanmaktadır.

Mihrî'nün bin cân ile gitdi dil-i bî-çâresi

Şâm-ı zülfinde habîbün tutdı ol miskîn vatan (Mh, G: 120)

Cennet sevgilinin Şam şehri güzelliğindeki saçlarının arasında saklıdır.

Zülfine dilber beni 'ahd eylemiş ber-dâr ide

Râziyam bin cân ile asılmaga ol dâra ben (Mh, G: 121)

Dilber aşığı zülüfleriyle öldürmeyi ahd etmiştir

Nice zülf ü nice mû '**anber-i gîsûdur** bu

Var ise sünbül ü reyhâna viren budur bû (Mh, G: 123)

Amber kokulu saç örgüleri sümbüle, reyhana kokusunu verendir. Sevgilinin saçlarının kokusu en güzel kokulardandır.

Cân cân-bâzını gör la'lüne irişmek için

Rîsmân-ı ser-i zülfünden iner döne done (Mh, G: 125)

Gönül o güzele ulaşabilmek için cambaz olmuştur. Saçlarının halatlarından kalbine ermeye çalışmaktadır.

Zeyn itmiş idi meclisi hüsn-i letâfeti

Ol hatt u hâl ü **zülf-i perîşân** geçen gice (Mh, G: 125)

Meclise gelen güzel saçlarının ihtişamıyla aşıklarını perişan etmektedir.

Zâhir itdi ruhunı **zülf-i sehâbın** götürüp

Yârlık itdi bizümle meh-i tâbân bu gice (Mh, G: 126)

Ay yüzlü geceye düşen karanlık bulutlar sevgilinin saçları olmuştur.

Ben umardum gele **bir zülf-i perîşân** bu gice

Şem'-i ruhsârına pervâne kılam cân bu gice (Mh, G: 127)

Mum yüze düşen zülüfler aşığı gönül derdiyle perişan edenlerdir.

Zencîr tutmaz idi bu dîvâne Mihrî'yi

Bend' itdi bend-i zülfün anı şimdi mûy ile (Mh, G: 129)

Zincirlerin bile gönlünü zapt edemediği aşğın gönlünü zapt eden sevgilinin saçlarının tek bir teli olmuştur.

Düşdi sahrâya yeler derd ile mecnûn gönül

Olalıdan berü **ol saçları leylâ delüsi** (Mh, G: 129)

Gördiler **levlî saçun bendinde** mecnûn gönlümi

Ehl-i diller Leylî vü Mecnûn divânın bağladı (Mh, G: 129)

Sevgilinin saçları hem gece kadar siyah ve yakıcı hem de Leyla'nın saçları kadar güzel görünmektedir.

Dehânun cânım u zülfün benim 'ömr-i dırâzumdur

Ölürem âh görmezsem o mîm ü dâlı bir lahza (Mh, G: 130)

Sevgilinin uzun saçlarının güzelliği aşğın ömrünü uzatmaktadır.

Mihrî hem-dem olagör 'ömr-i tavîl ister isen

Zülfî sünbül gözi nergis hat'ı reyhânlarla (Mh, G: 131)

Aşğın ömrünü uzatacak olan saçları sümbül çiçeğinden sevgilidir.

Rîsmân-ı zülfüne dil tâ ki cânın bağladı

Hıdmetüne sıdk ile tende miyânın bağladı (Mh, G: 152)

Sevgilinin halattan saçlarına aşğın gönlü canını bağlamıştır. O can artık o saçların uğrunda ölmeye razıdır.

Hûblarun **zülfî salıncagında** cânlar salınur

Zeyn olıcak hüsninüñ meydânı bayrâm irtesi (Mh, G: 154)

Güzellerin saçları aşıkları tutsak eden saçlardır. Saçların aşkında tutsak kalan aşıklar için sevgilinin güzelliği bayram ertesidir.

Devr-i ruhında satmaga tiryâk-i leblerin
Dilber eline almış iki **zülfi mârını** (Mh, G: 154)
Sevgilinin saçları aşığın canına kast etmek isteyen yılanlardır.

Küfr-i zülfine esîr oldum o kâfir-beçenün
Beni kurtarmaga yok mı ki bir îmân ehli (Mh, G:161)
Kafir saçların güzelliğine esir olan aşık kurtulmak için bir çare istemektedir.

Güller kızarır şerm ile ol gonca gülünce
Sünbül ham olur reşk ile kakül bükülünce (Fz, G: 52)
Aşık sevgilinin kaküllerinin güzelliğini sümbüllerin bile kıskandığını yazmıştır. Sevgilinin gülüşü güllerin bile renklerini bulmasını sağlamıştır.

Reng ü bû da zülf-i cânâne müşabih olmasa
Kim bakar gülzar-ı dehrün sünbül ü şebbusına (Fz, G: 54)
Sevgilinin saçlarının eşsizliği, aşığın ondan gözünü alamamasına sebep olmaktadır. Böyle bir sevgilisi olan gerçek çiçeklerin bile güzelliğini görmemektedir.

Her tar birer mar olur genç-i hüsnde
Ruhsarına **zülf-i siyehin** şane bulunca (Fz, G: 374)
Yüzüne saçlarının siyahı dökülünce, taze güzelliğinde karanlıklar yılanlara dönüşmektedir.

İftiharımdır cana rahında feda-yı can eylemek
Zülf-i zencirinle berdar eyle aman dar duymasın (Th, G:173)
Aşık için sevgilinin yolunda ölmek övünç kaynağıdır. Sevgiliye zincir saçlarıyla gel as beni demektedir.

Şirin'in aşkı değil mi Ferhad'a dağı yarıran

Sen saçı Leylâ'ya Tevhîden gibi kimse Mecnûn değil a (Th, G: 89)

Aşık hikaye karakteri Mecnun gibi saçı Leyla sevdiğine delice vurulmuştur. Burada Leyla adı hem hikaye karakterini hem de gecenin karanlığını çağrıştırmaktadır.

Gül eğlen zevkine bak kendine verme fütûr

Asılacak mertebe o bütün zülfüdür dâr değil a (Th, G: 91)

Sevgilinin saçları aşığın dar ağacıdır. Aşık sevgiliye sen eğlen ve beni düşünme ben senin uğrunda ölürüm demektedir.

Binbir olsun bin ise **esir-i zülfün** deyip

Gel efendim o binin kulun olsun bir danesi (Th, G: 109)

Sevgilin saçları aşıkların esir eden düşman askerleridir. Aşık o esirlerden biri olmaya gönüllüdür.

Olmayacak anladım dil **zincir-i zülfünden** halâs

Yâr senin Mecnûnunum ister öldür ister as (Th, G:111)

Aşık sevgilinin zincire benzeyen saçlarından kurtuluş olmadığını anlamıştır. Artık çaresizce bu aşkın elinde ölmeye bile razıdır.

Görünce saçı Leylâ'yı ol demde Mecnûn olup

Takıldı **zülf-i zencire** yok halâsı gönlümün (Th, G:119)

Saçları zincir o güzelin aşkından Mecnun'a dönmüş; biçare olmuştur.

Teline zülfünün bağlı nice bin Mecnûn varken

Yine durmaz çekersin **zülfü çengelli** güzel (Th, G:121)

O güzelin saçları, çengel misali bütün aşıkların yakalayıp kendine mecbur etmektedir. Yeni aşıkları kendine tutsak etmektedir.

Râzı gelip bir dil-rübâya gönül beğendi bugün

Takıldı boynuma birden **zülf-i kemendi** bugün (Th, G:129)

Kemend olmuş saçlar aşığın boynuna dolanmış onu tutsak etmiştir.

Bir gün eder rüsvây-ı cihân elbetde seni o meh-pâre
Ey Tevhîde boş bulunup **zülf-i zencirine** bağlanma sakın (Th, G:130)
Aşık kendi kendine tembih vermektedir. O güzelden uzak durması gerektiğini bilir. Yoksa sonunda o saçların kölesi olacaktır.

Zülfü gamıyla deyr-i muhabbetde ey hüsnüm
Küfre mukayyed oldum vü zünra şin (Sıd, G: 44)
Sevgiliye kavuşamayan aşık onun saçlarından gam yapmaktadır.

Zahid ol çeşmi sayıydın **müsel sel kakülü**
Mürg-i ruh-ı şık-ı bemra kurmuşdur şebek (Sıd, G:149)
Sevgilinin gözleri aşığı zincirlerinde tutsak eden kaküllerinin arasında gözükmektedir.

Hat-ı nev-hîz-ı ruhsârın yazar menşûr-ı destûrun
Ceker perçemlerin unvânına tuğrâyı istiğnâ (Sıd, G: 375)
Sevgilinin saçlarındaki perçemlerin güzelliği onu diğerlerinden farklı kılan imzasıdır.

Hazer eyle o şûhun hâl-i **zülf-i bî-amânından**
Dil gâret iderbir merdüm-i cerrâr olmuşlar (FE, G:84)
O güzelin saçlarının alımına karşı koyamamaktan sakınmaktadır.

Olalı Mansûrveş berdâr **zülf-i** dilbere
Hiç dil-i dîvâneyi bend eylemez bir bağlar (FE, G: 88)
O güzelin acımasız saçlarının dar ağacında aşığın gönlü asılı kalmaktadır.

Hayâl-i zülf-i halinle görüp bin dürlü ma'nâlar
Bu şeb fikr-i visâlinle geçirdim nice hulyalâr (FE, G: 93)
Aşık, o güzelin zülfünün hayaliyle geçirilen düşlerle dolmaktadır.

Arzû-yı nûr-ı ruhsârınla ta bezm-i ezel

Küfr-i zülfünle iden îman kim gönlümdür ol (FE, G: 110)

Aşık o kafir saçların uğruna imandan ayrılmaktadır.

Senin **kâküllerin** şebbû mıdır reyhân mıdır eyâ

Dü çeşm-i nergisin câdû vü gamzen bir aceb fettân (FE, G:112)

Sevgilinin kakülleri çiçekler kadar güzeldir ve güzel kokmaktadır. Aşık ona saçların çiçek midir diye sormaktadır.

Yeğdirir **zencîr-i zülf-i** yâr ile bend olması

Kayd olup derd-i gama çekmekden ise firkatı (FE, G:126)

Aşık, sevgilinin zincir zülüflerinin arasında tutsak olmuştur.

Zülfüne dîvâne-veş bend oldı dil zencîrsiz

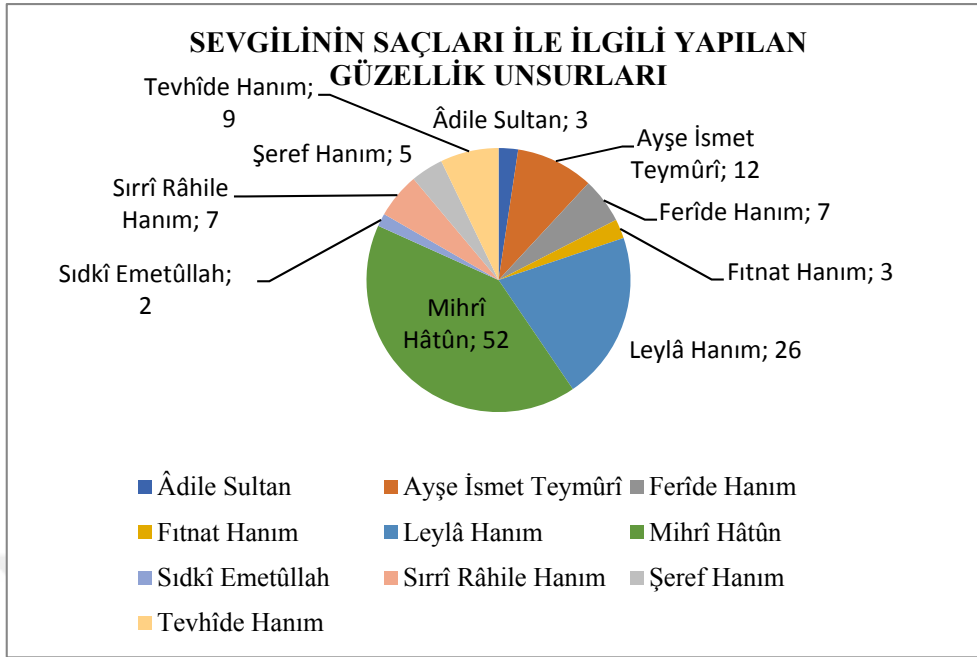
Dîde-i şehbâz ile sayd eyledin nahcîrsiz (FE, G:141)

Aşık sevgilinin saçlarına gönlünü kaptırmış, onların tutsağı olmuştur.

Tablo 15: Sevgilinin saçları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN SAÇLARI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	3
Ayşe İsmet Teymûrî	12
Ferîde Hanım	7
Fitnat Hanım	3
Leylâ Hanım	26
Mihrî Hâtûn	52
Sıdkî Emetûllah	2
Sırrî Râhile Hanım	7
Şeref Hanım	5
Tevhîde Hanım	9
Toplam	126

Şekil 15: Sevgilinin saçları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.16. Sevgilinin Teni Ve Bedeni İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin teni önemli güzellik unsurlarındandır. Sevgilinin bedeni beyazlığından dolayı gümüşe benzetilmiştir. Sim-ten, sim-beden kelimeleriyle şiirlerde geçmektedir. Sevgili aşığın gözünde insan değildir, onun cismi nurdan yapılmıştır. Sevgili nurdan var olmalıdır. Nurda ışık ve berraklık vardır. Sevgilinin teni de nur kadar saydamdır (Kurnaz, 1996:295).

Sim-ten benzetmesi Ay'ı, onun hilal halini ve Ay'dan yayılan haleleri de simgelemiştir (Pala, 2017: 405).

Dolunay kadar beyaz ve ışıklıdır. Dünya'yı aydınlatan nur denizidir. Sevgilinin narin teni bakmaya doyulamayacak kadar eşsiz biçimlenmiş candır (Erdoğan, 2013:462).

Sevgilinin teninin yumuşaklığı ve ışıltısı şiirlerde kullanılmıştır. Sevgilinin teni değerli taşlar gibi ışıldar. Bedeni ise çiçekler kadar güzel olarak simgelenmiştir.

Sevgilinin teninin yumuşaklığı, kokusuyla birleşmektedir. Sevgilinin teni taze çiçekler, misk ve tüsüler gibi kokmaktadır. Sevgilinin teni şiirde aşığı

kendinden eden bir güzellik unsuru olmuştur.

Dvn olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin teniyle ilgili 9 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Kim gorse etmez ‘lemde aceb ol **sm-tenden** hazz

Saran ol m-myann edermiş **gl bedenden** haz (Th, G:113)

Sevgilinin güzelliği görenin bakmaya doyamayacağı bir güzelliktir. Teni gümüş kadar parlak, teni ise gl kadar güzel ve narindir.

‘şıklara niyeti cevr  sitemdir rstım

Ol **sm-tenin** tutduğu ‘adet budur işte (Th, G: 94)

Gümüş tenli güzelin cefasından aşık sitemlerdedir.

b-1 sfisi akıp etrafına cevher saçar

Soyunan dilber mücessem **nur  sim-endmdır** (As, G: 331)

Sevgili insanlığın üzerinde bir güzelliğe sahiptir, teninde nur ışıltısı bedeninde gümüş parlaklığı vardır.

Beni ser-bz iden ol şh-1 **gl-endmımdır**

Anı bigne iden hep tama-1 hmımdır (Lh, G: 248)

Gül tenli güzel, aşkıyla, onu seveni perişan etmiştir.

Yakalum cân u gönül mmıla **ten micmerini**

Subha dek ‘ayş idelüm şem‘-i şebistnlarla (Mh, G: 131)

Sevgilinin teni tütsü gibi baş döndürücü bir kokuya sahiptir. Aşık o ttsy yakıp tene kavuşmak istemektedir.

Gl-sitan bedeninin belil yektas iken

Bir pula rahat-I hoş hb u neştn şatdı (Ate, G: 130)

Aşığın sevdiği güzelin bedeni gl bahçesinden yapılmıştır.

Şakâyık-kevn-i kemhâya sarıp **simin-endâmın**

Oturdı naz ile nu'manveş evrenği ikbâle (Ate, G:123)

Sevilenin teni sim kadar parlak ve göz alıcıdır. O parlaklık bakanı gözlerinden etmektedir.

Vücûdun gül-bün-i ra'nâ sag once nahl-ı pâkindir

Hemân bâd-ı nazardan hıfz ide ol Hazret-i Mennân (FE, G:112)

Sevgilinin bedeni gül bahçesidir. Ona bakmak gül bahçelerini seyretmektir.

Şemîm-i gülle reng-i keyf-i mül takdîr olunmuşdur

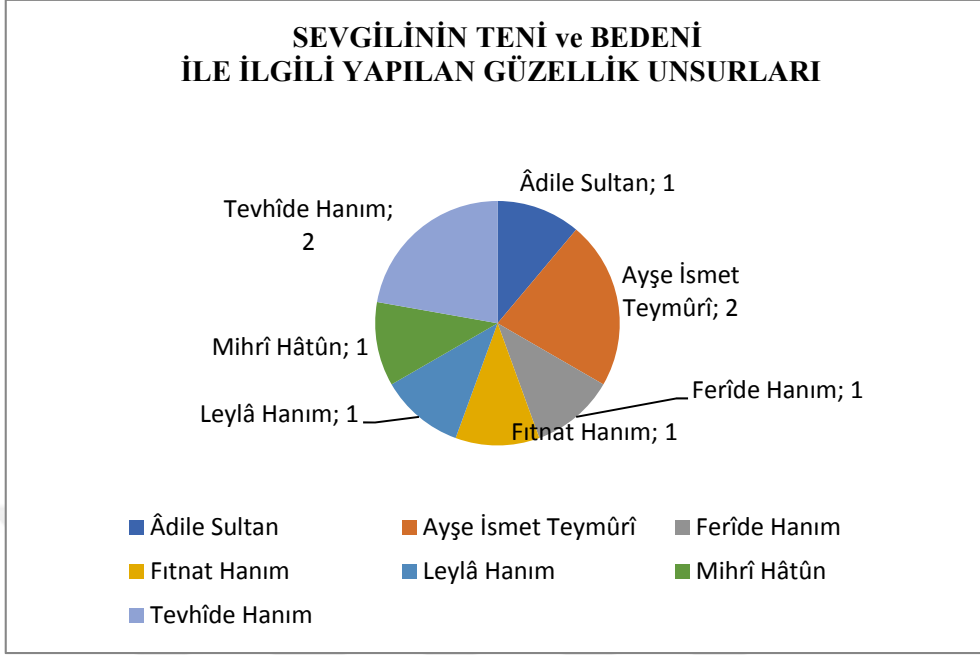
Vücûd-ı nâzikin ol âb ile tahmîr olunmuşdur (Fz, G:216)

Sevgilinin bedeni narin, taze, güzel kokuludur. Güzel kokusunu gülden, ten rengini şaraptan almaktadır.

Tablo 16: Sevgilinin teni ve bedeni ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN TENİ ve BEDENİ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	1
Ayşe İsmet Teymûrî	2
Ferîde Hanım	1
Fıtnat Hanım	1
Leylâ Hanım	1
Mihrî Hâtûn	1
Tevhîde Hanım	2
Toplam	9

Şekil 16: Sevgilinin teni ve bedeni ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.17. Sevgilinin Yanakları İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Dîvân şiirinde yanak öne çıkan güzellik unsurlarındandır. Yanak oldukça sık kullanılmıştır.

Sevgilinin yanaklarının rengi, bahara benzerliği, tazeliği, çekiciliği, pembe ve kırmızının tonlarında açılmış güllere benzetilmiştir. Yanakların rengi gül ve gül yaprağına benzetilmiştir. Tazeliği ile gül goncasıdır. Yanaklar güllere değil, güller yanaklara benzemek ister. Sevgilinin yanağının renginin kendilerinden güzel olmasını güller kıskanmıştır. Gülün döktüğü yapraklar hep kıskançlıktandır (Pala, 2004:163).

Sevgilinin yanakları daima göz alıcı ve çekici olmuştur. Yanakların renginin güzelliği bazen aşkın mutluluğu bazen ise kanı ve hastalığı olarak nitelenmiştir. Aşık kan kaybederken sevgili sağlıklı ve güzel gözükmektedir.

Sadece rengi değil yanakların ışıltısı ve diriliği de şiirlerde yer almıştır. Sevgilinin yanakları geceyi ve alemi aydınlatan bir ışık çeşididir. Yanaklar yüzden yayılan nurdur.

Sevgilinin saçlarının arasından yansıyan yanaklar aşkın körlüğünü, bedbahtlığını gidermiştir.

Yanak gök cisimleri içinde en çok aya benzetilmiştir. Ay gibi beyaz ve saftır. Yanak güneş gibi parlak ve saftır (Onay, 2000:219).

Şiirlerde ay ve güneş ışıklarını sevgilinin yanağından alıp tüm alemi aydınlatmaktadırlar. Güneşten yanaklar, aşığın karanlık iç dünyasını ışıklandırmaktadırlar.

Sevgilinin aşıktan utanma hali ve kırmızılığıyla ele alınır. Renk bakımından gül, gül yaprağı, gülistan, gonca, lale, lalezara benzetilmiştir. Çoğu zaman bu çiçekler ve çiçek bahçeleri sevgilinin yanağına benzetilmektedir. Aslında bu çiçekler sevgilinin yanağına benzeyebilme gayesi içindedirler. Sevgilinin yanağındaki rengi ezelden beri kıskanmaktadırlar.

Yanak çiçeklerden yasemindir; beyaz güldür, beyaz gül goncasıdır. Sevgilinin yanakları nurun kendisidir. Saflığın temsilidir. Yanaklar aşığın umudu olmuştur.

Sevgilinin yanaklarının eşsizliği, aşığın cennetidir. Cennet gibi erişilmez ve mutluluk vericidir. Dünyadaki mutluluğu ve tutsaklığıdır.

Yanakla ilgili kullanılan benzetmeler parlaklık, tazelik ve yanağın rengi üzerine yapılmaktadır. Yanak çoğunlukla kırmızıdır. Parlak, berrak ve yenidir. Düz ve geniş bir alan olarak anılmasıyla da benzetmelerde geçmektedir (Erdoğan, 2013: 217).

Yanaktaki benler ve yüze yayılan gamzelerde aşığın aşkını coşturan onun mutluluğunu ve acısını arttıran diğer vurucu etkilerdir. Yanaklar, ‘‘had, gûlgun, verd-i gül ve ruhsar’’ sözcükleriyle şiirlerde geçmişlerdir.

Kadın dîvân şairlerinin gazellerinde yer alan, sevgilinin yanakları ile ilgili 24 güzellik unsuru aşağıda yer almaktadır.

Dostum şirin kalemin şehd-u-şekerden leziz

Görünür **gûlgün ruhun** gül-i-terden leziz (As, G: 142)

Gül kalemden dökülmüş gül yanaklar, aşığa var olan her şeyden daha güzel ve leziz görünmektedir.

Geldi eyyâm-ı bahâr esdi safâlı rûzgâr

Gül-şen-i dehr de arz eyledi **güller ruhsâr** (As, G: 136)

Sevgilinin yanakları aşğa baharın gelişini anımsatmaktadır. Yanaklarda aynı baharın gelişini gibi gül gibi, rengarenk ve güzel kokuludurlar.

Ne duhandır bu ki çıkmaz çarh-ı kalb-i zardan

Hicr dağını örer ol **lâle ruhsarım** bu şeb (As, G: 300)

Aşık çaresizlik içindedir. O yanakları laleden güzel aralarına ayrılık dağını örmektedir.

Pâkdir her şişe renginden ziyâ-yı tal'atin

Rengi ruhsârından eyler şişeler şerm ü hicâb (As, G: 302)

O güzelin yanaklarının renginin güzelliğinden ışık bile utanmıştır.

Nikbu ref idüp uşşaka arz-ı rıza it zar

Temaşa-yı **ruh-ı gül** bülbül-i nalana minnetdür (Sıd, G:59)

Aşık sevgilinin gül yanağının ağlayan bülbülü olmuştur.

Husrevâ **gül ruhunun** şevkile gülşende turup

Tûr-veş her şecer üstinde hezâr oldı kelîm (Mh, G: 104)

Gül yanakların aşkıyla, gül bahçelerinde esir kalmıştır.

Çeşm-i pür-efsûn ile diller komaz bend itmedin

Sihriyle benzer cihanı bu iki cadu tutar (Mh, G: 382)

Sevgilinin gözleri tüm cihanı büyüdü altında zapt eden bir çift cadıdır. Bu cadının büyülerinden kimse kurtulamamaktadır.

Oldı dil bülbülü bu **gül-ruh-i zibâ** delüsi

Bin ola bencileyin âşık-ı şeydâ delüsi (Mh, G: 28)

Güzelin gül yanağı, aşığı ona mecbur bir bülbüle dönüştürmüştür. Aşık bu sevgi sebebiyle aklından olmuştur.

Bülbül gibi kurbân olayın hâr-ı cefâda

Sen ruhları gül sûreti gülzâr giderse (Mh, G:172)

Yanakları gül suretindeki yârin yokluğunun düşüncesiyle aşık kaygı duymaktadır.

Haddün görünelden gül-i handân unutuldu (Mh, G: 188)

Hattun ireli sümbül ü reyhân unutuldu

Sevgilinin gül kadar kırmızı ve taze yanaklarının yanında güller bile sönük kalmaktadır.

Hacîl olsun görüp zülfün benefşe **ruhların güller**

Döküp ruhsârına kâküllerin gül-zâra gel cânâ (Fz, G: 216)

Sevgilinin yüzüne dökülen kaküllerin arasından gözüken al yanakları demet güller benzemektedir.

Ruh u zülf ü hattında bir letâfet var ki ey Fitnat

Ne verd-i terde ne sümbül ne hod şebbûda gördüm ben (Fz, G: 216)

Sevgilinin başka birçok özelliği gibi kırmızı yanakları da gül bahçelerinin taze güllerinden üstün tutulmaktadır.

Aceb mi eylesem efgân o **gül-ruhsârdan** dûrum

Olur efvân hezârân firkat-i gül-zârdan zârî (Fz, G: 216)

O gül yanakların uğruna aşık bülbüller gibi figanlardadır.

Bir zaman bülbül gibi ey dîl beklerdin sen bu bâğı

Şakıyıp feryâd ile arardın bu **gül yanağı** (Th, G:115)

Aşık gül bahçesinin bülbülü gibi yanakları gülden güzeli aradığı günleri anmaktadır.

Ruhsârı hûb etvârı güzel güftârı hûb hali güzel

Benzemezdi kimselere sevdiğimin ahlâkı (Th, g: 118)

O güzel yanaklı sevgilinin iyi huyları kimsede bulunmamaktadır.

Birkaç eyyâm **gül-i ruhsâr** ile kıldım dil-şâd
Eyledi pervâz hümâ-veş olmadı hiç bende kâm (Th, G: 125)
Aşık gönlünü o gül yanaklı güzelin hayaliyle hoş tutmaktadır.

Ne bir perverdesidir bilmem o **ruhsâr-ı gül**
Cân ü dil hayran kalır âh nâz u istiğnasına (Th, G: 135)
O gül yanakların aşık hayranı olmaktadır.

Câm-ı gülgûnu döner gördük pey-â-pey herkese
Sâkıya yek bâr olunca bizlere var mı helal (Ate, G:110)
Sevgili gülden yanaklarını ona bakan herkese göstermektedir.

Verd-i ruhsârını verd-i tere_sor sorma bana
Çeşnî-i lebini Kevser'e sor sorma bana (Şh, G: 211)
Aşık, aşkı derdine kendini bilmez olmuştur. Gül yanaklı sevgilinin
kokusunu gülden bilmez olmuştur.

Hâlim **o gül-ruha** haber itmez misin dahi
O semte ey sabâ güzer itmez misin dahi (Şh, G: 216)
Aşığın bin beter halini o gül yanaklı sevgiliye kimseler haber
vermemektedir.

Kanı o şeb ki o **gül-ruhla** diz-be-diz oturup
Hezâr şerm ile derdim ider idim izhâr (Şh, G: 229)
Aşık şimdilerde gül yanaklı sevgilisiyle diz dize oturduğu günleri yad edip
onu özlemektedir.

Kanı yâd eyledikçe **reng ü bûy-ı verd-i ruhsârın**
Hezârın başına dünyâyı zindân itdigim demler (Şh, G: 234)
Eski günleri andıkça aşık üzülmemektedir. O gül yanaklı sevgilinin anıları onu
perişan etmektedir.

Ne hikmetdir Ferîde za'ferâna rûy'ı uşşâkı

Ruh-ı cânânevi reng-i mey-i gül-gûna uydurmuş (FE, G: 107)

Sevgilinin kırmızı yanakları gül şarabına benzemektedir.

Hasret-i **verd-i ruhunla** ağlarım ey mâhrû

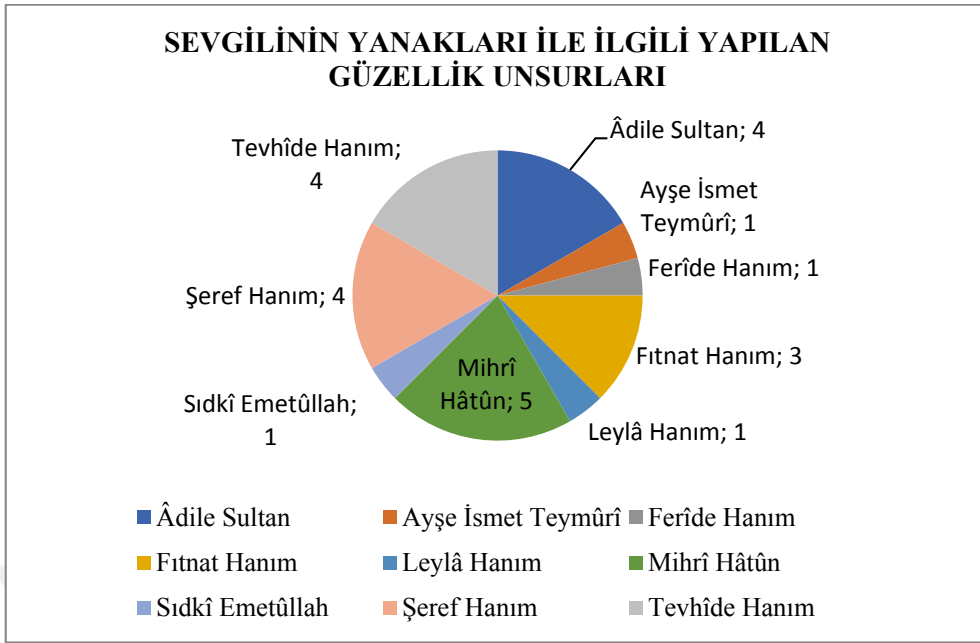
Bülbül eylerse aceb mi nev-bahâra ârzû (Lh, G: 295)

Aşık, o ay yüzlü güzelin gamzelerinin hasretiyle, bülbülün güle çektiği azabı çekmektedir.

Tablo 17: Sevgilinin yanakları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN YANAKLARI İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	4
Ayşe İsmet Teymûrî	1
Ferîde Hanım	1
Fıtnat Hanım	3
Leylâ Hanım	1
Mihrî Hâtûn	5
Sıdkî Emetûllah	1
Şeref Hanım	4
Tevhîde Hanım	4
Toplam	24

Şekil 17: Sevgilinin yanakları ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.18. Sevgilinin Yüzü İle İlgili Kullanılan Güzellik Unsurları

Sevgilinin yüzü çok geniş benzetmelere uğramıştır. Pek çok farklı nesneye, eşyaya, çiçeğe ve daha birçok şeye benzetilmiştir. Yüz, suya benzetilerek suyun berraklığı, saflığı ve saydamlığı belirtilmiş su kadar yaşamın gereği olarak görülmüştür.

Aydın güneşten yansıyan ışıklarına nur denmektedir. Şairler nur aydınlığını da sevgilinin yüzünden yansıyan güzelliğe benzetmişlerdir. Nur şairlerce çok kullanılan bir mazmun olmuştur (Onay, 2000: 99).

Kimi dizelerde yüz ulaşılmaz bir kara parçasına dönüşmüştür. Kimi dizelerde ayın dolunay hali gibi tamamen görünür ve beyaz olmuştur. Dolunay, ay da bir oluşur ama sevgilinin yüzü her daim dolunay güzelliğinde görülmüştür.

Yüz sevgilinin diğer güzellik unsurlarının büyük çoğunluğunu da bulundurması sebebiyle daha genel, daha önde ve daha önemli bir güzellik unsurudur.

Sevgilinin yüzü, güneş gibi, ay gibi, yıldız gibi parlaktır. Sevgilinin yüzü beyaz, şeffaf ve tazedir. Sevgilinin yüzü en çok aya benzetilmiştir. Gündüz gibi aydınlıktır. Ay Farsça Mah'tır. Şiirlerde de genelde bu sözcükle karşılanmıştır (Onay, 2000: 97).

Yüz yıldız gibi ışıdamaktadır. Sevgilinin yüzü müşteri adlı yedi seyyar yıldızdan biridir. Sevgilinin müşteri yıldızına benzeyen aydınlık yüzü uğur getirmektedir (Onay, 2000:341).

Sevgilinin yüzü sağlıklı ve canlı olmasından dolayı kırmızı, taze çiçekleri andırmıştır. Çiçek bahçesidir; aşğın vazgeçilmezi olmuştur. Yüz çiçeklerden en çok güle benzetilmiştir. Gül edebiyatta en çok kullanılan çiçek olmuştur (Onay, 2000:129).

Sevgilinin yüzü güneş kadar eşsiz olmuştur. Güneşten parlak ve aydınlıktır. Güneş gibi sıcak ve eğlenceye düşkündür. Şiirlerde geçen aşğa göre sevgiliyi gören güneşi artık istememektedir. Şiirlerde Farsça Mihr sözcüğü ile karşılık bulmuştur (Onay, 2000: 99). Zühre yıldızı da sevgilinin yüzünü karşılık kullanılan sözcüklerdendir.

Yüz ayna parlaklığına ve ayna yansımalarına sahip olmuştur. Ayna gibi tüm güzellikleri yansıtır. Işık saçan, karanlığı açan nesnelere de yüz anlatılmıştır. (Mum, meşale, kandil) Şiirlerde şem, mum sözcüğünün yerine geçer (Onay, 2000: 367).

Aşık için sevdiğinin yüz güzelliği melekler, periler ve hurilerle denk tutulmuştur. Hz. Yûsuf herkesçe bilinen yüz güzelliğinden dolayı yüz güzellik unsurunun geçtiği dizelerde yer bulmuştur. Sevgili yüzünün güzelliği ile “Yûsuf-ı Sâni” yani “İkinci Yusuf” olarak peygambere benzetilmiştir (Pala, 2004: 419).

Sevgilinin yüzü nurdan parlaktır. O ilkyaz kadar umut saçandır. Yüz kutsaldır, uğruna tapınılandır.

Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde tespit edilen sevgilinin yüzüyle ilgili 116 güzellik unsuruna aşağıda yer verilmiştir.

Levh mirât-ı likâdan aldı pertev âftâb

Her seher nev-cân virir dil sûz-ı ‘aşka **meh-tâb** (Ate, G: 81)

Sevgilinin ham ipekli mürekkeple işlenmiş ay kadar parlak yüzü seher vakti her görüldüğünde gönül yarasıyla aşık tekrar tekrar can vermektedir.

Gel işit 'İsmet ne söyler ey **meh-i bürc-i cemâl**

Olmaya 'uşşâka ni' met rû-yi dil-berden lezîz (Ate, G: 91)

Gel de duy kale burçlarından yansıyan ay yüzlü sevgili temiz kalbim ne söyler, kimselere yar olma güzel kadın demektedir.

Ucuz isterseler yüz virme **ruhsârın cevâhirdir**

Değer her bûsesi yüz cânanıma emr-i zâhirdir (Ate, G: 93)

Seni küçük şeylerle kandırmaya çalışan sözde aşıklara inanma güzel senin yüzün elmas kadar değerlidir. Her bir öpüşü yüz ayrı sevgiliyi harcamaya değer ne derse yapılacak kadar sevilir diyerek sevgiliye verdiği kıymeti anlatmıştır.

Kevkeb-i bürc-i sa'âdet **aftâb-ı evc-i nûr**

Görmek isterlerse âlem-i devr-i ru-yi incidir (Ate, G: 94)

Senin yüzün yıldızlar, senin yüzün güneş, senin yüzün nurdandır. Senin yüzün parıldayan her şeyden daha parlak ve daha çok ışık saçandır. Senin yüzün evrenin en değerli taşıdır. Aşık sevgiliye verdiği ölçülemez değeri bu dizelerle aktarmaktadır.

Kerem it de bak dile ey **meh-i hûrî** münş

Sıyrılsın ol vîrânedan bu gıll ü gışş (Ate, G: 98)

Bir büyüklük yap da bak gönlümün derdine ey ay yüzlü güzel ve beni kurtar düştüğüm bu hainlik ve düşmanlık dolu yerden demektedir.

Kürre-i devr-i felekden yok bana gayrı emel

Ancak ol **mehtâb-ı hüsni** kaplasın envâr-ı haz (Ate, G: 102)

Aşığa düşen yalnızca sıradan bir hayatı yaşamak ve yaşatmaktır; oysa o mehtap yüzlü güzel her daim ışıklar içinde parlamalıdır.

Dîdeler gördi ne görsün ey muhabbet ma'şeri

Âf'tâbın tal'âtı maşrıkda bulmuş irtifâ' (Ate, G: 103)

Sevgili güzel yüzü ile doğunun aydınlığına ve güneşine dönüşmüştür. Aşıktan yükseklerde ve uzaklarda aydınlığını saçmaktadır.

Ne haddi ‘ârz-ı aşka Vâmıkın öz zâtına ancak

Gül-i ruhsârına feryâd eden bülbüllere ‘âşık (Ate, G: 106)

Aşığın sevmekte sınırı yoktur. Onun aşkı Vamık’ın aşkı kadar büyüktür. Gül yüzlü sevgili ise rakiplere gönül vermiştir.

Arak-ı şevk-ı cemâlinle ne sahrâ gezdik

Pâ-yı ...firakınla ne kumlar ezdik (Ate, G: 108)

Aşık sarhoşluk verecek kadar güzel yüzün uğruna gidilmeyene bile gitmiş, ayrılıp gittiğinde ise çölleri bile ezip yok etmiştir. Aşık dizelerde aşkının büyüklüğünü anlatmaktadır.

Kuvvet-i ‘uşsak cemâlin olıcak nûr nefes

Nefh-i dîdâr ile yetdik hem ... bitdik (Ate, G: 108)

Yüzünün güzelliği orduların gücüne denk sevgili senin nefesin ışıktandır. Yüzünden esen kuvvetli fırtınalarla tükettin bitirdin aşıkların demektir.

Azîzim **nevyir-i hüsnün** bu şeb mehtâbım olmazsa

İnan kim nâle eflâke çıkar ruhum ya yanmazsa (Ate, G: 122)

Parlayan güzel yüzün bu gece mehtap gibi aydınlatmazsa, değeri ölçülemeyecek kadar güzel ağzın varlığını arttırmazsa ben ne yaparım anlamı vererek aşkıdan doğan çaresizliğini dile getirmiştir.

Görünce ihtifâli bu sıfatla ol **meh-i nev-baht**

Şeker handeyle izhâr eyledi lü’lüyle mercâmı (Ate, G: 128)

Aşık, sevgilinin yüzünün güzel bir yaşama ve iyi bir talihe benzer aydınlığını görmüştür. Şeker gülüşüyle değersiz alemi, değerli taşlara çevirme kudretine tutulmuştur.

Mürşidâ gel kandedir bu **gülşen-i devlet-eser**

Ol hadîka-bân-ı kâme mâ-melek olsun fedâ (Ate, G: 79)

Aşkıdan mürşit olmuştur aşık. O gül bahçesi yüz öyle büyük bir eserdir ki uğrunda melekler bile katından geçecektir.

Ey **melek sîma** vakitdir gelmedin

‘Âşika servi boyun göstermedin (Ate, G: 182)

Melek yüzlü güzel uzun zamandır hasretliğinin, o uzun boyunu ve kendini benden esirgedin diyerek serzenişte bulunmaktadır.

İntizar-ı subhi koydi leyl-i muzlimde beni

Rahm û mihrî yok **meh-i tabandan** ayrıldım meded (Sr, G: 108)

Sevgili aşğımı kör karanlık bir zorlukta bırakıp gitmiştir. Aşık onu beklemektedir. Ay yüzlü sevgiliden ayrılana alemin güzellikleri görünmez kılınır. O sadece derdine çare aramaktadır.

Gül yüzü güzel çok beni hayran etdi amma

Bir gevher-i yektâ ki güzeller güzelidir (Sr, G: 110)

Şair tarafından yüzü gül kadar güzel olana hayranlık duyulmaktadır. O eşsiz yüz bir mücevherdir.

Düşdüğüm günden cûda senden eya **Yusuf-cemâl**

Her dü çeşmim dem-be-dem Ya’kûb’a efkân öğredir (Sr, G: 111)

Aşık gönül derdine düştüğü günden bu yana sevdiğinden güzelini görmemiştir. Sevgili öyle güzeldir ki yüzü güzelliğiyle ünlü Yusuf Peygamber’e benzemektedir. Yusuf’un, Yakup’a gözyaşı dökmesi gibi bu güzel de aşığa göz yaşı döktürmektedir.

Hankah-i devletinde **mâh-cemâlin** görmeğe

Muntazırdır ‘aşıkan ben mest u hayran ağlarım (Sr, G: 128)

Aşık için sevdiğinin olduğu yer devlet gibi büyük tekke kadar kutsaldır. Onu her gördüğünde aşktan sarhoş ve çaresiz ağlamaktadır.

Rakibin hânesinde her gice zevk eyler o **mâhım**

Görünmez âşık-ı bi-çareye bir kez hilâl-asa (Lh, G: 228)

Sevgilinin yüzünü rakibin evinde her akşam ışılan ve eğlenen aya benzetmiştir. Sevgili zavallı aşığa bir kez bile hilâl halindeyken görünmemiştir.

Zahid-i huşk eylese bir günde bin halt-ı kelâm

Bir **mehi** vasf eylemekden gayri kâr olmaz bana (Lh, G: 232)

Aşık o ay yüzlü sevgiliyi görmek için her türlü kötü söze ve cefaya dayanıp, katlanmaktadır. Tek mutluluğu onun yanında olmaktır.

Tarayup zülfünü meh-rûyına gel itme nikâb

Şeb-i zulmetde kalur âdem eger çıksa **sehâb** (Lh, G: 234)

Sevgiliden saçlarını tarayıp ay yüzünü açmasını istemektedir. Çünkü o saçlar bulutlara benzemekte ve aynı bulutların ayı kapatması gibi sevgilinin güzel yüzünü kapatmaktadır.

Nice dem **'âtes-i ruhsârına** dil yanmış iken

Sîh-i fûrkatle yine bağrımı gel itme kebab (Lh, G: 234)

Uzun zamandır o ateş gibi yüze gönül yanmaktadır. Aşık kavuşmayı dilemekte ve yanmaktan kurtulmak istemektedir.

Göz yaşım ile dilberimi her gören ahbâb

Dirlerdi bu deryâya şeref virdi o **meh-tâb** (Lh, G:236)

Deryaya dönmüş aşık için için dostları iyi ki o ay yüzlü güzeli sevdin demektedir.

Bir gün o **mâh** ile zevk eyler iken mahfice

Gûş idüp kâfir o dem bezmimize birdi rakîp (Lh, G: 238)

İki aşık aşklarını yaşarken aralarına giren rakip onların mutluluğunu bozmuştur.

Cemâlin göster ehl-i 'aşka 'ömrüm nûr görsünler

Ziyâsıyla harâb-âbâdı hep ma'mûr görsünler (Lh, G: 245)

Dilekleri o güzelin göz alıcı ışıklar yayan, nur saçan yüzünü görerek ömrüne ömür, ömrüne mutluluk katmaktır.

Meh cemâlinle safâ-yâb ise ağıâr bugün

Tir-i âhımdan anın gözleri ferdâ kapanır (Lh, G: 254)

Sevgilinin ay yüzüyle şimdilerde eller yakındır; eller eğlencededir. Aşğın ahıyla onun güzel gözleri elbet bir gün düşmanlara kapanacaktır.

Kıl Hâmid'ini **nûr-ı cemâlinle** safâ-yâb

Vechinden anın eyleme Leylâ kulunu dûr (Lh, G: 256)

Aşık, sevgilinin ışık yayan, aydınlık ve güzel yüzünden uzak kalmak istememektedir.

Akar sular sanurdum anda ben hûn-ı dili ammâ

O **gûl-ruhsâra** karşı aşıkânı kanlar ağlarmış (Lh, G: 261)

Aşık akanı su sanırken gönülden kanlar akmaktadır. Yüzü güle benzeyen sevgili sevdiğini kan ağlatmaktadır.

Senden ey **meh** cevri erzan eylesen itmem ferağ

Nar-ı hicrânınla sûzân eylesen itmem ferâg (Lh, G: 268)

Ay yüzlü sevgili aşğın ayrılığın ateşiyile yakmıştır. Aşık ne yapsan senden ah etmem diyerek aşkının büyüklüğünü dile getirmektedir.

Bir gice eylerse Leylâ'ya o **mâh** 'arz-ı cemâl

Ehl-i 'aşka bes değil midir kemân u nây u def (Lh, G: 269)

Günün birinde o ay yüzlü güzel yüzünü aşğa gösterirse, o gün aşk ehline bir def, bir ney ve bir keman yetecektir. Gün düğün, bayram günü olacaktır.

Senin **meh-rûvına** cânâ zemîn ü âsumân 'aşık

Sana ey dilber-i ra'nâ bütün ehl-i cihân 'aşık (Lh, G: 271)

O güzelin aya benzeyen yüzüne tüm dünya aşıktır. O güzel ki güzellerin en üstünüdür.

Gonca-i ruhsârını fikr eyleyüp subh u mesâ

Tâ seher bülbül gibi nâlân kim gönlümdür ol (Lh, G: 276)

Aşık sevgilinin gül goncasına benzeyen yüzünü gece gündüz durmadan düşünmektedir. Güle kavuşamayan bülbül gibi aşkıyla inlemektedir.

Dehri gör mey yerine zehri içürür Leylâ'ya

Seyr it ey **sûh-ı kamer-çihre** hele meclise gel (Lh, G: 278)

Sevgili aşığına aşk şarabı yerine zehir içirmektedir. Aşık ise onun ay yüzünü görmek için çağırılmaktadır.

Dehri gör mey yerine zehri içürür Leylâ'ya

Seyr it ey **sûh-ı kamer-çihre** hele meclise gel (Lh, G: 278)

Leyla aşkın derdinden şerbet yerine zehir içmektedir. O ay çehreli sevgiliyi yanına çağırılmaktadır.

Göstermez oldu 'âşık ol **meh cemâlini**

Bir âh ile cihânı harâb itmek isterim (Lh, G: 283)

Sevgili aşığına ay yüzünü artık göstermemektedir. Derdi o kadar büyüktür ki tek ahı ile dünyayı yıkmak istemektedir.

Ziyâsından o **vechi âfitâbı** görmeden bildim

Siyeh kâkülde itmişdir nikâbı görmeden bildim (Lh, G: 284)

Işığının aydınlığından belli olan güneş yüzlü sevgilidir. Siyah saçları güzel yüzünü gölgelese de aşık onu her yer de bilmektedir.

Kevâkib sayma kâbil mi semâda ey **meh-i rahsân**

Senin 'uşşâkının olmaz hisâbı görmeden bildim (Lh, G: 285)

Aşık ay kadar parlak yüzlü sevgilinin derdine düşmüştür.

Vaktidir dinle figânım bezme gel ey **mâh-rû**

Bir uzun efsanedir Leylâ tükenmez sohbetim (Lh, G: 288)

Ay yüzlü güzelle sohbet edip fikir birliğinde kalp birliğinde bulunmak istemektedir.

Dikkatle nigâh eyleyüp ol **sem'-i cemâle**

Yandım yine ben sûz-ı harâret budur işte (Lh, G: 297)

Mum aydınlığına benzeyen o ışıltılı yüze bakan aşık alevinden yanarak erimektedir.

Nice demlerdir ol **meh-rû** olup hem-meclis-i agyâr

Ferâmuş eyledi 'uşşâkını gözden nihân oldı (Lh, G: 304)

Aşık, uzun zamandır o ay yüzlü güzele hasret kalmıştır. O güzel kendini gözlerden uzak tutup, saklamaktadır.

O **gül-rûyun** tuyup teşrifini taraf-ı çemen-zâra

Sirişk-i çeşmimiz ol sûya âb-âsâ revân oldı (Lh, G: 304)

Gül yüzlü güzelin çimenliklere gelişi aşığın gözlerinin yaşının hasretini gidermiştir.

Sem'-i didârına pervâne gibi yandım idi

Çekdiğim derd ü belâyı o zaman andım idi (Lh, G: 305)

Sevgilinin yüzünün parlaklığı mumun ışmasına benzetilir. Aşık mumun ateşinde pervane gibi çaresizce eriyip gitmektedir.

Vasl ümmîdiyle o **meh-rû** oyalandırdı beni

Gice tâ subha kadar nâfile yandırdı beni (Lh, G: 309)

Ay yüzlü güzel, aşığı kavuşacaklar ümidiyle kandırmıştır. Uzun zaman birbirlerine erecekler ümidiyle bekletmiştir.

Seyr idin berg-i semen içre **gül-i ra'nâyı**

Yâr meclisde geyinmişdi beyâz sâde bu şeb (Lh, G: 235)

O gül yüzlü güzel seyre doyumazdır. Gecenin karasında sevgili, beyaz bir gül gibi bembeyaz giyinmiştir.

Agladup bülbülleri hâr ile ülfet itmede
Eylemişdir var ise anı **gül-i ra'nâdan** ahz (Lh, G: 245)
Sevgili başkasıyla muhabbetedir. Aşığın gönül bülbüllerini ağlatmaktadır.
Rakip ise aşığın gül yüzlü sevdiğini elinden almaktadır.

Sana ben hem-dem iken bir zamân ey **gonca-i ra'nâ**
Girîbânım gamınla çâk-ı hâr-ı hasret olmuşdur. (Lh, G: 246)
Bir zamanlar o gül goncası yüzlü güzel aşığındır. Şimdilerde ondan ayrı
kalan aşık, ateşten bir hasret elbisesi giymiş yanmaktadır.

Âhımın te'sîri yok bilmem niçün dildâra hayf
Bunca feryâdım yetişmez mi 'aceb **gülzâra** hayf (Lh, G: 269)
Aşığın ahları sevgiliye hiç etki etmemektedir. O gül bahçesi yüzlü sevgili,
aşığın sesini duymamaktadır.

Cânıma kasd eyledikçe ey **gül-i ra'nâ** benim
Nâleme hayretde kaldı bülbül-i şeydâ benim (Lh, G: 283)
O gül yüzlü güzel, sevgisizliği ile aşığın canına kast etmektedir. Çektiği acı
ile çıkardığı iniltilere bülbüller bile hayret etmektedir.

Bakmayım **gülzâra** karşı yâr olsun olmasun
Neyleyim ol bezmi kim ağyâr olsun olmasun (Lh, G: 294)
Gül bahçesi yüzlü güzeli görmek aşığı üzmektedir. Yârin varlığı da yokluğu
da elem vericidir.

İşitdim hem-dem-i hâr olduğın ol **gonca-i ra'na**
Sabâ geldi bu sözle tende hem kanım kurutturdı (Lh, G: 308)
Gonca gözüken o güzel sevgili aslında dikenin kendisidir. Yüzünü gül
goncası gösterip aşıklarını cansız bırakmaktadır.

Veremez **sem ‘-i cemâlin** verdiği şevki dile
Geceler meclisde sensiz ‘âşıkın envârı güç (As, G: 73)
Aşık, sevgiliye yüzünün mum aydınlığından başka hiçbir şey gecelerimi
aydınlatamaz demektedir.

Nâle idüp **gülruh-i-canan** için
Kendini terk itdi o can bülbülü (As, G: 134)
Aşık, yüzü gülden sevgilisinin kendisini terk etmesinden ötürü üzüntüyle
ağlayıp; inlemektedir.

Gonce-i hüsnün bıraktı cânuma geçti firâk
Rahm kıl murg-ı dile kurtar bu firkatten beni (As, G: 137)
Gül goncası yüz sevenini acı içinde bırakmıştır. Aşık gönül kuşuna derdini
anlatmaktadır.

Yine olmuş iki **ruhsâresi şu’le feşân** âteş
Görelî âfitab-ı veçhin ey şahım gönül sûzan (As, G: 143)
Sevgilinin yüzü yine ateş saçan bir meşaleye dönüşmüştür. Aşık güneş
yüzlü sevgilinin derdinden gönül yangınına tutulmuş, yanmaktadır.

Ki sensin dilde mâh-û sinede **mâhpâre** aşık
Fenâri sinede yak sönmesin kandil uşşâkın (As, G: 145)
Gönül de ay, göğüste ay parçası olan sevgilinin yüzü, aşığın içindeki fitili
tutuşturan ateştir.

Nice bin **gülzar-u-bağ-u** sahnda
Gezsem olmaz şevk-u ânı neyleyim (As, G: 145)
Şair bir anlık hazların hiçbirinin o gül bahçesi yüzlü güzelin yerine
geçemeyeceğini söyleyerek verdiği değeri dile getirmektedir.

Nur âlemdir cemâlin ey güzel

Her gören bin cânını erzân eder (As, G: 146)

Yüzü, nur ışığından yapılmış o güzel için her bir aşığı, bin canını feda etmektedir.

Senin hüsnün gibi ben görmedim **mehlikâ** yahu

Güzelsin ta ezel aşık yolunda can verir yahu (As, G: 151)

Sevgili öyle güzeldir ki yüzü aya benzemektedir. Aşık başlangıçtan sonsuza kadar onun uğruna kendini bile feda edecek haldedir.

Şems-âsâ pertevinden 'âlem olmuş pür ziyâ

Ol **cemalin nurudur** hep dilde olan rû-nûma (As, G: 297)

Sevgilinin yüzü ışıktan öte güneş kadar parlaktır. O yüzden etrafa nurlar saçılmaktadır.

Doğmadi sinemde ol **meh** girdi ârâmım bu şeb

Çıkacaktır âsumâna nâle vü zarım bu şeb (As, G: 300)

Gecede ay yüzlü sevgili yoktur. Aşkın acısıyla yükselen inlemeler göğsü kadar ulaşacaktır.

Yüzden nikâbı ref eder ol vech-i **sems ü mâhı** gör

'Âlemde Yûsuf mu güzel ol padişâh-ı hüsnü gör (As, G: 328)

Güneş yüzlü sevgilinin güzelliği Yusuf peygamberin yüzünün güzelliğinden bile daha üstündür.

Mâha noksân erer ol şeb kim ede teşrif-i yâr

Nur-ı vechinden cihana şule-i 'irfân gelir (As, G: 332)

Geceye eren güzelin sayesinde karanlıklar dağılır ve yüzünden yayılan ışıklar ile karanlıklar dağılmaktadır.

Ziyâ-yı ‘aşk ki mir’âtıdır o hûrşidin

Cemâli olmasa olmaz gönülde zerrece nûr (As, G: 340)

Gönül kör karanlıklara hapistir. O güzelin nurlu yüzünün hayali de olmasa aydınlık aşğa hak değildir.

Vech-i mâh âhû nigâh çeşmi siyâh kakül siyâh

Cam elde şu’le dilde ol şeh-i hûbanı gör (As, G: 346)

Her bir uzvu ayrı özel olan güzelin yüzü de ayın kendisidir.

Ey **güneş yüzlü** nigârım kandasın

Hasret-i rûyûn beni sûzân eder (As, G: 350)

Sevgilinin hasretiyle aşık yanmaktadır. Yüzü güneşten sevgiliye nerdesin diye sormaktadır.

Gülsitânında çün ezhâr olamadım ben dostun

Bûstânında piyâz u sûm olaydım kâşkî (Mh, G: 55)

Mihrî gönlünü verdiği güzelin gül bahçesi yüzünde kalmaya hak kazanamamıştır.

Ol **sanem** yazdukda uşşâkın vefâ mektubuna

Ben siyeh-kârı dahi merkum olaydum kâşkî (Mh, G: 55)

Sevgilinin yüz güzelliğini puta benzetmiştir. Ama yüzü güzel sevgilinin, kalbinin put kadar soğuk olduğunu da ifade etmiştir.

Dilber cemâli üzre ‘araklar ki dizlödür

Gül yapragında sanasın anı ki jâledür (Mh, G: 61)

Gül yapragından bile narin ve güzel olan sevgilinin yüzüdür.

Gün cemâlinle münevver olmuş iken cân-ı dil

Zulmet-i gamda koma Mihrî-yi **mâhım** gitme gel (Mh, G: 63)

Gün yüzünle aydınlanmışken gönlüm ve canım, zalimlik ederek gitme sevgili demektedir.

Tâ ebed zulmet şebinde kalmış idüm dostun
Mâh-tâbı hüsninün ger itnese ihrâclık (Mh, G: 93)
Sevgilinin yüzü ayın yüzü kadar güzel gözükmetedir.

Dilberün bâg-ı cemâli ki kış u yaz açılır
San cinân gülşenidür gülleri turmaz açılır (Mh, G:68)
Dilberin yüzünün güzelliği aşğın kışını yaz edendir.

Gün cemâlünle münevver olmuş iken cân u dil
Zulmet-i gamda koma Mihrî'yi mâhum gitme gel (Mh, G: 102)
Sevgilinin yüzü gün kadar aydınlıktır. Bugün ışığı aşığı aydınlatmaktadır.

Cemâli gülşenini gördüm ü didüm el-hak
Şükûfe ile müzeyyen bahâra benzetdü (Mh, G:112)
Gül bahçesi yüzlün sevfiğini görmek aşığa baharı anımsatmaktadır.

Su'le-i yârün cemâliyle münevver olmuşuz
İmdi ey meh var kalursan kal tana şimden girü (Mh, G: 123)
Işık saçan yüzün sayesinde aşık da aydınlanmışır.

Cemâlün mushafın 'arz it begüm kim sa'd-ı ekberdür
Açılsun Mihrî bed-bahtun mübârek fâlı bir lahza (Mh, G:130)
Sevgili kutsal güzellikteki yüzünü bir kez gösterse aşğın bahtı da
açılacaktır.

İçelüm la'li şarâbından o **gül-çihrelerün**
Müdde'înün yüregın tolduralum kanlarla(Mh, G:131)
Aşık sevgilinin gül yüzünden dökülen gül şarabından içmek istemektedir.

Getürmeye **sen mâh gibi rûy-ı** cihânda
Bin yıl ki felek devr ide devrânlar içinde (Mh, G: 135)
Dünyaya binlerce yıldır sevgili gibi bir ay yüzlü güzel gelmemiştir.

Cânâ bu cihân içre güzellikte **cemâlün**

Meşhûr olalı Yûsuf-ı Ken'ân unuduldı (Mh, G: 149)

O güzelin yüzünün güzelliği Yusuf peygamberin güzelliğini bile geride bırakmıştır.

Hoş rûha gıdâ idi **sanem hüsni nevâsı**

İllâ nidelüm vardur anun da hı fenâsı (Mh, G: 150)

Ruhun hoşuna giden o güzelin put kusursuzluğundaki yüzüdür.

Gırr'olman inen hüsünüz'ey **hûb sanemler**

Gül 'ömri gibi tîz geçer hüs bekâsı (Mh, G: 150)

Aşğın baktığı yerden sevgilinin yüzü put kadar güzel gözükmektedir.

Nûr akar gördüm cemâlinden egerçi zâhirâ

Kendüsi benzer müselmâna libâsı kâfirî (Mh, G: 149)

Sevgilinin güzel yüzü nur çeşmesidir. O nur yüzün kendisi iyi gözükse de içinde kötülük yatmaktadır.

Tutdı âfâkı ser-â-ser gün **cemâlün pertevi**

Hâ'il olmasa gurûb itmezdi zülfün şeb-revi (Mh, G:153)

Sevgilinin görünüşüyle bir ufuklardan ışıklar saçılmaya başlamaktadır.

Nergis sarardı gördi vü gonca kızardı hem

Sahn-ı çemende **sen yüzi gül** 'ayn-ı 'abheri (Mh, G: 158)

Sevgilinin yüzünün güzelliği yanında nergis çiçekleri bile kıskançlıktan sararıp, solmaktadır.

Nigâh it güllere benzer heman **ruhsâr-ı hûbâna**

Müşabih sünbül-i ter zülf-i müşgin civânına (Fz, G: 376)

Sevgilinin güzel yüzü güllere benzemektedir. Aşık sevgilinin ondan yana bakıp aşkı görmesini istemektedir.

Figâni nâle-i uşşâkı zannetme cefâdandır

Senin cevrin bize ey **mâh** hep mihr ü vefâdandır (Fz, G: 77)

Aşık, sevgiliye yükselen feryatların onun cefasından olmadığını dile getirerek, kendini büyük görmemesini anlatmak istemiştir. Ay yüzlü sevgilinin ışığı güneştedir ve güneş ona duyulan sevgiden gelmektedir.

Düştü **o mehin** ârız ü gisûsuna gönlüm

Bağın nazar etmez gül ü şeb-bûsuna gönlüm (Fz, G: 77)

Aşık, o ay yüzlü güzele gönül verdiğini ve artık kendisine sevgiliden başka hiçbir şeyin fayda etmeyeceğini anlatmaktadır.

Hasret-i **meh-i rûvınla** dem be dem kan ağlayıp

Bahr-i ummân oldu âh çeşmim boşandım bu gece (Th, G: 98)

Aşık sevdiğinin ay kadar güzel yüzüne hasrettir. Bu hasret onu okyanusları dolduracak kadar ağlatmaktadır.

Sem'-i rûhsarına karşılık dil yanar pervâne-veş

Lûtf edip imdâd eylese olmasın nâr-ı şehîd (Th, G: 103)

Aşık pervaneler misali sevgilinin mum kadar aydınlık yüzünün etrafında yanıp tükenmektedir. Sevdasına karşılık görmezse bu yolda şehit olacaktır.

Meh-i rûvın cihânı efendim yakmış tutuşdurmuş

Yürür 'uşşâk ü zârın her biri bir özge sevdâda (Th, G: 104)

O güzelin ay yüzü herkesi aşkla yakmaktadır. Aşıkları peşi sıra gitmektedirler.

Ey **melek simâli** yâr ülfeti tatlı güzel

Tâli'i yâver olan ikballi bahtlı güzel (Th, G:120)

Sevgili öyle güzeldir ki yüzü meleklere benzemektedir.

Ey gönül derd-i dili sanma ki o **mâh** bilir

Geceler çektiğini subha kadar âh bilir (Şh, G: 85)

Gönül derdinin çaresini ay yüzlü sevgili bilmemektedir. Çarenin kendisi olduğunu görmezden gelmektedir. Gönül yarası gecenin çektiği karanlıktır. Sevgiliyi gecenin kavuşamadığı aya benzetmiştir.

Gülben-i tâze resim sensin efendim sensin

Bülbül-i bikâfesim sensin efendim sensin (Şh, G: 183)

Taze gül görüntüsünde olan sevgilinin yüzüdür. Kafes sığmayan bülbül sevgilidir. Güzel olan her şey sevgilide tekrar tekrar bedenlenmektedir.

Ârzü-yu cennet ancak rûyet-i dîdârdır

Yoksa âşık yârsız **seyr-i gülistan** istemez (Şh, G: 203)

Cennet sevgilinin yüzünü seyretmektir. Sevgilinin yüzü olmasa âşık ne cenneti ne de gül bahçesini görmek istememektedir. Sevgiliden başka güzellik onun için yoktur.

Verse hûbâna nola âşık-ı bîçâre Şeref

Andelib ile gelir hep **gül ü gülzâre** şeref (Şh, G: 204)

Şeref başka güzellere gönül veremez çünkü onun kalbi gül bahçesi yüzlü güzelde bülbüldür.

Bana rûşen olur **envâr-ı cemâlinle** cihân

Yohsa zindân görünür çeşmime dünyâ sensiz (Şh, G: 251)

Dünya yüzü nurlardan oluşmuş güzelin görünmesiyle aydınlanır. O gidince ise tekrar karanlık bir zindana dönüşmektedir.

Ülfet-i ahbâb u zevk-i **mâh-tâb** ile meger

‘Âşık-ı bî-çâre mesrûrül-fu’âd olmaz imiş (Şh, G: 252)

Ay yüzlü sevgilinin başkalarıyla zevk alemlerinde olması aşığı dertten çaresiz bırakmaktadır.

Düşdükçe mihr-i vech-i **pür-envâra** kâkülün

Gün gösterür mi baht-ı siyeh-kâra kâkülün (Şh, G: 263)

Nur saçan yüze düşen kaküller aşğın düşmanıdır. O güzel yüzü aşığa göstermemektedirler.

Sâki-i **gül-çihreve** mey-hâne kim çeşmimdir ol

Neş'e-i la'lin ile mestâne kim çeşmimdir ol (Şh, G: 275)

Sevgilinin gül yüzünün seyrini çıkarın kimdir, aşık bilmezden gelmektedir.

O rütbe kan büridi pîç ü tâb-ı hayretten

Bakar mı bir dahi **mihri-i cemâle** dîdelerim (Şh, G: 277)

Tarî olursa 'aceb mi Şeref o **verd-i cemâl**

Dökerdi kan yerine şimdi jâle dîdelerim (Şh, G: 277)

Yüzü güneşten, yüzü gülden sevgili aşığa gün yüzü göstermemektedir.

Mâha bakdım 'ârız-ı dildârı andım agladım

Mihri gördüm **pertev-i ruhsârı** andım agladım (Şh, G: 284)

Aşık ay ve güneşi her gördüğünde sevgilinin yüzünden saçılan ışığı anımsayıp ağlamaktadır.

İhtiyâcım yok felek bilmem niçün dârât ider

Yerde buldum gökde ararken o **meh-sîmâyı** ben (Şh, G: 303)

Aşık gönlünün sahibini uzaklarda ararken, ay yüzlü güzel yakınlarından karşısına çıkmıştır.

Bana ey **mâh** meylin bir zamânmış şimdi bildim ben

Rakîbe ragbetin günden 'ayânmış şimdi bildim ben (Şh, G: 306)

Ay yüzlü güzel aşıktan vazgeçmiştir. Artık rakibe gönlünü kaptırmıştır.

Rûyuñ hat ile görmemişiz kıl kadar ‘aybın

Ser-tâ-be-kadem **bir meh-i peyker** mi nedir bu (Şh, G: 311)

Böyle güzel görülmemiştir. Karşısındaki ay mı yoksa sevdiğimi yüzünün güzelliği yüzünden ayırt edememektedir.

Hiç karâr itmez şeb-i fûrkatde mânend-i Şeref

Dâ’imâ gönüm o **meh-ruhsârı** eyler ârzû (Şh, G: 312)

Aşığın gönlü ay yüzlü sevgilisini dilemektedir.

Irişince tîg-ı hasret o **meh** itdi kat-ı ülfet

Eğer eyler ise şefkat ana çok müdârimız var (FE, G: 87)

Sevgilisinin ay yüzünün varlığına alışan aşığa hasret yaralayıcı gelmektedir.

Firkatiyle ol **meh** senin dilim her rûz u şeb

Hiç dil-i dîvâneyi bend eylemez bir bağlar (FE, G: 88)

Ay yüzlü sevgiliyle yaşadığı ayrılık yüzünden aşık için günler bile geceye dönüşmektedir.

Kemal-i nahvetinden ol **meh-i nevres** selâm almaz

Şuânın mihrden zîrâ ki mâh-ı nâ-tamâm almaz (FE, G: 90)

O hilal yüzlü güzel aşığının selamını bile almamaktadır.

O **meh-ves** dil-bere hâl-i dil ger eylesem takrîr

Feride ol melek-sîmâ nidem arz-ı meram almaz (FE, G: 90)

O ay yüzlü güzel sevgili aşığı ne hale koyduğunu merak etmemektedir.

Gerekmez seyr-i gül-şen bana ey Şîrîn- zebân sensiz

Gerekmez ey **melek-sîmâ** bana sahn-ı cinân sensiz (FE, G: 93)

Aşık melek yüzlü sevgilisi olmazsa hayatında anlamsız olacağını dile getirmektedir.

Cemâlin sem'ine pervâne-âsâ bu gönül mail

Fitil-i aşkıla yanmakdayım mânendi kandîl (FE, G: 93)

Sevgilinin mum gibi aydınlık yüzünün aşık pervanesi olmaktadır.

Dilâ pervâneyi gör nezd-i cânânda ne hâl olmuş

Yanup **sem'-i cemâle** mahv olup bî-per ü bâl olmuş (FE, G:95)

Aşık güzel yüzün uğruna yanıp tutuşmaktadır.

Hubb-i dünyâ terkini it gir erenler râhına

Ol **cemâl-i** bî-misâli görmeğe pes lâyük ol (FE, G:104)

Sevgilinin güzel yüzünü göremeyen aşık hayattan vazgeçmek istemektedir.

Sem-i rûy-ı iştiyâkile bu dil pervâne-veş

Nâr-ı hicrâna düşüp biryân sûzân oldu âh (FE, G:116)

Mum yüzlü güzelin etrafında aşık pervane olmaktadır.

Virmiş iken sana dil ley şûh-ı **mâh-pâre**

Tîğ-ı sitemle kıldın sînemi pare pare (FE, G:117)

Ay parçası yüze aşık gönlünü vermektedir. Sevgili sitemleriyle aşığın gönlünü parçalara ayırmaktadır.

Hâb içinde görüp ol **mâhı** olunca bî-dâr

Şevk-ı hüsnî ile etrâfım arandım bu gice (FE, G: 122)

Uykusunda sevdiğinin ay yüzünü gören aşık onu yanında sanıp aranmaktadır.

Kevkeb-i bahtım uyandı **rûy'ı mâhım** bu gice

Hâkipâyâ varmışım rû'yâda şâhım bu gice (FE, G: 125)

Aşık ay yüzlü sevgilisini rüyasında gördüğü için bahtının açıldığına inanmaktadır.

Misr-i dilde tutdı mesken aşkın ey **Yûsuf-cemâl**

Nîl-veş eşkimle toldı hâb-gâhım bu give (FE, G: 125)

Yüzü Yusuf peygamber kadar güzel olan sevgili aşğın gönkünü kaplamaktadır.

Ney gibi sine-i ağyâr hasedinden delinir

Göricek meclis-i uşşâkda ey **mâh** seni (FE, G: 127)

Sevgilinin ay yüzünü rakipler göreceği endişesiyle aşık kıskançlıktan kahrolmaktadır.

Cemalinden cüd ol **Yusuf-ı gül-çehrenin hergiz**

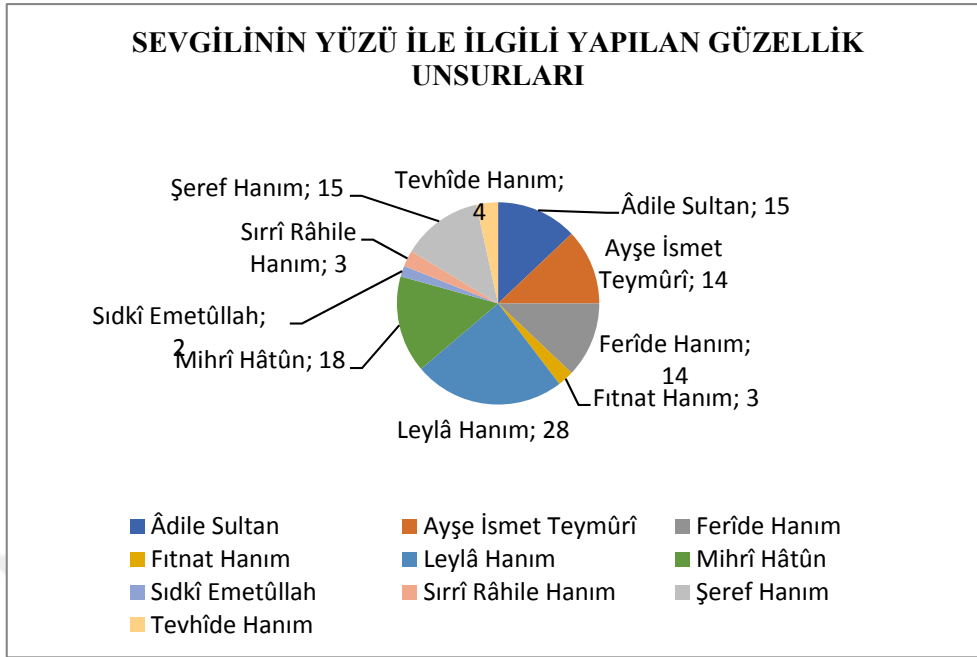
Gönül Yakub'u terk-i kuşe-i beytü'l-hazen kılmaz (Sîd, G:93)

Sevgilinin yüzünde Yusuf'un güzelliğinden fazlası vardır.

Tablo 18: Sevgilinin yüzü ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

SEVGİLİNİN YÜZÜ İLE İLGİLİ KULLANILAN GÜZELLİK UNSURLARI	
Âdile Sultan	15
Ayşe İsmet Teymûrî	14
Ferîde Hanım	14
Fıtnat Hanım	3
Leylâ Hanım	28
Mihrî Hâtûn	18
Sıdkî Emetûllah	2
Sırrî Râhile Hanım	3
Şeref Hanım	15
Tevhîde Hanım	4
Toplam	116

Şekil 18: Sevgilinin yüzü ile ilgili kullanılan güzellik unsurları

2.2.19 Sevgili İle İlgili Kullanılan Tüm Güzellik Unsurları

Aşağıdaki tablo ve şekillerde dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde yer alan güzellik unsurlarının tamamının adlarına ve güzellik unsurlarının toplu sayılarına yer verilmektedir. Bu tablolaradaki amaç, kadın dîvân şairlerinin dîvânlarında yer alan tüm güzellik unsurlarını toplu ve sayısal olarak görebilmektir.

Adlarına göre ayrılmış güzellik unsurları, incelenen sayılarıyla belirtilmiş, en altta ise tüm güzellik unsurlarının toplam sayısı verilmiştir. Bu sayısal verilere göre kadın şairler gazellerinde en çok saç güzellik unsurunu kullanmışlardır. Bunun sebebi dîvân şiirinde aşkın, aşkın tutsağı olmasından kaynaklanmaktadır. Sevgilinin saçları onu tutsak eden zincirler, halatlar, ipler ve göz bağları olmaktadır. Sevgilinin aşka karşı çaresizliği en çok saç güzellik unsurunda verilmektedir. En sık kullanılan ikinci unsur ise yüz güzellik unsurudur. Eski dönemlerde bilinmezliğin verdiği merakla gök cisimlerine çok ilgi duyulmaktaydı. Ayın, güneşin ve yıldızların gökyüzünde nasıl durduğu ve nasıl oluştuğu merak konusu olmaktadır. Şiirde de sevgilinin güzel yüzü, aşğa imkansız olarak betimlendiği için bu gök cisimleriyle simgelenmektedir. Yüz aynı zamanda yanak, dudak, ağız, diş, kaş, kirpik, alın ve gamze güzellik unsurlarını da içinde barındırdığı ve güzelliğin tamamı olarak görüldüğü için kadın şairlerin gazellerinde çok kullanılmıştır.

En az kullanılan güzellik unsuru ise bel güzellik unsuru olmaktadır. Dvn olan kadın Şairler gazellerinde bel güzellik unsuruna pek öncelik vermemiŐlerdir. Gazellerde bel, kl gibi ince olarak nitelendiği iÇin kadın dîvân Şairleri bunu erkek sevgiliye uyarlamakta zorlanmıŐlardır. Bu sebeple de bel güzellik unsurunun kullanımı tercih edilmemiŐtir.

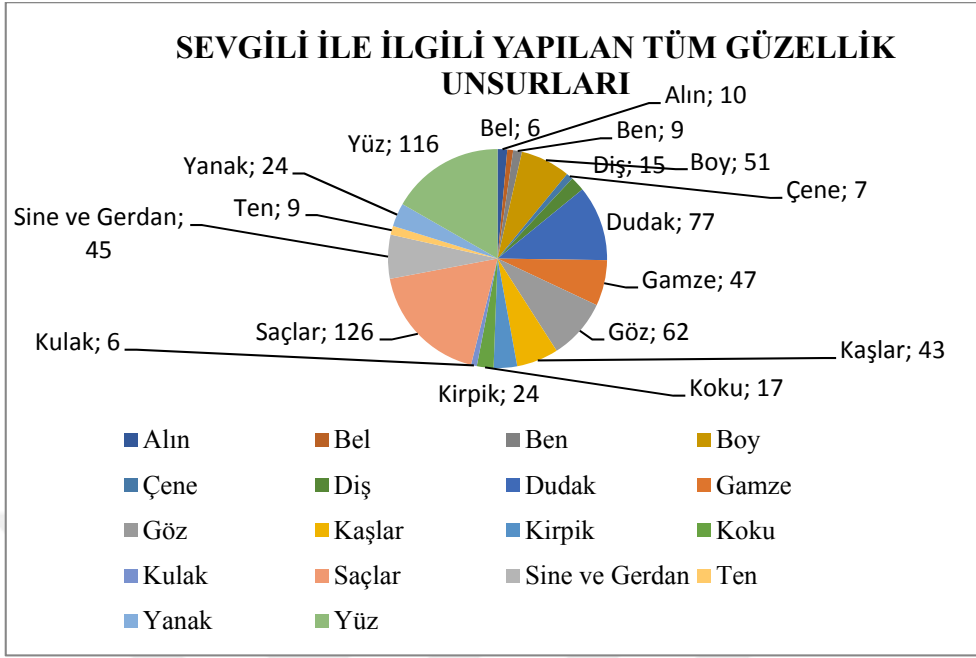
Hazırlanan bu tablo ve Şekil güzellik unsurlarının kullanım sıklığını da vermesi aŐısından ve de ŐalıŐmanın görünürlüğü amacıyla önem teşkil etmektedir.

Dvn olan kadın Şairlerin gazellerinde, toplam olarak 694 güzellik unsuru tespit edilmiştir.

Tablo 19: Sevgili ile ilgili kullanılan tüm güzellik unsurları

SEVGİLİNİN İLE İLGİLİ KULLANILAN TÜM GÜZELLİK UNSURLARI	
Alın	10
Bel	6
Ben	9
Boy	51
Çene	7
Diş	15
Dudak	77
Gamze	47
Gz	62
Kaşlar	43
Kirpik	24
Koku	17
Kulak	6
SaÇlar	126
Sine ve Gerdan	45
Ten	9
Yanak	24
Yüz	116
Toplam	694

Şekil 19: Sevgili ile ilgili kullanılan tüm güzellik unsurları

2.3. Dîvânı Olan Kadın Şairlerin Gazellerinde Kullandıkları Güzellik Unsurları

Aşağıda yer alan listede dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde kaç adet güzellik unsurlarının toplandığına dair toplu sayısal ver bulunmaktadır. Bu listeleme amacını, dîvânlarında gazelleri incelenen kadın şairlerin dizelerinde, fiziksel güzellik unsurlarından ne sıklıkla faydalandıklarını sayısal olarak görebilmektir.

Gazellerinde en çok güzellik unsuru olan kadın dîvân şairi Mîhrî Hâtûn'dur. Bunun iki nedeni vardır. İlki Mîhrî Hâtûn'un dîvânında gazellere geniş yer vermesidir. İkinci neden ise Mîhrî Hâtûn'un gazellerindeki içten söyleyişleridir. Kendisinden sonra gelen dîvânı olan kadın şairlerin hiçbiri Mîhrî Hâtûn'un şiirindeki ifadelerle erişememişlerdir. Mîhrî Hâtûn dîvânı basılmış olan ilk kadın şair olmasına rağmen sonraki çağlardaki şairlere oranla daha zengin bir dil kullanmıştır. Mîhrî Hâtûn'dan sonra ise gazelleri en zengin ve renkli olan dîvân sahibi kadın şair Leyla Hanım'dır. Bunun en büyük sebebi dayısı Keçecizâde İzzet Molla'nın Leyla Hanım'a verdiği edebi ve manevi desteklerdir. Sonrasında ise şairin kalem kuvvetiyle yaşadığı yüzyılın çalkantısını gazellerine aktarabilmesidir.

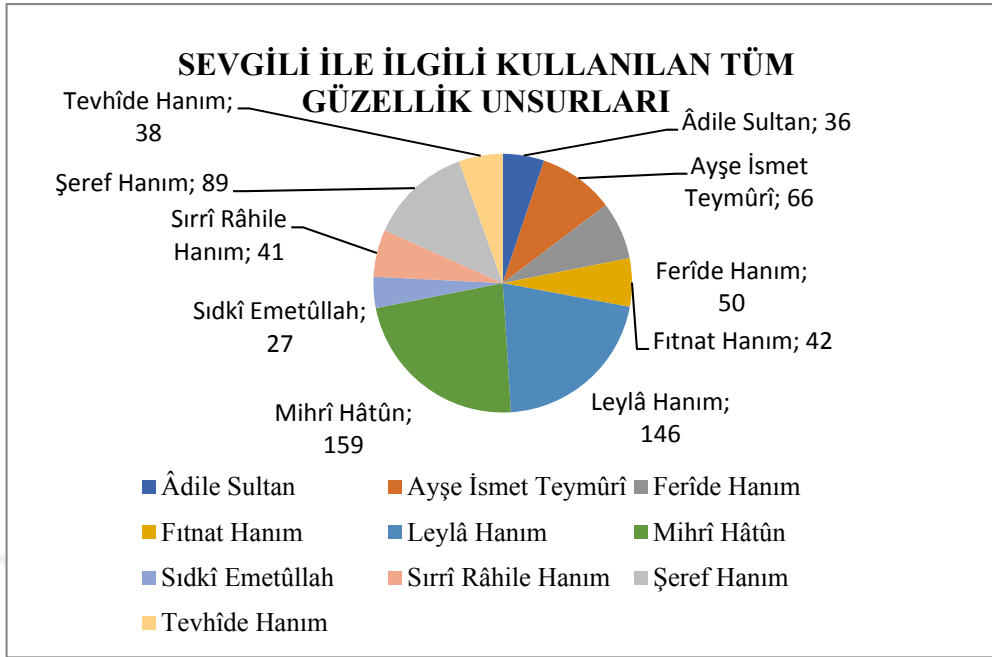
İncelenen kaynaklarda sevgiliyle ilgili en az güzellik unsuru kullanan Şair ise Sıdkı Hâtûn'dur. Sıdkı Hâtûn Şiirlerinde daha çok dini öğeleri kullanmayı tercih etmiştir.

AŞağıdaki tablo ve Şekil bu yüksek lisans çalışması adına sayısal veri olarak önemli yer teşkil etmektedir.

Tablo 20: Dıvnı olan kadın Şairlerin gazellerinde kullandıkları güzellik unsurları

DıVNI OLAN KADIN ŐAIRLERİN GAZELLERİNDE KULLANDIKLARI GÜZELLİK UNSURLARI	
dile Sultan	36
Ayşe İsmet Teymûrî	66
Ferîde Hanım	50
Fıtnat Hanım	42
Leylâ Hanım	146
Mihrî Hâtûn	159
Sıdkı Emetûllah	27
Sırrı Râhile Hanım	41
Şeref Hanım	89
Tevhîde Hanım	38
Toplam	694

Şekil 20: Dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde kullandıkları güzellik unsurları

SONUÇ

Yapılan çalışmada Eski Türk Edebiyatı'nda, dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde kullandıkları fiziksel güzellik unsurları incelenmiştir. İnceleme sonucunda tüm kadın şairlerin dîvân edebiyatı normlarını sürdürerek gazellerini yazdıkları gözlenmiştir. İlgili normlar dîvân edebiyatı mazmunlarının dışına çıkmadan gazel yazmış olmalarıdır.

Çalışma neticesinde dîvân edebiyatında kullanılan kalp yarası, meclis, ayrılık, aşk ve aşıklar, rakipler, kavuşma, hasret, sevgilinin ezâsı, saki, mey gibi öğeler, erkek şairler tarafından nasıl ele alınıyorsa kadın şairlerce de benzer şekilde ele alındığı açıkça görülmüştür.

Dîvânı olan kadın şairlerin genel yaşamları incelenmiş ve sonucunda her birinin dönemin güçlü ailelerinden geldikleri tespit edilmiştir. Kadın şairlerin aileleri, kızlarının dil ve edebiyat eğitimi almalarını sağlamıştır. Doğuştan gelen şairlik yetenekleri iyi edebi eğitimle birleştiğinde ortaya kapsamlı eserleri çıkmıştır. Eğitimlerin sonuçları olarak kadın şairler yüzyıllar sonrasına bile kalabilen ölümsüz şiirler bırakmışlardır.

Dîvân edebiyatının hüküm sürdüğü dönemlerde kadınlık duygularının görünür kılınması ayıplanmıştır. Dönemde yoğun mahremiyete dayalı bir bakış açısı hakimdir. Erkek egemen toplumun ve erkek egemen edebiyatın etkisinde yazabildikleri, erkek şairlerin şiirlerinin benzerleri olmaktan pek fazla uzağa gidememiştir. Dîvân edebiyatının nazım biçimleri konusundaki katı kuralları da karşılıklarına ikinci bir engel olarak çıkmıştır.

Kadın şairlerin sayısının azlığına gelindiğinde ise, sayılarının erkek şairlere oranla çok daha az olmasının en büyük sebebi de dönemin toplumunun konuya bakış açısı olmuştur. Kadına biçilen en önemli vazife ev hayatıdır. Bu nedenle kadınlar, kadınlık vazifeleri yerine getirmeli, geri kalan ayrıcalıkları erkeklere bırakmalıdır. Bir kadının açıkça duygularını ifade edebileceği şiir gibi meşgaleyle uğraşması o dönemlerde yakışık almamıştır. Şiirle ilgilenen dönemin kadın şairleri de bu baskılı yaşama biçiminde karşı cinse duyulan aşkı ifade etmeye imkân bulamadıkları için onlar da bu duygularını ilahi aşk üstünden ya da erkek şairlerin yöntemleriyle anlatmışlardır.

Yaşanılan yüzyılın toplumsal yapısı ve değişmez kuralları olan şiir anlayışı düşünülürse o dönem kadın şair olabilmenin ne denli zorlayıcı olduğu anlaşılacaktır. Dönemde şiirini kadın diliyle aktarabilmek imkansızdır. Kadın diliyle yazmak ancak annelik gibi sadece kadının tekelinde olan alanlar için gerçekleşebilmiştir.

Dîvân edebiyatındaki kadın şairlerin erkek dilindeki şiirlerini eleştirmeden önce dönemin sosyal-kültürel yapısını düşünerek yorumlamak gerekmektedir.

Biçime özden çok önem veren bir edebi dönemde edebiyata yönelen kadın şairler, erkek sınırları içinde kaldıkları için yaratıcılıklarını çok göz önüne çıkaramamış yeni mazmunlar ve farklı ifadeler meydana getirememişlerdir. Dönemde kadın şair olmak kadının ağır sorumluluklarına yeni bir ağırlık daha yüklemiştir.

Dönemin kültürel, ahlaki ve sosyal yapısı ve ataerkil edebiyatı sebebiyle hem kendini saklamak hem de kendini kanıtlamak ikileminde kalan dönemin yüksek eğitilmiş kadın şairleri, dîvân edebiyatı kalıplarına yeni eklemeler yapmadan şiirde seslerine duyurmaya ve yer edinmeye çalışmışlardır. Dîvân edebiyatı şairinden istenen Fars edebiyatı mazmunlarını kullanarak maharetini

göstermesidir. Kadın dîvân şairleri de erkek çağdaşları gibi bu kurallar çerçevesinde yazmıştır.

Kadın şairlerin yazdığı şiirlerden gazellere gelindiğinde erkek mazmunlarıyla ve erkek ağzıyla yazdıkları daha da belirginleşmektedir. Gazellerdeki sevgiliye sesleniş, erkek şairlerin güzellik unsurlarını kullanarak ve erkek gibi yazarak gerçekleşebilmiştir. Dîvân şiirinde bir kadın şairin bir erkeğe duygularını aktarabileceği şiirleri ayıp karşılanıp toplum tarafından tepki gösterileceğinden kadın şairler, kadınlara yazar gibi gazellerini yazmışlardır. Kadın şairler gazellerindeki aşkı erkek şairlerin gazellerinde kullandıkları güzellik unsurları üstünden anlatmışlardır. Bu da kadın şairleri özgünlükten ve yaratıcılıktan uzak bırakmıştır.

Çalışmamızda dîvânı olan kadın şairlerin gazellerinde yer alan sevgiliye ait fiziksel güzellik unsurlarından ağız, alın, beden, bel, ben, boy, çene, diş, dudak, gamze, gerdan, göz, kaş, kirpik, koku, kulak, saç, sine, ten, yanak, yüz üzerinden yapılmış benzetmeler incelenmiştir. Bu unsurların geçtiği gazeller derlenip, sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sonucunda en çok saç ve yüz, en az ise bel güzellik unsurunun kullanıldığı ortaya çıkarılmıştır. Saç ve yüz çok fazla ögeye benzetilmişken, bel, kıl kadar ince benzetmesinin üzerinden gitmiş bu da güzellik unsurunun kullanımını daraltmıştır. En sonda ise gazelleri incelenen tüm kadın şairlerin kaç adet güzellik unsuru kullandığı listelenmiştir. Çalışmada şairlerin hayatları, gazelleri ve gazellerindeki güzellik unsurları sırasıyla incelenmiş toplanan tüm veriler sıralı ve sistemli bir şekilde bu akademik çalışmaya aktarılmıştır.

KAYNAKÇA

Açıl, Berat. Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2005.

Açıl, Berat. “19. Yüzyıl Şairlerinden Sırrî Râhile Hanım: Bir Konumlandırma Çalışması” Sözden Yazıya- Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Sempozyumu Kitabı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, S. 5-14, İstanbul, 2008.

Ağra, Coşkun. “Âhî Divanı üstüne bir yorum denemesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul,2003.

Akarsu, Kamil. Rumelili Zaifi Divanı Tenkitli Metin, Berkan Yayınları, İstanbul, 2011.

Akbudak-Öz, Yasemin. “Mesihî Divanı'nın tahlili”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2002.

Akgül, Şükriye. İslam Tarihçiliğinde Meşahirün-Nisa Geleneği ve Mehmet Zihni Efendi'nin Meşahirün-Nisa Adlı Eserinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara, 2006.

Aksu, Cemal. Lutfi Divanı'nın Tahlili, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.

Akyol, Mehmet. Adile Sultan Divanında Nazım Şekilleri ile İlgili Problemler, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:5 Sayı:3 Çankırı, 2010.

Akün, Faruk Ömer. Dîvân Edebiyatı, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.

Alkan, Erdoğan. Şiir Sanatı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.

Alparslan, Ali. Aşık Paşa'da Tasavvuf. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 12, 143-156, İstanbul, 2012.

Arslan, Mehmet. Leylâ Hanım Dîvânı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

Arslan, Mehmet. Şeref Hanım Dîvânı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

Arslan, Mehmet. Mihrî Hâtûn Dîvânı, Amasya Valiliği Yayınları, Ankara, 2007.

Aslan, Murat. Nabi Mektebine Mensup Bir Şair Olarak Fitnat Hanım, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt:6 Sayı:14, Özgün Makale, Samsun, 2017.

Avcı, İsmail. Balıkesirli Mehmed Gazâli'nin "Türk Kadın Şairleri" Başlıklı Yazı Dizisi Üzerine, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 36, Aralık 2016.

Ayan, Gönül. Mihri Hâtûn Şiirleri, Erdem Dergisi, Sayı:13, 1989.

Azaklı, İmran. Fitnat Hanım: Hayatı Sanatı Dîvânının Edisyon Kritiği (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1991.

Banarlı, Nihat Sami. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.

Baltacıoğlu, Şahmeran. Fatih (Avni) Divanının Tahlili, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2003.

Başol, Nigâr. Osmanlı Dönemi Kadın Dîvân Şairlerinden Mihri Hâtûn Dîvânı'nın Söz Varlığı Unsurları ve Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.

Bekiroğlu Nazan, Osmanlıda Kadın Şairler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Beysanoğlu, Şevket. Diyarbakırlı Kültür ve Sanat Adamları Cilt1, San Matbaası, Ankara, 1997.

Bilir, Jülide. Kadın Dîvan Şairlerinden Mihrî Hâtun, Leylâ Hanım ve Şeref Hanım Dîvanları'nda Sosyal Hayat, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2009.

Cebeci, Dilaver. Dîvân Şiirinde Kadın, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2009.

Ceyhan, Adem. Ahmed Muhtar Bey'in Şair Hanımlarımız İsimli Eseri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 8, s. 299-350, Konya, 2000.

Cunbur, Müjgan. Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, Türkkad, Ankara, 2011.

Çaldak, Hasan. "Vuslatî Divanı'nın tahlili", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2000.

Çavuşoğlu, Mehmet. Necati Bey Divanı'nın Tahlili, MEB, İstanbul, 1971.

Çeçen, Halil. Fitnat Hanım'ın, Hayatı, Sanatı ve Divanı (Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Malatya, 1996.

Çeltik Erdoğan, Seher. Ali Emirinin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara, 2007.

Çetinkaya, Ülkü. Dîvân Edebiyatında Kadına Genel Bakış, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3-4, 2008.

Çolak, Murat. Emetullah Hanım Dîvânı, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya, 2010.

Çulhaoğlu, Gülşen F. Osmanlı Şiirinde Kadın Şairin Poetikası: Leyla Hanım, (Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara, 2009.

Dilçin, Cem. Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Dilçin, Cem. Türk Şiiri (Dîvân Şiiri) Sayısı, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2013.

Efendi, İbrahim Cûdi. Lûgat-ı Cûdi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Eke, Nagehan Uçan. Mihrî Hatun'un Gazellerinde Güzellik Kavramı İle İlgili Metaforlar, Hacettepe Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi. S.2. Ankara, 2016.

Elbir, Bilal. "Kani Divanı üzerine bir inceleme", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir, 1997.

Erdoğan, Dr. Mehtap. Dîvân Şiirinde Sevgili, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.

Gıbb, E.J. Wilkinson. Osmanlı Şiir Tarihi 1-2, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Gıbb, E.J. Wilkinson, Osmanlı Şiir Tarihi 3-4, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Gönel, Hüseyin. 15.-16.Yüzyıl Dîvânlarına Göre Dîvân Şiirinde Sevgili, Doktora Tezi; Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara, 2006.

Güleç, İsmail. "Türkiye Üniversiteleri Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde Divan Tahlili Üzerine Yapılan Çalışmalar" The Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları In Memoriam Şinasi Tekin: Şinasi Tekin Hatıra Sayısı 2, yay. Cemal Kafadar, Gönül A. Tekin, S 27, İstanbul, 2007.

Gümüş, Safa Kudret. Leyla Hanım ile Kastamonulu Baharzade Feride Hanımın "Alem Bu Ya" Redifli Gazelleri Üzerine Bir Karşılaştırma, Karadeniz Dergisi, Sayı 33, s 250, Giresun, 2017.

Güven, Merve. Kadın Dîvân Şairlerinde Çiçekler, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum, 2017.

Hakverdioğlu, Metin. Mihri Hatun'u Anlamak, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2016.

Işık, İhsan. Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi 1. cilt, Elvan Yayınları, Ankara, 2004.

Işık, İhsan. Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi 2. cilt, Elvan Yayınları, Ankara, 2004.

Işık, İhsan. Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi 3. cilt, Elvan Yayınları, Ankara, 2004.

İsam, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:30, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2005.

İsam, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:27, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2003.

İsen, Mustafa. Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.

İspirli, Serhan Alkan. Kadın Dîvân Şairleri ve Geleneğin Uzantısı, Sâlkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2007.

İspirli, Serhan Alkan. Osmanlı Kadınının Şiiri, Turkish International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, İstanbul, 2007.

Kalyon, Dr. Abuzer. Ayşe Teymûri Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013.

Kalyon, Dr. Abuzer. Üç Dilli Şair Ayşe İsmet Teymuriden Üç Dilli Gazel, Turkish Studies Academic Journal, Sayı:10, S.8, 2015.

Kaya, Gülşen. Mihri Hatun Dîvânı'nın Tahlili (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2010.

Kızıltan, Mübeccel. "Dîvân Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler", Sombahar Dergisi, Kadın Şairler Özel Sayısı, Sayfa:104-160, 1994.

Koçak, Aynur. Adile Sultan Divanı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 1996.

Kolçak, Olcay. Âdile Sultan, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005.

- Konyalı, Hakkı İbrahim. Alaiyye, Ayaydın Basımevi, İstanbul,1941.
- Kırkılıç, Ahmet. Şeref Hanım Divanı ve İncelemesi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 1993.
- Korkusuz, Şefik. Diyarbakırlı Şair Sırrı Hanım Dîvânı, Kent Yayınları, İstanbul, 2005.
- Köprülü, Ord. Prof. Dr. M. Fuat. Dîvân Edebiyatı Antolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.
- Kurnaz, Cemal. Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili, MEB, Ankara, 1996.
- Kuvancı, Mustafa. "Dünya ve Türk Edebiyatında Kadın Şairler", 2016, www.zeybekajans.com, (Haziran 2018)
- Mardin, Yusuf. Şair Şeref Hanım, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Morkoç Ertek, Yasemin. "Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bakış", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9, Sayı:2, Ekim 2011, Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, s.223-235.
- Naci, Elif. Türk Sarayında Müstesna Bir Prenses Adile Sultan, Hayat Tarihi Mecmuası, Yıl:1 Cilt:2 Sayı: 10, s 26-27, İstanbul,1965.
- Nazima, Ali ve Reşat, Faik. Mükemmel Osmanlı Lügatı, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2009.
- Onay, Talat Ahmet. Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Özgişi, Tunca. Osmanlıda Bir Kadın Eğitim Gönüllüsü: Adile Sultan, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:26, s.463-469, Sinop,2013

Özgül, Yrd. Doç. Dr. M. Kayahan, Arıkoğlu, Yrd. Doç. Dr. İsmail, Demir, Yrd. Doç. Dr. Recep, Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Ozan ve Köksal, Prof. Dr. M. Fatih. 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.

Sennur, Sezer. Türk Safo'su Mihrî Hâtûn, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.

Sinan, Meryem Aybike. Kelimelerin Sultanı Mihrî Hâtûn, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.

Şentürk, Atilla Ahmet- Kartal, Ahmet. Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016.

Pala, Doç. Dr. İskender. Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, Ankara, 2004.

Tolasa, Harun. Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, 2. Bs., Akçağ, Ankara, 2001.

Turunçel, Gülperi. Şeref Hanım'ın Dîvân Tahlili, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Afyon, 2007.

Ünver, İsmail. 19. Yüzyıl Dîvân Şiiri, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, Cilt:32 Sayı:1-2 Ankara, 1988.

Yapıcı, Alperay. Mihri Hatun Divanı'nın Gramer İncelemesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2015.

Yetiş, Kazım. Belagattan Retoriğe, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.

Yılmaz, Güner. Leylâ Hanım Dîvânı'nın Gramatikal İndeksi, (Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın, 2016.

Yılmaz, Nilüfer. Adile Sultan Divanında Dini Tasavvufi Unsurlar, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2002.

